

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİ BİLİM DALI

**ANTİK KAYNAKLAR VE ARKEOLOJİK KANITLAR IŞIĞINDA
ANTİK YUNAN VE ROMA'DA RUH HASTALIKLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Tuğba MERCAN

BURSA-2019

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLASİK ARKEOLOJİ BİLİM DALI

**ANTİK KAYNAKLAR VE ARKEOLOJİK KANITLAR IŞIĞINDA
ANTİK YUNAN VE ROMA'DA RUH HASTALIKLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Tuğba MERCAN

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

BURSA-2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

..... ARKEOLOJİ Anabilim / Ana sanat

Dalı, KLASİK ARKEOLOJİ Bilim Dalı'nda

701625006 numaralı Tuğba MERSAN 'nın hazırladığı

"Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Konular bağında Antik Yunan ve Romada Ruh Hastalıkları" konulu Yüksek Lisans (Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta

Yeterlik Tezi / Çalışması) ile ilgili tez savunma sınavı, 23./12./2019 günü 10.00

..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın

tezinin/çalışmasının başarılı (başarılı / başarısız) olduğuna

oybirliği (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı) Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi Uludağ Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Serkan Gönül

Üye Akademik Unvanı, Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Selim

Adı Soyadı Üniversitesi

Uludağ Üniversitesi

23./12./2019

9 Eylül Üniversitesi

Üye Akademik Unvanı,

Adı Soyadı Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan YORULMA

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

..... ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 23/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Kısında
Antik Yunan ve Roma'da Ruh Hastalıkları

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 118... sayfalık kısmına ilişkin, 23./12./19 tarihinde şahsım tarafından Turnitin... adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

23.12.2019
Tarih ve İmza

[Signature]

Adı Soyadı: Pınar MERCAN

Öğrenci No: 701625006

Anabilim Dalı: Arkeoloji

Programı: Arkeoloji

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman

(Adı Soyad, Tarih)

Serkan GÜNDÜZ

23.12.2019

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Işığında; Antik Yunan ve Roma’da Ruh Hastalıklarına Bakış” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı:	Tuğba MERCAN
Öğrenci No:	701625006
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Arkeoloji
Statüsü:	Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Tuğba MERCAN
Üniversite: Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Bilim Dalı: Arkeoloji
Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı: ?
Mezuniyet Tarihi:/....../2019
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

ANTİK KAYNAKLAR VE ARKEOLOJİK KANITLAR IŞIĞINDA; ANTİK YUNAN VE ROMA'DA RUH HASTALIKLARI

Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde ruhsal hastalıkların (rahatsızlık, bozukluk, sendromlar) antik kaynaklar (felsefi, tıbbi, edebi metinler, inançlar, mitolojik hikayeler) ışığında ve arkeolojik (yazıtlar, figürinler, seramik vazolar) olarak incelenmesi bu “tez” çalışmasının amacıdır. Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde biyolojik kökenli hastalıklar ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, insanlığın bir parçası olan ruhsal hastalıklar üzerine arkeolojik olarak yeterli düzeyde bir araştırma yapılmamıştır. Bunun sebebinin antik dönemden günümüze doğrudan tutulmuş bir kaynağın ulaşmamış olması ve ruhsal hastalıkların soyut nitelikte olmasıdır. İncelen konu kökeninde insan kaynaklıdır. Bu sebeple insan zihin yapısını anlamak için Arkeoloji, Tıp, Psikoloji, Mitoloji, Din gibi bilimlerinde ortak sınırlarına girmek gerekliliktir.

Bu tez hazırlanırken antik kaynaklar detaylı olarak incelenmiş, arkeolojik kanıtlar araştırılmış ve modern kaynaklardan yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre tez 3 ana bölümden oluşturulmuştur. İlk bölümde ruhsal hastalıkların kökeni ve inançlar ile ilişkisi incelenmiştir. Mitolojik hikayelere bakılmış ve günümüz Psikoloji kriterleri ışığında teşhis koyulmuştur. İkinci bölümde Arkeolojik malzeme olarak seçilen örnekler incelenmiş ve konu ile malzeme ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılan yöntemlerden bahsedilmiştir. Bu çalışma Antik dönemlerde yaşamış insanları ve toplumları daha iyi anlayabilmemiz adına konuya psikolojik açıdan yaklaşması ve malzeme olarak örnekler sunması açısından yeni bakış açısı katmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Antik Dönem, Asklepieionlar, Delilik, Psikoterapi, Ruh Hastalıkları

ABSTRACT

Author Name and Surname: Tuğba MERCAN
University: Uludağ University
Institution: Institute of Social Science
Field: Archaeology
Branch: Archaeology
Degree Awarded: Master / PhD
Page Number: ?
Degree Date:/....../2019
Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDÜZ

MENTAL DISEASES IN ANCIENT GREECE AND ROME THROUGH ARCHEOLOGICAL EVIDENCE AND ANCIENT HISTORICAL RECORDS

The aim of this “thesis is to examine the spiritual diseases (discomfort, disorder, syndromes) in ancient Greek and Roman civilizations in the light of ancient sources (philosophical, medical, literary texts, beliefs, mythological stories) and as archaeological (inscriptions, figurines, ceramic vases). Although there have been many studies on biological diseases in ancient Greek and Roman civilizations, there has not been an adequate archaeological research on mental illnesses which are a part of humanity. The reason for this is the fact that no direct source has been reached from the antiquity to the present and that mental illnesses are abstract. The subject studied is human in origin. Therefore, in order to understand the human mind structure, it is necessary to enter common boundaries in the sciences such as Archeology, Medicine, Psychology, Mythology and Religion

While preparing this thesis, ancient sources were examined in detail, archaeological evidence was investigated and modern sources were utilized. According to the results, the thesis is composed of 3 main sections. In the first part, the origin of mental illnesses and their relationship with beliefs are examined. Mythological stories were examined and diagnosed in the light of current psychology criteria. In the second part, the samples selected as archaeological material are examined and the material relation with the subject is tried to be established. In the last section, the methods used in the treatment of mental diseases are mentioned. This study adds a new perspective in order to better understand the people and societies who lived in ancient times and to present them as material.

Keywords:

Antiquity, Asclepieions, Madness, Psychotherapy, Mental Illness

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmamda bana çok emeği geçen danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Serkan Gündüz'e, değerli görüş ve katkılarından dolayı sayın Prof. Dr. Orçun Yorulmaz'a, her yardım istediğimde bana yardımcı olan Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümünde hocalarım olan sayın Prof. Dr. Mustafa Şahin, Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Şahin, Araş. Gör. Serap Ala, Araş. Gör. Ali Altın, Araş. Gör. Hazal Çıtakoğlu, Araş. Gör. Buğra Kuru, Araş. Gör. Göknur Çetinkaya'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Tez süresi boyunca anlayışını ve desteğini benden hiç esirgemeyen sevgili eşim Yavuz Mercan'a, sabır ve desteklerinden dolayı, sevgili aileme ve yakın arkadaşlarım Aslıhan Akova'ya Zeliha Duru'ya, Derya Kaygısız'a, tez süresince bana destek veren ve emeği geçen herkese teşekkür ederim.

Tuğba MERCAN

Bursa 2019

İÇİNDEKİLER

<i>Yemin Metni</i>	<i>iii</i>
ÖZET	<i>iv</i>
ABSTRACT	<i>v</i>
GİRİŞ	<i>1</i>
1. ANTİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA RUHSAL HASTALIKLARA BAKIŞ	4
1.1. HASTALIKLAR ÜZERİNE ÇALIŞMADA KULLANILAN TANIMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ	4
1.2. İLKEL (MİTOLOJİK) EVRE	6
1.2.1. Ruhsal Hastalıkların İncelenmesinde İnanç Etkisi	7
1.3. MİTOLOJİYE BAKIŞ	16
1.3.1. Psikoloji Kriterlerine Göre Mitlere ve Karakterlere Bakış	17
1.3.2. İlyada ve Odysseia Destanlarında Geçen Karakterlere Ruhsal Hastalıklar Işığında Bakış	31
1.4. BİLİMSEL EVRE	36
1.4.1. Hippokrates Tıbbı ve Bilimsel Tıp Anlayışına Bakış	37
1.4.2. Hippokrates'in Corpus'unda Geçen Ruhsal Hastalıklar	39
1.4.3. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Galenos ve Bilimsel Tıp Anlayışına Bakış	48
1.4.4. Antik Dönemde Ruhsal Hastalıkların Toplumsal Yapıya Etkisi	54
2. ARKEOLOJİK MALZEMELER IŞIĞINDA RUHSAL HASTALIKLARA BAKIŞ	57
2.1. YAZITLAR	57
2.2. ASKLEPIEİOS'A ADANMIŞ MERMER ADAK KABARTMASI	61
2.3. FİĞÜRLÜ SAHNELERİN BETİMLENDİĞİ SERAMİK VAZOLAR ...	62
2.3.1. Herakles'in Delirme Sahnesinin Betimlendiği Kalix Krater	63
2.3.2. Aias'ın (Ajax) Betimlendiği Siyah Figürlü Amphora	64
2.3.3. Prokrustes'in Betimlendiği Kırmızı Figürlü Kylix	65

2.3.4. Pentheus'un Parçalanarak Öldürülmesinin Betimlendiği Psykter	66
2.4. SMYRNA KÖKENLİ PATOLOJİK FİGÜRİN ÖRNEĞİ	67
3. <i>ANTİK YUNAN VE ROMA'DA RUHSAL HASTALIKLARIN SAĞALTIM (TEDAVİ) YÖNTEMLERİ</i>	71
3.1. PSİKOTERAPİ (PSYCHOTHERAPY) İLE TEDAVİ	71
3.2. MÜZİKLE (MUSICOTHERAPY) TEDAVİ	74
3.3. TİYATRO İLE (TEATROTHERAPY) TEDAVİ	77
3.4. BÜYÜSEL TEDAVİLER	79
3.5. BIBLİYOTEPİ (HİKAYE ANLATMA) İLE TEDAVİ	81
3.6. FİTOTERAPİ (BİTKİLERLE) TEDAVİ	82
<i>SONUÇ</i>	86
<i>KAYNAKÇA</i>	88
<i>RESİM LİSTESİ</i>	107
<i>RESİMLER</i>	110

GİRİŞ

İnsan zihninin ürünü olan her türlü maddi kalıntı ve obje bizim somut kültürel mirasımızı oluşturmaktadır. Geçmiş uygarlıkları anlamak adına yapılan arkeolojik çalışmaların ortak amacı somut olana bakıp soyut olanı görebilmektir. İnsan odaklı bir bilim dalı olan arkeoloji bilimi bütün bilim dallarına dayanak oluşturmaktadır. Tam da bu noktada Antik Dönem’de yaşamış kültürler ile ilgili bilgilerimiz artarken soyut olanı yorumlayabilme yetimiz yetersiz kalmaktadır. Antik Çağ’da biyolojik, fiziksel hastalıklar ile ilgili yeterli bilgilere sahipken ruhsal hastalıklar ve Antik Çağ insanların zihinsel faaliyetleri ile ilgili bilgilerimiz çok yetersizdir.

“Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Işığında Antik Yunan ve Roma’da Ruh Hastalıkları” isimli bu tez çalışmasında amaçlanan; Antik dönemdeki insanların Ruhsal hastalıkları nasıl anlamlandırdığını, nasıl tanımladığını anlamak adına, antik kaynak araştırması yapmak ve bu konu ile ilgili arkeolojik olarak tespit edilmiş bir malzeme grubunun olup olmadığını belirlemektir. Bu konu ile ilgili daha önce farklı bilim dallarında yapılmış çalışmalar mevcuttur. “*Mental Disorders in the Classical World*”, “*Mental Illness in Ancient Medicine*” gibi kaynaklar bu çalışmalara örnektir. Özellikle psikoloji alanında çalışılan bu konu üzerine arkeolojik olarak hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bunun sebebi muhtemelen arkeolojik olarak yeterli kaynağın olmamasıdır. Bu tez çalışmasının diğer alanlarda yapılan çalışmalardan farkı, Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde ruhsal hastalıklar ile ilgili antik ve modern kaynakları incelemeye çalışırken, arkeolojik olarak malzeme grubunun olup olmadığının araştırmasını yapmaktır. Eğer bir malzeme grubu varsa bunlar nelerdir? Arkeolojik olarak bir malzeme grubu yoksa bunun sebebi nedir? gibi sorulara cevap aramaktır. Bu çalışma kapsamında eklenecek olan yenilik, psikolojik hastalıklar incelenirken, günümüzde psikoloji ve psikiyatri bilimlerinin kullandığı terminoloji ve kriterler kullanılacaktır. Amerikan Psikiyatri Birliğinin yayınlamış olduğu DSM 5 (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı’ndan) yararlanılacaktır. Ayrıca konuyu destekleyecek olan arkeolojik malzemelerin görsellerine yer verilecektir. Konuyu destekleyecek olan arkeolojik malzemeler kaynak yetersizliğinden dolayı mevcut değilse; arkeoloji bilimine dahil olan mitolojik figürlerin ve hikayelerin yer aldığı vazo resimlerine, içerik olarak ruh hastalıkları ile ilgili bize bilgi veren diğer arkeolojik malzemeler kendi içerisinde

bütünlük arz etmeksizin değerlendirmeye alınacak ve konunun içeriği ile malzeme arasında nedensellik ilişkisi kurularak desteklenmeye çalışılacaktır.

Bu yaklaşımın vurgulamak istediği düşünce özellikle arkeolojik malzemeler değerlendirilirken, fiziksel hastalıklar kadar ruhsal hastalıklarında önemli olduğu ve antik dönemdeki insanların zihinsel faaliyetlerinin günümüze bıraktıkları kültür varlıklarında etkisi olduğu konusunda bakış açısı ve farkındalık kazandırmasıdır. Böylece bulunan arkeolojik malzemeleri yorumlarken antik dönem medeniyetleri ile ilgili daha geniş bir açıdan bakabilir, soyut kavramlar ile ilgili daha fazla yorum yapabiliriz.

Tezin kapsamı, Antik Yunan ve Roma medeniyeti ile sınırlıdır¹. Fakat ruhsal hastalıkların tarihsel evrimine ve kökenine değinebilmek adına Antik Yunan ve Roma medeniyetinden öncesine değinilmiş ve İlk Çağlardan itibaren ruhsal hastalıkların nasıl algılandığı, nasıl açıklandığı ve Antik Çağlar’a gelene kadar toplumsal bellekte nasıl geliştiği kronolojik bir düzen içerisinde eskiden yeniye doğru verilmiştir. Ayrıca çalıştığım konu, Antik Yunan ve Roma’da ‘Ruhsal Hastalıklar’ olduğu için psikoloji, tıp, tarih gibi farklı bilim dallarının alanına da girmektedir.

Bu tezi hazırlarken çalıştığım konunun soyut olması, ulaştığım sonuçlara göre konunun daha önce arkeolojik olarak çalışılmamış olması, Antik Dönem’de ‘ruhsal hastalık’ kavramının terim² olarak bilinmemesi ve hastalıkları biyolojik ve ruhsal olarak ayırmamaları, Antik Çağ toplumlarında ağırlıklı olarak idealizm görüşünün hâkim olmasından dolayı zihinsel sorunlu olan ve farklı davranan herkesin ötekileştirilmeye ve dışlanmaya maruz kalması, özellikle bu konuda bize bilgi veren doğrudan bir kaynağın henüz elimize ulaşmamış olması, hastalıkların sebeplerinin ağırlıklı olarak inançlar ile açıklanması ve dönem olarak inançlardan dolayı kesin bir ayırımın yapılamaması konunun ve tezin çalışmayı zorlaştıran sorunlarını oluşturmaktadır. Buna rağmen bu tez çalışması hazırlanırken antik kaynak taraması yapılmış, farklı alanlardaki (psikoloji, tıp) modern kaynaklar tek tek incelenmiştir. Bursa Uludağ Üniversitesi’nin online veri tabanlarından yararlanılmış, Alman Arkeoloji Enstitüsü’nün kütüphanesinde çalışılmış, birçok müze gezilmiş, basılı ve online birçok kaynak taranmıştır. Ulaşılan sonuçlar ve bilgiler ışığında

¹ Çalıştığım konunun kapsamı “Antik Yunan ve Roma medeniyetleri” ile sınırlı olduğu için, köklü tıbbi gelenek ve ritüellere sahip olan diğer medeniyetlere yer verilmeyecektir.

² Antik dönemde ruhsal hastalıklardan mania, melankoli, frenitis vb. gibi hastalıklar bilinmesine karşın zihinsel veya fiziksel diye bir ayırım söz konusu değildir. Ruhsal hastalık ile ilgili ayrı bir kategori söz konusu değildir. bkz.; Eijk 2013: 311.

tez çalışması şekillenmiş ve arkeolojik olarak konunun içeriğini yansıttığı düşünülen örnekler ikinci bölümde anlatılmış ve resimlerine yer verilmiştir. Tez, 3 bölümde hazırlanmıştır;

1. Bölüm: Antik Kaynaklar Işığında Ruhsal Hastalıklara Bakış
2. Bölüm: Arkeolojik Malzemeler Işığında Ruhsal Hastalıklara Bakış
3. Bölüm: Antik Yunan ve Roma’da Ruhsal Hastalıkların Sağaltım (Tedavi) Yöntemleri

İlk bölümde “Antik Kaynaklar Işığında Ruhsal Hastalıklara Bakış” isimli konu anlatılırken, ruhsal hastalıkların kökenine değinilmiş, İlkçağlardan itibaren nasıl geliştiği ve nasıl anlamlandırıldığı vurgulanmış, hastalıkların İnançlar ile ilişkisi anlatılmış, İlkel (Mitolojik) Evreye ve psikoloji biliminin kökenini oluşturan Mitoloji biliminin kendisine bakılmış, Hippokrates, Galen gibi ünlü tıp hekimlerinin Corpus’ları ve yazmış oldukları eserler incelenmiştir. Bu bölümün amacı Ruhsal hastalıklar ile ilgili bilgilerin derlenmesi, toplanması ve sıralı bir şekilde aktarılmasıdır.

İkinci bölümde ise arkeolojik olarak doğrudan bir kaynak olmamasına rağmen ruhsal hastalıklar (hal, durum, mizaç) ile ilgili bilgi veren malzemeler toplanmıştır. Malzeme olarak kefaret yazıtları, deliren, aklını kaçıran, çıldıran, mitolojik karakterlerin işlendiği seramik vazolar, Asklepios Şifa kültüne ait ilk psikoterapi sahnesini betimleyen mermer adak kabartması gibi arkeolojik malzemeler birinci bölümde anlatılan konuyu desteklemesi açısından seçilmiştir. Ruhsal hastalıklar ile arkeolojik malzeme ilişkisi kurulmuştur.

Üçüncü bölüm olan son bölümde ise ruhsal hastalıkların ve zihinsel sorunların tedavisinde kullanılan, özellikle Antik Dönem’de insanları ve toplumları rahatlatmayı, tedavi etmeyi, zihinsel olarak arındırmayı sağlayan yöntemlerden bahsedilmiştir.

1. ANTİK KAYNAKLAR IŞIĞINDA RUHSAL HASTALIKLARA BAKIŞ

1.1. HASTALIKLAR ÜZERİNE ÇALIŞMADA KULLANILAN TANIMLAR VE TARİHSEL GELİŞİM SÜRECİ³

Hastalık (Disease): Tıbbi sosyoloji alanında çalışan araştırmacıların geliştirdiği tanıma göre; biyolojik veya psikolojik süreçlerde ortaya çıkan işlev bozukluğu olarak tanımlanabilmektedir⁴. TDK da yer alan, en genel ve bilinen tanımıyla organizmanın yapısında ve işleyişinde ortaya çıkan bozukluk demektir⁵.

Rahatsızlık (İllness): Hasta kişinin, ailesi ve toplumsal örgütlenme tarafından belirtilerin algılanması, değerlendirilmesi, açıklaması ve adlandırılması olarak algılanır⁶. İnsan bedeni ve zihni ile bir bütündür. İnsan yaşamında bedensel rahatsızlıklar ortaya çıkabileceği gibi zihinsel ve ruhsal rahatsızlıklarda ortaya çıkabilmektedir. Her ne kadar tez çalışması kapsamında seçmiş olduğum konuyu “*ANTİK KAYNAKLAR VE ARKEOLOJİK KANITLAR IŞIĞINDA ANTİK YUNAN VE ROMA’DA RUH HASTALIKLARI*” olarak isimlendirmiş olsam da hastalık terimi, çalışmada anlatılmak istenen durumlar ve bazı zihinsel ve ruhsal bozukluklar için yeterli değildir. Antik dönemde ruhsal rahatsızlıklar ile ilgili terminolojinin yetersiz olması, “hastalık” terimi ile ifade etmeye çalıştığım konuyu tam olarak karşılamamasından dolayı çalışma boyunca anlatmak istediğim konular için “*Ruhsal Rahatsızlıklar*”, *Davranış Bozuklukları*”, “*Kişilik Bozuklukları*”, gibi günümüzde Psikoloji ve Psikiyatri bilimlerinin hastalıkları tanımlamada kullandıkları terimlerden de yararlanmış bulunmaktayım⁷.

‘Hastalık’ veya ‘Rahatsızlık’ kavramları uzun bir geçmişe sahip olsa da tanım ve sınıflandırma oldukça yenidir. Erken buzul döneminde Paleolitik Çağ insanı fiziksel ağrılarını ve ruhsal sorunlu kişileri tedavi etmeye çalışmıştır⁸. Bilinen yazılı belgeler

³ Bu çalışma kapsamında hastalıklar konusunu anlatılırken, Tıp, Psikoloji dilini ve kavramlarını kullanmadan konunun anlaşılması mümkün değildir. Bu sebeple çalışmada kullanılan terimlerin açıklamalarına yer verilirken ne anlatılmak istendiği ile ilgili böyle bir bölüm açmanın uygun olduğu düşünülmüştür.

⁴ Sercan 1987: 82.

⁵ <https://sozluk.gov.tr/?kelime=hastal%C4%B1k>

⁶ Sercan 1987: 82.

⁷ APB 2014: 15-350.

⁸ Millon 2004: 5-6.

MÖ. 2200'lü yıllarda Mezopotamya medeniyetlerinden Babillerde, Sümerlerde ilk yazılı kayıtlara rastlanmıştır⁹. MÖ. 2000-1550 yıllarda Eski Mısır'a ait yazılı belgelerde (Eber Papirüslerinde) kalple zihin eşdeğer görülmüş ve ruhsal sorunlara değinilmiştir¹⁰. Psikolojik tedavi ilk kez MÖ. 8 yüzyılın başlarında Mısırlıların ve Yunanlıların tapınak uygulamalarında kaydedilmiştir¹¹. MÖ. 500-460 yıllarına Hipokrates dönemine gelene kadar Antik Yunan ve Roma'da büyüsel-mistik uygulamalar yerini korumuş, şifa geleneği inançlar doğrultusunda gelişmiştir. Hipokrat ve suyu teorisi ile yeni bir dönem başlamış, ruhsal hastalıkların açıklanması bilimsel bir boyut kazanmıştır¹². MÖ. 25 de Celsus De medicine kitabında 3 tür ruhsal sorunu tanımlamıştır. MS. 765 ilk akıl hastanesi Bağdat'ta kurulmuş ve insani yöntemlerle tedavi edilen ilk yer olmuştur¹³. Orta Çağ'a gelindiğinde Avrupa'da 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar olan süreçteki tutum insanlık dışı uygulamalar ile sınırlı koşullar altında kalmıştır. 1956 yıllarına kadar Dr. Philippe Pinel insani uygulamaların savunucusu olmuş 1790 yıllarında "Treatise On Insanity" adlı kitabı sayesinde tedavi yöntemlerinde gelişmeler görülmüştür¹⁴.

2. Dünya savaşı ile 1960-70'ler de toplumsal ruh sağlığı sistemleri gelişmiş, anti psikiyatri yaklaşımı benimsenmiş, psikiyatri ve klinik psikoloji bağımsızlaşmış, psikoaktif ilaçlar çoğalmış ve ruh sağlığı harcamaları sosyal sigorta kapsamına dahil edilmiştir. 1978 de İtalya'da mavi at hareketiyle Ruh Sağlığı Hareketi ve Yasası çıkartılmıştır. Akıl hastalıklarının tanım ve sınıflandırılması 19. yüzyılda "Emil Kraepelin" ismine dayanmaktadır ve modern psikiyatrinin kurucularından birtanesidir¹⁵. 20. Yüzyılın ortalarında başlamış ve henüz çok yenidir. Amerikan Psikiyatri Birliğinin yayınlamış olduğu son kitabı DSM 5 (Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal El Kitabı) şu an günümüzde yaygın olarak kullanılmaktadır.

İlk yayınlanan DSM I 1952 yılında 106 hastalığı tanımlamak II. Dünya savaşının izlerini toplumdan silmek için yayınlanmıştır. DSM II 1968, DSM III 1980, DSM IV 1994, DSM 5 2013 de yayınlanmıştır¹⁶. Klinik olarak veri tespit etmenin mümkün

⁹ Yorulmaz 2019: 1; bkz.; <https://tip.sbu.edu.tr/Akademik/RuhSagligiVeHastaliklariAnabilimDali>

¹⁰ Yorulmaz 2019: 1; bkz.; <https://www.bilimcini.com/ebers-tip-papirusu-nedir/>

¹¹ Millon 2004: 4.

¹² Akdur 2013: 111; Arihan 2003: 87.

¹³ bkz.; <https://tip.sbu.edu.tr/Akademik/RuhSagligiVeHastaliklariAnabilimDali>

¹⁴ Yorulmaz 2019: 4-5; Pinel 2017: 1-362.

¹⁵ Yorulmaz 2019: 10; bkz.; <http://tpdyayin.psikiyatri.org.tr/Book.aspx?book=69>

¹⁶ Çolak at al. 2018: 19-23.

olmadığı, Antik Yunan ve Roma’ medeniyetlerinde yaşamış insanlar ile ilgili bilgilerimizi mitolojiden, antik yazarlardan, tıbbi hekimlerin bıraktıkları eserlerden, edebi yapıtlardan öğrenmek zorunda olduğumuzdan dolayı, antik dönemde bilinen “*melankoli*”, “*mania*”, “*phrenitis*”, “*insanity*”, “*itaatsızlık*”, “*paronaya*”, “*panik*”, “*epilepsi*”, “*histeri*”, gibi rahatsızlıkların o dönem koşulları ile ilgili; Hastalık mı ?, Bozukluk mu ? , Rahatsızlık mı?, Kalıcılığı var mı?, Şiddetli mi?, gibi teşhis koyulabilmesini kolaylaştırabilecek bir özelliği yoktur. Bu sebeple antik dönemde çok sık karşılaşılan durumlardan olan, karakterlerin ve insanların oluşturduğu mitolojik hikayelerdeki kahramanların, Ruh-Hal-Mizaçları ile ilgili ayrıntılı verilen bilgilere DSM 5 ölçütleriyle ele almak antik dünyadaki zihinsel faaliyetleri sistematize etme konusunda yarar sağlayacaktır. Bu tez çalışmasında anlatılmak istenen sadece ruhsal hastalıklar değil, antik dünyadaki insanların normal dışı (anormal) her türlü faaliyetlerine bakmak, DSM 5 kriterlerine göre davranış ve tutumlarını incelemek, antik kaynaklardaki bilgilerin derlemesini yapmak ve arkeolojik olarak konuyu destekleyebilecek örnekler verebilmektir. Bundan dolayı konu en eski dönemden itibaren incelemeye alınıp Roma’nın son dönemine kadar inceleme alanı sürecektir.

1.2. İLKEİ (MİTOLOJİK) EVRE

Ruhsal hastalıklar insanlığın bir parçasıdır. İlk insan yeryüzünde var olduğu günden, günümüze kadar olan sürede çeşitli hastalıklara maruz kalmıştır. Bilimsel bir tıp anlayışının olmadığı, hastalıkların sebeplerinin tam olarak anlaşılamadığı ve hastalanan kişilerin farklı şekillerde tedavi edildiği döneme genel olarak mitolojik dönem veya mitolojik evre ismi verilmektedir¹⁷. İlkel evrede, beden ve zihin arasındaki ayrım hiçbir zaman açık değildir¹⁸. Bu dönemin tedavi yöntemleri deneme yanılma yoluyla edindikleri bilgilere dayanmaktadır. İyileştirme yöntemleri ilaçların biyolojik olarak etkisiz ve mistik olduğunu düşünürsek daha çok psikolojik kökenlidir¹⁹. Bu dönem İlk Çağlardan itibaren MÖ. 5. yüzyıla gelene kadar olan süreyi kapsamaktadır²⁰. Genel olarak hastalıkların

¹⁷ Bayat 2003: 83. Bayat Yunan tıbbını MÖ. 9. yüzyıldan başlatır ve mitolojik dönem, filozof hekimler dönemi ve Hippokratik tıp görüşünün hakim olduğu dönem olarak üçe ayırmaktadır.

¹⁸ Millon 2004: 6.

¹⁹ Millon 2004: 6.

²⁰ MÖ. 5. Yüzyılda Hippokrates ile bilimsel ve tıbbi gelişmeler başlamaktadır. Bu yüzyıla gelene kadar olan süreçte hastalıklar ve tıp ile ilgili olan bilgilerin ve uygulamaların hepsi mitolojik evre başlığı altında değerlendirilecektir.

kökeni ve tedavisi İnançlar doğrultusunda açıklanmış, dini ve mistik sebepler Antik Yunan ve Roma toplumlarında da etkisini sürdürmüştür.

1.2.1. Ruhsal Hastalıkların İncelenmesinde İnanç Etkisi²¹

Düşünen bir canlı olan insan, İlk çağlardan itibaren çevresini gözlemlemeye, deneme yanılma yoluyla öğrenmeye ve edindiği bilgileri kendisinden sonra gelen nesillere aktarma yolunu seçmiştir. İlkel insan, yaşadığı çevre ile derin bir paylaşım yaşarken karşılaştığı her şeyi kendi iradesi dışında bir güce, doğaüstü varlıklara bağlamıştır. Bu sebeple ortaya inançlar, tanrılar, mitler, mistik güçler çıkmıştır. Hayatın her alanında çok önemli bir role sahip olan inançlar, günümüze kadar etkisini sürdürmüştür. Fakat Antik Dönemde²² ve öncesinde inançlar insanların ve toplumların var olma mücadelesi için çok büyük bir ihtiyaç olmuştur. Günlük hayatta, tarımda, savaşta, barışta, toprağın ürün vermesinde, doğumda, ölümden, doğal felaketlerde ve benzeri birçok durumda olduğu gibi hastalıkların açıklanmasında da sağlığın geri kazanılmasında da inanç faktörü etkindir. Söz konusu hastalıklar olduğunda, bütün ruhsal ve bedensel hastalıklar olağan dışı bir durum olarak görülmüş ve çeşitli sebeplere bağlanmıştır²³. Bu sebeplerin açıklandığı antik dönem boyunca 3 farklı modelden söz etmek mümkündür. Bunlar, “*Animistik model*”, “*Mitolojik model*” ve “*Şeytani modeldir*”. Bu farklı yaklaşımlar zihinsel süreçlerin ve ruhsal bozuklukların sebeplerine dair açıklamalarda aynı bakış açısını paylaşırlar. Bunlar dış kuvvetler ve büyüsel uygulamalardır²⁴. Animistik model²⁵, ilkel varlıklar ile doğanın gizemli güçleri arasında derin bağlantıdan kaynaklanan akıl yürütmeye dayanır²⁶.

Animistik düşünce sistemine göre insanların başına gelen iyi ve kötü olaylarda iradeleri dışındaki güçler etkilidir. İyi olaylardan iyi ruhlar sorumlu tutulurken, kötü olaylardan ve hastalıklardan kötü ruhlar (cinler, mistik güçler) sorumlu tutulmaktadır.

²¹ Antik Çağ toplumlarında inanç faktörü çok önemli bir etmendir. Günlük hayatta karşılaşılan her türlü sorunda tanrılara başvurulduğu gibi hastalıkların sebebi ve şifası’da yine tanrılardan ve İnanılan kutsal sayılan mistik güçlerden beklenmektedir. Bu sebeple Ruhsal hastalıkların nasıl anlamlandırıldığını ve açıklandığını anlayabilmek adına, bu tez çalışmasının genelinde inanç faktörüne bolca değinilecektir.

²² Antik dönem ile kastedilen Antik Yunan ve Roma medeniyetleri dönemidir.

²³ Tzeferakos- Douzenis 2014: 1.

²⁴ Millon 2004: 5.

²⁵ Türk dil kurumunun literatürüne “*canlılık*” olarak geçmiş olan Animizm kelimesi Yunanca “*anemosm*” sözcüğünden türemiştir. Ruhun hem özümüzde ve hem de biyolojik hayatın kökeninde var olduğunu kabul eden görüştür. Animizm etkili görüşe göre doğanın kendisinin, doğa güçlerinin hatta evrende bulunan her şeyin birer ruha sahip olduğuna inanılır. bkz.: <http://sosyolojisi.com/animizm/452.html>

²⁶ Millon 2004: 5.

Dolayısıyla ruhsal olarak hasta olan bir kişi için sebep kötücül güçlerin etkileridir. Bu kötücül güçlerin sebep olduğu düşünülen anormal davranış ve tutum gösteren, zihinsel ve ruhsal olarak hasta olan kişiler yine farklı ve mistik yollarla tedavi edilebilmektedir. Bu tedavilerden bilineni ve en yaygın olanı ritüel amaçlı yapılan trepanasyon uygulamalarıdır²⁷. Trepanasyon uygulamaları birbirinden çok farklı sebeplerle genellikle cerrahi amaç için uygulansa da ritüel amaçlı uygulanan trepanasyon'lar, akıl hastalıklarından epilepsi nöbetleri²⁸ ve çılgınlık tedavisi için de kullanılmaktadır²⁹.

E. Gurlt'ün söylemine göre; trepanasyon işlemi Prehistorik Dönem'de yapılması sebebiyle şimdiye kadar bilinen en eski cerrahi müdahaledir³⁰. Kişi hayattayken yapılan ve öldükten sonra yapılan trepanasyon olarak ikiye ayrılır. Kişi hayattayken yapılan ilk gruptaki trepanasyonun yapılma sebepleri, akıl hastalıkları, beyindeki bir hastalık nedeniyle meydana gelen kasılma nöbetleri, epilepsi (sara), budalalık ve fiziksel yaralanmalardan kaynaklı olarak, şifa vermektir³¹. Anadolu'da, Kuruçay Höyük ve Aşıklı Höyük'te³² bulunan kafatasları üzerindeki trepanasyon izleri benzerlik gösterir. İncelenen kafatasları üzerinde herhangi bir enfeksiyon veya travma bulgusuna rastlanmamıştır. Kişi cerrahi müdahale gerektiren bir hastalıktan ziyade davranış bozukluğu sergilediği için akıl hastalığı teşhisiyle ritüel amaçlı trepanasyona maruz kalmış olabilir³³(Resim: 1). Eski Çağlarda Hastalıklar bedensel ve ruhsal olarak ayrılmadığı için her çeşit hastalığın tedavisinde uygulanan yöntemler rahip hekim unvanına sahip kişiler tarafından yapılmaktadır³⁴. Bilge hekimlerin kabilede veya yaşadıkları toplumda şifa verebilme, kehanette bulunabilme, büyü yapabilme, fal bakabilme, hastalığa sebep olan kötücül ruhları bedenden kovabilme yeteneğine sahip olduklarına inanılmaktadır. Büyü yapılarak hastalıklar bedenden kovulabildiği gibi, bir başkasının hastalanması için büyü

²⁷ Trepanasyon, Yunanca “trypanon” kelimesinden türemiştir ve “delik”, “delgi”, “burgu” anlamına gelir. bkz.: Bayat 2003: 27; Tuğcu 2010: 70.

²⁸ Epilepsi hastalığı nörolojik bir hastalık olmasına rağmen nöbet evrelerinde hasta olan kişi otokontrolünü kaybedip, duygu bozukluğu yaşamaktadır. Her türlü şiddet eylemi, zararlı eylem ve tutumlar gösterebilmektedir. Antik dönem de epilepsi hastalığı yakinen bilinen bir durumdur, öyleki mitolojik karakterlere konu olmuştur. Ayrıca, Gaius Suetonius Tranquillus'un bahsettiği, *‘On İki Caesar’ın Yaşamı* adlı kitabında İmparator Gaius Caesar Germanicus'un (Caligula) bedensel ve ruhsal sorunlar yaşadığını ve çocukluğundan beri sara (epilepsi) hastası olduğundan bahseder. bkz.: Tranquillus 2008: 143.

²⁹ Akın 2014: 33.

³⁰ Gurlt 1898: 3-4.

³¹ Gurlt 1898: 3-4; Tuğcu 2010: 72-75.

³² Dadak 2017: 7.

³³ Dadak 2017: 7.

³⁴ Millon 2004: 6.

yapılabilmektedir (Resim: 2)³⁵. Hastalık ile büyü ilişkisi, Antik Yunan ve Roma toplumlarında çok tanrılı inançların gelişmesiyle yerini ‘Mitolojik model’e bırakmıştır. Mitolojik modelde, animistik anlayışın belirsiz kuvvetleri mitlere dönüşmüştür. Yaşamın her gerçeği bir varlığın gücü ile ilişkilidir ve her rahatsızlık bir tanrıdan kaynaklanmaktadır³⁶. Bu sebeple hastalıklara ilişkin inanç değişmiştir ve hastalıklar tanrıların gazabı olarak görülmektedir. Bu inanca kefarete inancı denir³⁷.

Kefarete inancında yaygın olarak ruhsal hastalıkların ve birçok kötü, istenmeyen durumların sebebi, bazen işlenen bir günah, bazen de öfkeli tanrıların cezaları olmuştur. Öyle ki, bazı hastalık türlerinin bilindiği bu dönemde, (epileptik nöbetler, manik bozukluklar, delilik, budalalık, çıldırmak, tanrısal öfke)³⁸ bu hastalıkları taşıyan kişiler için tedavi yöntemleri dua etmek, adak adamak, sunular yapmak ve tanrıları onurlandırmak için tapınaklara bağışta bulunmaktır. Herhangi bir kişi, tanrının hoşuna gitmeyecek işler yaptığında yahut günah işlediğinde, başına kötü bir olay geldiğinde ya da hastalandığında tanrının kendisini cezalandırdığını düşünmektedir, günahının kefareti olarak tapınağa bağışta bulunur ve günahını itiraf ettiği bir yazıtı tanrılar adına adardı. ³⁹. Kefarete inancında amaç işlenen bir günahın veya bir hatanın telafisini yapmak ve oluşmuş olan kötü, sıkıntılı durumdan kurtulmayı hedeflemektir. Bu kötü ve sıkıntılı durumun içine birçok yaşanılmış olayın dahil olması gibi hastalıklarda dahil olmuş ve insanlar sebebini anlayamadıkları olayları veya iyileştiremedikleri hastaları için tanrılara dua edip yazıt adanmışlardır.

Antik dönemde dinsel inanışlar ve uygulamaları çok çeşitlidir. Günlük yaşamda hayatın her alanında; sanatta, tıpta, mimaride kendine yer edinen dinsel inanışlar ve uygulamaları oluşan doğal felaketlerde de (deprem, sel, kuraklık, salgın hastalıklar)

³⁵ Anadolu menşeli örneğimiz olan itiraf yazıtında damadı aklını yitirip delirince kayınvalidesi olan Tatias ona büyü yapmakla suçlanır. Büyünün, yapılan kişiyi hasta ettiğini ve aklını yitirttiğini arkeolojik olarak kanıtlanmasına örnek gösterilebilir. Yazıtın içeriği ikinci bölümde açıklanmıştır.

³⁶ Millon 2004: 5.

³⁷ Dönemin inançlarından olan kefarete inancı toplumun sağlıklı olan kesimi için de geçerlidir. Konumuz ruhsal hastalıklar olduğu için doğrudan hastalık inanç ilişkisi kurularak anlatılmaktadır.

³⁸ Hastalıklar ruhsal ve bedensel olarak ayrıldığı için hepsi genel hastalık kategorisinde değerlendirilmiş, çoğunlukla tanrıların gazabı olarak geldiğine inanılmıştır.

³⁹ MS. 1 ve 3. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu Dönemi Anadolu’da, Lydia ve Phrygia bölgesinde ele geçen Yunan ve Roma tanrılarına adanmış kefarete yazıtlarında, işlenen günahlar ile ilgili bilgi verilmesinin yanında tanrıdan gelen hastalıklardan da bahsedilmektedir. Biyolojik hastalıkların anlatılmasına rağmen ruhsal hastalıklar ile ilgili olan “*delirmek*”, “*aklını kaçırmak*”, “*çıldırmak*” gibi ibarelere rastlanması hastalık ayrımı yapılmadığı için ruhsal rahatsızlıklarında tanrıların gazabı olarak geldiğine olan inanca örnek verilebilir.

önemini korumuştur. Örneğin, Antik Yunan toplumunda “Thargelia Festivali” kutlanmaktadır⁴⁰. Bu festivalin ortaya çıkmasının altında yatan sebepler Antik Çağ’da hastalıkların ve kıtlıkların meydana gelmesi ve yaşanan bu sorunların çözümlerinin çok zor olması insanları tanrılardan yardım isteme, tanrıları onurlandırmak adına şölenler düzenleme zahmetine sokmuştur. Thargelia Festivali hem Apollon adına hem de Tanrıça Demeter adına kutlanmıştır. Tarım festivali olmasının yanında bu festivalin konumuz açısından en önemli özelliği “Pharmakos”⁴¹ olarak seçilen canlı kurbanlarıdır. Pharmakos, günah keçisi ayini olarak da bilinir⁴². MÖ. 6. ve 5. yüzyıllarda kutlanan Thargelia Festivali, ‘Plataea’ ve ‘Marathon Savaşında’ Yunanlıların zafer elde etmeleri ile Büyük İskender’in Pers Kralı Darius’un karşısındaki galibiyeti aynı güne rastladığı bilinmektedir. Bu büyük galibiyetler, Yunanlılar için düşmana, şeytana, kötülüğe karşı kazanılmış zaferler olarak görülmektedir⁴³. Bu zaferler aniden ortaya çıkan ve kent devletlerini zora sokan büyük felaketler karşısında derman sayılmaktadır. Yapılacak arınma töreni için seçilecek olan Pharmakos’un ne gibi özellikler taşıması gerektiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Genel görüşe göre bu kişiler; savaş tutsakları, köleler, sakatlar, budalalar, akli dengesi bozuk insanlar ve toplum dışına itilmiş kişilerden oluşmaktadır⁴⁴. Diğer bir görüşe göre seçilen kişiler genellikle katillerden oluşmaktadır⁴⁵. Başka bir görüş ise çirkinler, fakirler, genç erkek ve hatta genç kadınlar bile olabileceğini ifade etmektedir⁴⁶. İlk zamanlarda tanrılar için verilen insan kurbanlarında, bekâret-masumiyet aranırken zamanla yerini kültür etkisinin gelişmesiyle kirlenmiş ve ötekileştirilmiş esirler, akıl hastaları, hizmetliler, suçlular gibi toplumda istenmeyen güçsüz, kusurlu ve aksak insanlara bırakmıştır⁴⁷. Tüm kentin veya toplumun günahları bu kusurlu, akli dengesi bozuk kişilere yüklenmektedir. Önce yabancı adasoğanı saplarıyla cinsel organlarına vurulur; sonra ellerine incir, arpa ekmeği ve peynir verilerek kentten kovulurlardı. Cinsel organlarına vurmak için kullanılan adasoğanı sapları ise yakılarak

⁴⁰ Gencer 2015: 46.

⁴¹ Klasik Yunancada ‘*pharmakos*’ sözcüğü zehir, hastalık, ilaç ve kullanılan miktara göre çok yararlı ya da zararlı etki yapan her türlü madde anlamına gelmektedir. Günümüzdeki “Farmakoloji” (ilaç bilimi) kelimesi de buradan gelmektedir.

⁴² Bonnard 2004: 17.

⁴³ Gencer 2015: 46.

⁴⁴ Girard 2005: 16.

⁴⁵ Nilsson 1940: 27.

⁴⁶ Bremmer 1983: 303; Çağlayan-Takımcı 2016: 54.

⁴⁷ Bonnard 2004: 17.

denize atılırdı. Büyük felaketler karşısında ise sakatlar, akli yönden rahatsızlar veya ölüm cezasına çarptırılmış kişiler, günah keçisi- scapegoat olarak taşlanarak öldürülürdü⁴⁸.

Antik Çağ toplumlarında çok farklı örnekler ve uygulamalar yer etse de genel olarak ruhsal hastalıklı kişiler lanetli sayılmaktadırlar. Böyle kişilerin tedavileri için başvurulmuş tanrıların başında Asklepios gelmektedir. Tanrı Asklepios adına kurulan tapınak şifahane olarak görev yapan Asklepieionlarda ruhsal ve bedensel olarak hasta olan kişiler tedavi edilmektedir.

1.2.1.1. Asklepios Kültü Işığında Tanrısal Şifa İnancının Ruh Hastalıkları İle İlişkisi

Antik Yunan mitolojisinde ve Yunan tıbbında doğaüstü güçlerin açıklanması ve tanrısal şifanın temelinde “Asklepios Kültü” yer almaktadır⁴⁹. Homeros öncesi döneme ait sözlü geleneklerde, Asklepios yer altı dünyasında kertenkele ve yılanlarla birlikte mağarada yaşadığına inanılan yer altı ruhu olarak anılmaktadır⁵⁰.

Asklepios sağlık ve salgın tanrısı olan Apollon’un oğlu sıfatıyla Yunan mitolojisine girmiştir⁵¹. Apollon ayrıca ışığın, müziğin ve kehanet gibi pek çok alanında tanrısıdır⁵². Apollon’un oğlu olan Asklepios başlangıçta ölümlü ve başarılı bir hekim olarak karşımıza çıkar. Zaman geçtikçe mesleğinde çok başarılı olmuştur ve ölümleri diriltecek seviyeye gelmiştir. Hekimlikte babası olan Apollon’un bile şöhretini geçerek önemli bir mitolojik ve mediko-sosyal figür statüsüne yükselmiştir. Asklepios’un ölen kişileri diriltme yeteneği Zeus’un öfkesini üzerine çekmiş ve Zeus, Asklepios’u yıldırımları ile yok etmiştir. Asklepios’un hem tanrı hem de insan biçiminde anılması iki dünya arasında bir köprü vazifesi görmüştür. Asklepios körleri, topalları da iyileştirebilen bir kurtarıcı (soter) sayılarak Hristiyan geleneğine ilham kaynağı olmuştur⁵³.

Latinler tarafından “Aesculapius” diye adlandırılan Asklepios kelimesinin yılan anlamına gelen “*askalabos*” dan türetildiği düşünülmektedir⁵⁴.

⁴⁸ Bonnard 2004: 17.

⁴⁹ Orph. h.: 66; Akın 2014: 40.

⁵⁰ Akça 2013: 11.

⁵¹ Orph. h.: 16; Akça 2013: 1-2.

⁵² Graf 2009: 77.

⁵³ Akça 2013: 1-2.

⁵⁴ Akça 2013: 11.

Antik Yunan mitolojisinde, Apollon ve Koronis'in oğlu⁵⁵ olarak geçen Asklepios, betimlemelerinde çoğunlukla olgun, gür saçlı ve sakallı, bedeninin sol kısmını kapatan harmanisi, sol elindeki yılanlı (Eskülap)⁵⁶ asası⁵⁷ ile betimlenir⁵⁸. Gerçek bir karakter olup olmadığı bilinmeyen Tanrı Asklepios'a, Homeros'un İlyada'sında da⁵⁹ rastlarız. Ancak Homeros; Asklepios dan bahsederken, Asklepios'u Troya Savaşı için Yunan koalisyonuna katılmış iki Teselyalı hekim olan Makhaon ve Podaleirios'un babası ve "kusursuz hekim" olarak bahseder⁶⁰.

Asklepieion kültürünün izleri, MÖ. 7. yüzyıla kadar uzanır. Yunanistan'da yayılışı MÖ. 5 ve 3. yüzyıllara denk gelir⁶¹. Antik Çağ'ın ünlü coğrafyacısı Strabon'un yazdıkları göz önüne alındığında, ilk Asklepieion tapınağının Trikke'da (Teselya) da kurulduğu düşünülmektedir⁶². Pausanias'a göre ilk Asklepios tapınağı MÖ. 4. yüzyılda kurulmuştur⁶³. Tanrı Asklepios adına kurulan ve "Asklepieion" olarak isimlendirilen hem tapınak işlevi gören hem de sağlık merkezi olarak kullanılan komplekslerin sayısı üç yüzden fazladır⁶⁴. Bunlardan üç tanesi diğerlerinden daha ön plana çıkmaktadır. Bunlar: Epidauros Asklepieionu, Kos (İstanköy) adasında kurulan Kos Asklepieionu ve Anadolu topraklarında kurulan Pergamon (Bergama) Asklepieionudur⁶⁵. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise özellikle külte ev sahipliği yapan Pergamon'un yıldızı parlamıştır⁶⁶.

Asklepios kültürü, Roma İmparatorluğu'nda hastane olarak işlev görmüştür. Kültürün Roma'ya geliş öyküsü şu şekilde anlatılmaktadır: MÖ. III. yüzyılın sonlarında Roma'da salgın hastalık baş göstermiştir. Üç yıl süren bu salgın hastalığa çareler aranırken Epidauros Asklepieion'un dan gemi ile büyük bir yılan getirtilmiş ve Tiber nehrine bırakılmıştır. Nehri yüzerek geçen yılan, oradaki adaya çıkıp gözden kaybolduğunda salgın hastalık sona ermiştir. Romalılar da ada üzerinde Asklepios adına bir tapınak

⁵⁵ Neuburger 1906: 139; Krug 1993: 121-128; Akın 2014: 40.

⁵⁶ Orph. h.: 66.

⁵⁷ MÖ. 4. yüzyılın ilk yarısında Eskülap asası yılan figürü ile birleştirilir. Eskülap asasının çıkışı ve kült haline dönüşmesi için bkz.: Karger-Decker 2001: 348-349; Leven 2005: 113-114.

⁵⁸ Lurker 1989: 46; Bayat 2003: 84; Akın 2014: 40.

⁵⁹ Hom. II.: 729-733.

⁶⁰ Erhat 2008: 127; Akça 2013: 11.

⁶¹ Akın 2014: 40.

⁶² Strab. IX, 5,17; Nutton 2004: 104; Leven 2005: 108; Akın 2014: 40, Dipnot: 94.

⁶³ Çiçek 2006: 3.

⁶⁴ Bayat 2003: 85.

⁶⁵ Çiçek 2006: 2.

⁶⁶ Akın 2014: 41; Bergdolt 1999: 63; Neuburger 1906: 140.

yaptırmışlardır. Böylece Asklepios tapınaklarının yapımı Roma’da başlamıştır⁶⁷. Asklepios kültü, MÖ. 295 yılındaki veba salgını sonrasında Roma’da yaygınlık kazanmıştır⁶⁸.

Kurulan Asklepieion kült alanlarının stratejik konumu ve yer seçimleri çok dikkat çekicidir.⁶⁹ Hepsinin ortak özellikleri arasında termal kaynaklara yakın olması, temiz ve şifalı su kaynaklarını bulundurması⁷⁰ dikkat çeken önemli noktalardan biridir⁷¹. Asklepieion kült alanları, iklim olarak ılıman iklimin hâkim olduğu, dini kutsal özelliklerini korumak için ormana yakın, sessiz ve sakin bir konumda bulunmaktadır. Bitki türleri olarak zengin,⁷² verimli bahçeleri olan ayrıca gelen hastaların moral ve motivasyonlarının yüksek tutulması amacıyla sanatsal faaliyetler (müzik terapileri) için ayrılmış mekânlar da bulunmaktadır⁷³. Asklepieionlara gelen hastanın, hangi koşullarda ve hangi ortamda sağlığını geri kazanabileceği düşüncesi yer seçimi ve doğal kaynaklar açısından önemli bir kıstas oluşturmuştur⁷⁴. Ayrıca antik Yunan tapınaklarında bulunan tapınım ayinleri, kurban törenleri, dualar ve çeşitli ritüeller de Asklepieionlarda da bulunmakla birlikte hastalıkların tedavisi gibi işlevlerinden dolayı Asklepieionlar “Tapınak-Şifahane” olarak farklı bir formatta yapılandırılmıştır⁷⁵.

Şifahane görevi gören Asklepieionlara uzak yerlerden bitkin ve yorgun gelen hastalar Asklepieionun propylon avlusuna alınmaktaydılar, muayene edilip teşhis konulduktan sonra, iyileşecek gibiyse Asklepieiona kabul edilirdi⁷⁶. Sonrasında ruhsal ve bedensel arınmayı amaçlayan hazırlık süreci başlardı. Bu hazırlık sürecinde kişi oruç tutar, cinsel ilişkiden kaçınır, kutsal olarak betimlenen bir suda yıkanır, tütsü yakılarak,

⁶⁷ Çoban 2016: 100.

⁶⁸ Çoban 2016: 100.

⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Krug 1993: 128.

⁷⁰ Hastaların ihtiyacı olan inziva ve meditasyon için uygun bölgeler seçilmiştir. Pausanias bu yerlerde hastaların tedavi edici suyun sesini duyabilme imkânına kavuştuklarından bahseder. Psikolojik rahatlama sağlayan ve hastanın moralini yükselten bu uygulamalar günümüzde hala önemini korumaktadır. bkz.: Paus. 1918.

⁷¹ Mineral yönünden zengin sıcak ve ılık suları olan volkanik bölgelerde kurulmuşlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Krug 1993: 172-173.

⁷² Uygulanan tedaviler sıcak-soğuk banyolar, uyku odaları, rüya yorumları, psikoterapi ve telkin yöntemlerinin yanında, diyetler ve bitkilerden yapılan ilaçlar da önemli bir yer tutardı. Bu sebeple Akdeniz ikliminin zengin bitki örtüsün sunduğu imkânlar, bitkilerden ilaç ve merhem yapımını geliştirmelerine sebep olmuştur.

⁷³ Bayat 2003: 85.

⁷⁴ Romalı mimar-mühendis Vitruvius “Mimarlık Üzerine On Kitap” adlı eserinde yer seçimi konusunda gösterilen hassasiyete değinmiştir. bkz.: Vit. I. 2,15; Akın 2014: 42, dipnot: 100.

⁷⁵ Patacı 2016: 171.

⁷⁶ Çiçek 2006: 2.

hoş kokularla bedeni ovulur, beyaz bir giysi giymesi istenirdi. Bu hazırlık sürecinin bir kıstası yoktur, bazen günlerce sürdüğü bilinmektedir. Hazır olduğu düşünülen kişiler kurban⁷⁷ adaklarını da adadıktan sonra toprakla temas⁷⁸ edebilecek şekilde⁷⁹ inkübasyon odalarında rahipler tarafından verilen ot şilte veya “klinai” adı verilen üzeri hayvan postuyla örtülmüş taştan bir divanın üzerine yatmaktadırlar⁸⁰.

Arınma ve yakarma törenlerinden bitkin düşmüş ve başı dönmüş şekilde yatmaya gelen ziyaretçiler, etrafında rahiplerin gezdiği ve yılanların dolaştığı ve böylece kendisini sürekli rüya görebileceği uyku seviyesi olan REM’de (rapid eye movements) tutacak mistik ortamın da etkisiyle kısa süre içinde uykuya dalmaktadırlar⁸¹. Uykuya dalan hastalar uyandıklarında iyileşmiş olacaklarını veya rüyalarında bizzat tanrı veya çocukları tarafından şifa öğütleri alacaklarını zannetmektedirler⁸². Eğer hasta uyandığında sağlığına kavuşmuş olmazsa⁸³ tapınakta görevli rahip-hekimler ya da Asklepiadlar, hastaya gördüğü rüyayı anlattırmakta ve tedavinin sonuçlanması için rüyayı yorumlamaktadırlar. Hastanın iyileşmesi için uygun bir tedavi yöntemi söylerlerdi ve yapılması gerekeni anlatırlardı. Genellikle önerilen tedavi yöntemleri: hava değişikliği, şifalı su banyoları, spor ve egzersiz, diyet ve bitkilerle yapılan ilaç tedavileridir. Ayrıca psikolojik rahatsızlıklar için veya hasta olan kişilerin ruh hallerini düzeltmek için, kitap okuma egzersizleri, tiyatro, müzik faaliyetleri, çıplak ayakla doğal ortamda yaptırılan yürüyüşler, banyodan önce vücudu değişik hoş kokulu yağlarla veya şarapla ovma tavsiyesinde bulunmaktadırlar⁸⁴.

⁷⁷ Tanrılara adanan kurbanın o dönemde iyileşme sürecini hızlandıracağına inanılıyordu. bkz.: Özusta 2017: 2.

⁷⁸ Toprakla temas etmek, hasta kişinin bünyesinde biriken ve hastalığa sebep olan kötü enerjileri toprağa göndermek, sağaltım yöntemleri arasında o dönemde çok tercih edilen bir yöntemdir.

bkz.: Bencan 2007: 17.

⁷⁹ Akın 2014: 43; Bonnefoy 2000: 79.

⁸⁰ Akça 2013: 19.

⁸¹ Akça 2013: 19.

⁸² Sonraki dönemlerde kültün etkisini arttırmak için rahipler tarafından bazı tedbirler alındığı anlaşılmaktadır. Uykusuz ve yorgun düşen hastaya maske takan rahipler geceleri görünürler. Hastanın gelen kişiyi Tanrı Asklepios veya çocuklarından birisi olduğunu düşünmelerini sağlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Neuburger 1906: 141; Meyer-Steineg ve Sudhoff 2006: 30; Akın 2014: 43.

⁸³ Hasta, psikolojik telkin yöntemiyle (tanrı tarafından şifa bulacağına) ve uygun olarak oluşturulan mistik ortamın etkisiyle iyileşeceğine o kadar çok inandırılır ki, uyandığı zaman çoğu hastalık semptomları kendiliğinden ortadan kalkar. Örneğin şiddetli baş ağrıları çeken veya strese bağlı panik bozukluklar yaşayan kişilerin tapınağa ilk adım attıkları andan itibaren uygulanan yöntemler ve telkinler sayesinde moral ve motivasyonunun yükseldiği stres ve kaygı bozukluklarının geçtiği varsayılmaktadır. Üzerine kutsal şifa inancı sayesinde hastaların çoğu iyileşme göstermektedir.

⁸⁴ Bayat 2003: 85; Akın 2014: 43.

Asklepieionlara gelen kişilerin hastalıkları ne olursa olsun (ölümcül hastalıklar ve hamile olan kişiler hariç)⁸⁵ hastanın tedavisinde ilk koşul inançtı. Burada şifa bulacağına inanan kişi önce temizlenir, iyileşme amacı ile tanrıya dua eder, daha sonra adağını adar ve sonrasında uykuya yatar. Gördüğü rüya ‘asklepiadlar’⁸⁶ tarafından yorumlanır ve telkin yoluyla tedavi edilirdi⁸⁷. Şifa verici özelliğe sahip olduğuna inanılan ‘Tapınak Uykusu’ Asklepios kültünün en önemli tedavi yöntemidir⁸⁸(Resim: 3). Hastalar Abaton⁸⁹ veya Enkoimeterion adı verilen her tarafı açık uzun sütunlu uyku odalarında tapınak uykusuna yattıkları süre zarfında, iyileşebileceklerine inanmaları için bir nevi ‘psikoterapi’⁹⁰ yapılmaktadır⁹¹.

Hidroterapi ve müzikoterapinin de tedavi yöntemi olarak kullanılması akıl hastalarının da burada tedavi edildiğini göstermektedir. Hristiyanlıkta günahkârlara verilen ilahi bir ceza olarak kabul gören akıl hastalıklarının, Asklepieionlarda tam anlamıyla tıbbi bir hastalık olarak değerlendirildiği nakledilmektedir⁹².

Asklepios kültüründe uygulanan tedavide ruh ve beden (psyche ve soma) birlikteliği esas alınır; şifalı banyolar, şifalı otlarla yağlanma, dualar ve Asklepios için adak adamak yoluyla bu beraberlik sağlanmaktadır⁹³.

Roma Dönemi’nde tıp alanında bilimsel uygulamalar yapılırken dini, mistik ve majik uygulamalar da Asklepieionlarda devam etmiştir. Tanrısal şifa inancı Asklepios kültü ile birleşmiş ve Antik Yunan ve Roma toplumlarını etkilemiştir. Asklepieionlar, mekân olarak ilk psikoterapi uygulanan hastanelerdir.

⁸⁵ Asklepieionlara kabul edilen hastalar iyileşeceğine emin olunan hastalardı. Risk teşkil eden çok yaşlı, ölümcül hasta ve hamileler tedaviye kabul edilmezdi, çünkü Asklepieionların imajına zarar vereceği ve hastaların sıhhat bulacağı inancı zedelenirdi. Bu sebeple bunun gibi hastalar mabetlerin yakınlıklarına dahi sokulmazdı. bkz.: Neuburger 1906: 140; Pagel- Sudhoff 1915: 43; Krug 1993: 131.

⁸⁶ Asklepios’un oğulları anlamına gelen Asklepiadlar, Asklepieion tapınaklarında rahip-hekim olarak görev yaparlardı. Özellikle ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılan psikolojik telkin yöntemi ve rüya yorumlarını Asklepiadlar yapardı. İnkübasyon adı verilen bu tapınak uykusu ve bu uykuda görülen rüyaların yorumları çağdaş psikoterapinin en erken formlarından biridir.

⁸⁷ Akça 2013: 14.

⁸⁸ Neuburger 1906: 141; Bergdolt 1999: 61; Eckart 2005: 6; Leven 2005: 845-846; Magner 2005: 105; Akın 2014: 42.

⁸⁹ Bonnefoy sözlüğündeki (2000: 79) Asklep̄ios maddesinde *abaton*, ‘abanton’ (yasak yer) olarak tanımlanıyor.

⁹⁰ Tanrı Asklepios’un şifa vereceğine olan inanç Antik Dönem’de ruhsal hastalık yaşayan veya psikolojik bozukluğu olan insanların iyileşmesinde çok güçlü bir telkin yöntemi idi.

⁹¹ Krug 1993: 136; Akın 2014: 42.

⁹² Patacı 2016: 172-173.

⁹³ Karger-Decker 2001: 374.

1.3. MİTOLOJİYE BAKIŞ⁹⁴

Mitler, doğa güçlerini ve doğaüstü yaratıkları vurgulayan hayal ürünü öykülerdir.⁹⁵ Mitlerin simgesel ve kutsal bir ağırlığı vardır. Zamanla bu öyküler birbirlerinden etkilenecek zenginleşmişlerdir. Mitoloji ise geniş sözcük anlamıyla, masal, mitos, epos, efsane, halk hikâyesi gibi tüm ‘sözel’ kolektif ürünleri kapsar. Tarihsel zamanın dışında ve yanında vuku bulmuş tanrılar, yarı tanrılar, doğaüstü güçler ya da olağan ötesi güç ve yetilere sahip kahramanların tutum ve eylemlerinin kapalı öyküleridir. Sembol yoğunluğudurlar. Belirli bir kişi ya da topluluğun, kendini (özneyi) ve dünyayı (nesneyi) nasıl tanımlaması, doğa içinde ya da sosyal eylemlerini nasıl şekillendirmesi gerekliliğini vurgulayan “kutsal/öncesiz” bilgileri ve yönelimleri içeren çerçeve-şemalardır⁹⁶.

Mitolojinin temelini insan oluşturur. İnsan davranışları, hikâyeleri, olayları, doğayı ve doğaüstü güçleri nasıl algıladıkları, hayal gücünün etkisiyle kendisinden kattığı tüm özellikler ile doğaya olaylara ve evrene bakış açısını yansıtır. Bu yönüyle insanı inceleyen bir bilim dalına, psikoloji bilim dalına kaynaklık eder.

İnsan doğasına özgü semboller toplamı olarak tanımlanan mitoloji; kültürün ana dinamikleri olarak niteleyebileceğimiz din, bilim ve sanatın gelişiminde öncü bir rol üstlenmiştir. Bu nedenle psikolojinin bir bilim dalı olarak var olmasından önce insanların mitler aracılığıyla içsel tepkilerine ve yaşam dinamiklerine ilişkin ipuçları sunduklarını ve insan doğasına ilişkin bulguların sistematize edilmesi sürecine ışık tuttıklarını ileri sürmek mümkündür. Bu noktada mitolojinin ‘ilkel psikoloji’⁹⁷ ya da ‘arke psikolojisi’ olarak değerlendirilebileceğine ilişkin görüşler mevcuttur⁹⁸. Psikoloji biliminde yer etmiş mitler, hikayeler ve karakterler bu bölümde psikoloji literatürüne girmiş örnekler ışığında ve DSM 5’de⁹⁹ yer alan kriterler doğrultusunda değerlendirmeye alınacaktır. Bunlar

⁹⁴ Ruhsal Hastalıkların kökenine bakıldığında mitler, hikayeler, karakterler o dönemde yaşamış kişiler ile ilgili, bize bilgi verir. Toplumun inanç ve değer yargıları alışkanlıkları, ruh halleri ve mizaçlarını öğrenmemizi sağlar. Günümüzde psikoloji biliminin kökenini mitoloji oluşturur. Bilimsel dönemden önce İlkel evre ve Mitolojik dönemdeki ruhsal hastalıklara bakarken mitolojiyi incelemek konunun kapsamı açısından yerinde bir durumdur.

⁹⁵ Estin – Laporte 2010: 1.

⁹⁶ Saydam 2006: 20-22.

⁹⁷ Psikoloji: “Psyche” kelimesinden türemiştir. Yunanca bir kelimedir, ruh ve akıl anlamına gelir. İnsan davranışını ve aklını inceleyen bilim dalıdır. Mitoloji ile yakından ilişkilidir.

⁹⁸ Gürel – Muter 2007: 538.

⁹⁹ Amerikan Psikiyatri Birliğinin hazırlamış olduğu ‘Ruhsal Bozukluklarının Tanısal ve Sayımsal El Kitabı.

Kişilik Bozuklukları, “Sendromlar”, “Ruhsal Bozukluklar”, “Takıntılar”, vb. psikoloji rahatsızlıklardır.

1.3.1. Psikoloji Kriterlerine Göre Mitlere ve Karakterlere Bakış

1.3.1.1. Kişilik Bozuklukları (Narsisizm Kişilik Bozukluğu):

Genel kişilik bozuklukları, kişinin içinde yaşadığı kültürün beklentilerinden belirgin olarak sapan, süregiden bir içsel yaşantı ve davranış örüntüsü şeklinde kendini göstermektedir¹⁰⁰. Kişilik bozukluklarının birden çok çeşidi mevcuttur. Bunlar A kümesinde; “Kuşkucu (Paranoid) Kişilik Bozukluğu”, “Şizoid Kişilik Bozukluğu”, “Şizotipal Kişilik Bozukluğu”, B kümesinde; “Antisosyal Kişilik Bozukluğu”, “Sınırdan (Borderline) Kişilik Bozukluğu”, “Histriyonik Kişilik Bozukluğu”, “Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğu”, ...vb. gibi bozukluklardır¹⁰¹.

Narsisistik Kişilik Bozukluğu (Narsisizm) Antik Dönem’de Narkissos mitosunu ile özdeşleşmiştir. Narkissos mitosunun birden çok versiyonları¹⁰² olmasına karşın şair Ovidius¹⁰³ tarafından anlatılan versiyonuna göre, İrmak Tanrısı Kephisos Liriope isimli Nympha’ya âşık olur ve onu dalgalarıyla kucaklayıp ona sahip olur. Zaman geçtikçe Liriope doğum yapar ve çok güzel bir erkek çocuğu dünyaya getirir. İsmi Narkissos olan bu çocuk, daha ergenlik yaşlarından itibaren kendisini gören herkesin ona âşık olmasına sebep olur. Liriope bir gün kâhin Teiresias’a gider; oğlunun ölümlü olup olamayacağını, ihtiyarlayıncaya kadar yaşayıp yaşayamayacağını sorar. Kâhin, “Yaşayabilir fakat kendi kendini tanımaya kalkmazsa” diye cevap verir. Çok belirsiz olan ve ne demek istediği tam anlaşılamayan bu cevap, zamanla yaşanan olaylarla anlaşılabilmiştir. Narkissos, on altı yaşına geldiğinde ulaştığı muazzam güzellik sebebiyle herkesin arzuladığı biri haline gelmiştir, fakat katı gururu ve kibrinden dolayı kimseyi kabul etmemekte; kimseyi beğenmemektedir. Bir gün ürkek bir geyiği avlamaya çalıştığı sırada geveze ve taklitçi bir Nympha olan Ekho tarafından fark edilmiş¹⁰⁴. Ekho, Narkissos’a âşık olmuş fakat Narkissos, Ekho’nun aşkına karşılık vermemiş; onu reddetmiş ve küçük düşürmüştür. Bu davranışından ötürü tanrılar tarafından cezalandırılmıştır. Başkalarını sevmediği hor gördüğü için kendisini sevmekle cezalandırılan Narkissos, bir gün ormanda dolaşırken

¹⁰⁰ APB 2014: 327.

¹⁰¹ APB 2014: 327-339.

¹⁰² Yörükkan 2006: 258.

¹⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Ov.met.: III, 339-510.

¹⁰⁴ Yörükkan 2006: 253.

susamış ve su içmek için bir pınara eğildiğinde kendi görüntüsünü görmüş ve bu görüntüye âşık olmuştur. Görmekte olduğu bu kusursuz varlığı kucaklamak istemiş, ama onu yakalayamamıştır. Giderek sararıp solmuştur ve bedeni Ekho'nun ki gibi kurumuş ve oracıkta ölmüştür. Öldükten sonra o yerde açan ortası beyaz taç yapraklar ile çevrili safran sarısı bir çiçeğe Narkissos ismi verilmiştir¹⁰⁵.

Psikoloji literatürüne narsisizm¹⁰⁶ örneği olarak geçen bu hikâye, kişinin imajına yüklediği aşk olarak da tanımlanabilmektedir¹⁰⁷. Narsisistik kişilik bozukluğu olan kişiler, kendilerine âşık, başkalarının fikirlerine asla önem vermeyen, kendisi dışında hiç kimseyi umursamayan, kendilerine tapar derecede saplantı geliştiren kişilerdir. İstedikleri amaca ulaşamadıklarında tıpkı Narkissos gibi çökmektedirler¹⁰⁸. DSM 5'de yer alan ifadeye göre ise Özsever (Narsisistik) Kişilik Bozukluğunun belirtileri şu şekilde ifade edilmektedir;

- “Büyükleme (başarılarını ve yeteneklerini abartma, üstün biri olarak görülme beklentisi)
- Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ya da yüce bir sevgi düşlemleriyle uğraşıp durma
- ‘Özel’ ve eşi, benzeri bulunmaz biri olduğuna ve ancak özel ya da üstün diğer kişilerce anlaşılabilceğine ve ancak onlarla ilişki kurması gerektiğine inanma
- Çok beğenilmek isteme
- Hak ettiği duygusu içerisinde (her istediğinin yapılacağına dair anlamsız beklenti içerisinde olma)
- Kendi çıkarı için başkalarını kullanma
- Eşduyum (empati) yapamama, başkalarının duygularını ve gereksinimlerini anlamak istememe
- Çoğunlukla başkalarını kıskanma veya başkalarının onu kıskandığına inanma
- Başkalarına saygısız, kendini beğenmiş davranışlar sergileme”¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Estin – Laporte 2010: 201.

¹⁰⁶ Laplanche -Pontalis 1992: 261; Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁰⁷ Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁰⁸ Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁰⁹ APB 2014: 333-334.

Bu maddelerden 5 tanesine sahip olma günümüzde Narsisistik Kişilik Bozukluğu teşhisi almak için yeterli olurken, Narkissos mitosunda bu özelliklerin hemen hemen hepsi görülmektedir.

Narkissos mitosu, birçok psikolojik olayı tasvir etmesi açısından günümüzde psikoloji, psikanaliz, psikiyatri bilimlerinde yer etmektedir. Yunan efsanesinde kendi yansımına âşık olan Narkissos, hangi sebeple olursa olsun kendini aşırı sevmeye, başkasını dışlama eğilimi gösterdiği için benliğinin cinsel bir nesne olduğunu gösteren psikoseksüel gelişim kuramının gelişme safhasında bilim dünyasında önemli bir yer edinmiştir¹¹⁰.

1.3.1.2. Katatoni Bozukluğu:

Şizofreni hastalığının tiplerinden olan ve katonial belirtilerini tanımlayan motor bir bozukluktur. Şizofreni¹¹¹ hastalığının katonial tipini tanımlayan belirtilerden üç tanesi Ekho mitosundan esinlenilerek adlandırılmıştır. Bunlar: “*ekhomimia*”, *ekhopraxia*, “*Ekholalia*” dır. Mitolojik bir figür olan Ekho¹¹², mitolojide yankıyı simgeleyen Nymphadır¹¹³. Ekho, geveze ve oyuncu bir peridir. Zeus dağ ve orman perileriyle oynamaya gittiği zaman gevezeliği ile Hera’nın dikkatini dağıtır ve kocasını takip etmesini engellemektedir. Hera bu durumu fark ettiğinde Ekho’ya ceza vermiştir. Ekho’yu konuşmamakla cezalandırmıştır. Fakat duyduğu her sözün son hecesini tekrarlamaya mahkûm etmiştir¹¹⁴.

DSM 5’de yer alan Katatoni Bozukluğunda ise belirtilerden üç tanesi Ekho’ ya uymaktadır. Bunlar;

- “Konuşmazlık (mutizm) sözel olarak tepki gösterememe ya da çok az gösterme
- Ekolali (yankılama) başkasının konuşmasının aynısını taklit etmek
- Ekopraksi (yansılama) başkasının davranışlarının aynısını yapma”¹¹⁵.

¹¹⁰ Statt 1998: 89; Yörükkan 2006: 260.

¹¹¹ Şizofreni hastalığı Antik Dönem’de bilinen ve farklı dönemlerde farklı şekillerde tedavi edilmeye çalışılan bir hastalıktır. Tam olarak neyden kaynaklandığı bilinmese de anormal bir durum olarak görülmüş genelde kötücül güçlerin bu hastalığa sebep olduğu veya tanrılardan geldiğine inanılmıştır.

¹¹² Ekho mitosunun farklı versiyonları mevcuttur. Bkz.: Cömert 1999: 54.

¹¹³ Erhat 2011: 99.

¹¹⁴ Cömert 1999: 54.

¹¹⁵ APB 2014: 58.

Bu üç belirtinin ortak özelliği bir yankı (eko) gibi hasta kişilerin kendilerine yapılan bir sesi bir hareketi veya bir mimiği aynen tekrar etmeleridir¹¹⁶. Şizofreninin ortaya çıkma biçimlerinden olan “*ekholalia*”, kişinin duyduğu kelime, cümle ya da sesleri istemsiz olarak tekrarlaması olarak tanımlanır. Bu durum ciddi beyin hasarının göstergesi olduğu gibi akıl hastalıklarında ve ağır ruhsal hastalıklarda rastlanan bir durumdur¹¹⁷.

1.3.1.3. Hebephrenia Bozukluğu:

Şizofreninin ağır bir türü olan Hebephrenia bozukluğu psikoloji literatürüne Hebe ile geçmiştir. Beyini etkileyen nörolojik bir sorundan kaynaklanır¹¹⁸. Analitik görüşe göre ego gerilemesinin en derin olduğu, regresyonun en ilkel safhalara doğru gerilemiş olduğu bir şekildir. Yani gençlikteki akıl hastalığıdır¹¹⁹.

Hebe Yunanca gençlik anlamına gelir. Baş Tanrı Zeus ile Hera’nın kızıdır. Son derece uysal ve evcil bir yaratılışa sahip olan Hebe, ev işlerinde üstün yeteneklere sahiptir. Bir diğer görevi de tanrılara nektar sunmaktır. Hebe’nin kendine ait bir mitosu yoktur, daha çok Herakles Efsanesin de ismi geçer. Öldükten sonra Olympos’a getirilen Herakles ile Hebe evlendirilmiştir. Bu evlilik simgesel bir anlam taşır ve “*hieros gamos*” olarak adlandırılır. Kutsal evlilik anlamına gelir¹²⁰.

Yunan mitolojisinde önemli bir rolü olmayan Hebe’nin, Yunan öncesi bir tanrıça olduğu ve daha çok Anadolu kaynaklarında görülen kutsal evlenme motifinin Hebe ve ana tanrıça kültü (Kybele) ile paralellik gösterdiği söylenebilir¹²¹.

Hebe şizofreni hastalığının türlerinden olan Hebephrenia bozukluğunu temsil etmektedir. Hebe ile literatüre girmiş olan Hebephrenia bozukluğu sersem ve uygunsuz davranışları temsil etmektedir¹²².

1.3.1.4. Epilepsi¹²³ Hastalığının Eretismus Durumu:

¹¹⁶ Dinçmen 1997: 48; Gürel – Muter 2007: 543.

¹¹⁷ Statt 1998: 44.

¹¹⁸ Statt 1998: 63.

¹¹⁹ Dinçmen 1997: 28.

¹²⁰ Erhat 2011: 123.

¹²¹ Erhat 2011:123.

¹²² Statt: 1998: 63.

¹²³ Epilepsi hastalığı günümüzde nörolojik bir hastalık olarak kabul edilir, fakat epilepsi hastalığı başka psikolojik ve ruhsal belirtilere yol açmaktadır. Antik dönemde ise epilepsi bir sorun olarak görülmüştür ve genellikle delilik halleri ile özleştirilmiştir, epilepsinin kriz anlarına dönem dönem farklı açıklamalar getirilmiştir.

Epilepsi (Sara) hastalarının karakterini teşkil eden *eretismus-erotismus-misticismus* üçlemesindeki eretismus hali, bu hastaların çok çabuk kızıp şiddetli bir kızgınlık, kavgacılık, vurup kırıcılık göstermelerini belirtir¹²⁴.

Herakles, Alkmene ile Amphitryon'un oğludur. Yunan mitolojisinin en önemli kahramanlarından biridir. Trajik bir karakter olan Herakles doğduğu andan itibaren tüm hayatını birçok zorlukla mücadele ederek geçirmiştir. İsminin, 'kahraman' anlamına gelen 'heros' sözcüğü ile benzerliği, Herakles'in mücadelecı yaşamına işaret etmektedir. Bu bağlamda Herakles, insanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgelemektedir. Herakles'in yaptığı işler iyiye yöneliktir. Doğanın insan doğasına tehdit oluşturan tehlikeleri ile Herakles'in mücadele etmesi insanlara fayda sağlamaktadır¹²⁵. Herakles mitolojik bir figür olmasına rağmen insanların başına gelen zorlukları ve trajik durumları yansıtmaları bakımından örnek temsil etmektedir. Herakles'in trajik karakteri ve ruh hallerini yansıtan mizacı düşünüldüğünde sara hastası kişiler ile bağlantısı kurulabilmektedir¹²⁶.

Antik Yunan dünyasında bilinen hastalıklardan bir tanesi olan epilepsi (sara) hastalığı, psikoloji literatürüne Herakles ile geçmiştir. Sara hastalarının "eretismus, erotismus, misticismus" olarak ifade edilen üç temel karakteristiğinden olan eretismus özelliğini Herakles yansıtır¹²⁷. "*Epilepsi; doğuştan veya sonradan ortaya çıkabilen, bir grup beyin hücrelerinin düzensiz emirler üreterek beyinin çalışmasını geçici olarak bozması ile oluşan bir durumdur*"¹²⁸. Bu anlamıyla sara hastalarının çok çabuk kızması, şiddetli bir öfkeye kapılması, vurup kırma ve kavgaya etme gibi özellikler göstermesi eretismus olarak adlandırılır¹²⁹. Yunan mitolojisinde gücün ve kuvvetin simgesi kabul edilen Herakles, "*epileptik karaktere ek olarak, epileptik vücut yapısını da nitelemek amacıyla kullanılmaktadır. Günümüzde geçerliliğini yitirmiş bir yargı olmakla birlikte; epileptik hastaların vücut yapıları ve yatkın oldukları eretismus durumu nedeniyle,*

¹²⁴ Dinçmen 1997: 28.

¹²⁵ Erhat 2003: 137-138.

¹²⁶ Herakles Mitolojik bir figürdür, fakat Epilepsi hastalığı ve özellikle Epilepsi hastalığının kriz evreleri Antik dönemde bilindiğinden bu hastalığı taşıyan kişilerin Herakles ile benzerlik gösterdiği düşünülebilir. Günümüzde Psikiyatri biliminin temelini oluşturan Mitoloji ve Efsanelerde Psikolojik olarak birçok hastalığı görmek ve semptomlarına bakarak alanında uzman kişilerce teşhis koymak mümkündür.

¹²⁷ Gürel – Muter 2007: 546.

¹²⁸ Gürel – Muter 2007: 547.

¹²⁹ Gürel – Muter 2007: 547.

saralıların öfkesi -epileptik aggression- semptomu, ‘*morbus Heracles*’ ya da diğer bir deyimle ‘*morbus Herculeus*’ olarak adlandırılmaktadır¹³⁰.

Herakles’e Tanrıça Hera tarafından bir cinnet gönderilmesi ve aklını kaçırıp çocuklarını öldürmesi olayı Homeros tarafından anlatılırken Homeros anlatısında melankoliyi tanımlamamasına rağmen Herakles ile ilgili melankolik bir mizaç çizer¹³¹. Herakles’in kendini kaybedip, kendi çocuklarını öldürmüş olması literatüre “*Herakles Kompleksi*” olarak geçmiştir¹³². Günümüzde psikoloji ve psikiyatri bilimlerinin gelişmesiyle akıl hastalıkları, ruhsal bozukluklar kategorisinde değerlendirilir (Resim: 4).

1.3.1.5. Lunatic Bozukluğu:

Lunatic akıl hastalıklarını ve epileptik kişileri tanımlamak için kullanılan bir terimdir¹³³. Mitolojide geçen Luna, Latince’de ‘ay’ anlamına gelir. Aventinus tepesinde bir tapınağı vardır¹³⁴. Roma mitolojisinde ise Ay Tanrıçası olarak kişiselleştirilmiştir. Yunan ve Roma dahil birçok uygarlık, ay kültüne sahiptir. Roma medeniyetinde aya tapınmanın Romulus ile başladığı görülmektedir. Önemli bir tanrı olmasına rağmen mitolojik bir hikayesinin olmaması dikkat çekicidir. Romalılar genellikle hesaplamalar ile ilgili Luna’nın yardımına ihtiyaç duymuşlardır¹³⁵.

İlk Çağ’dan beri gök cisimleri, yıldızlar, gezegenler ve astroloji olayları ile insan davranışları arasındaki etkileşim, insanları düşünmeye sevk etmiştir¹³⁶. Bu sebeple Anglo-Amerikan ve Fransız literatüründe Lunatik (*Lunatic*) terimi, az da olsa kullanılmaktadır. Bu ismin kökeninde; geçmişte epileptik (sara) nöbetleri ile akıl hastalıklarının periyodik epizodlar şeklinde yer etmesi, bu hastalıkların seyrinde ayın tetikleyici bir unsur olarak işlev görmesi ve özellikle zaman olarak ay başları ile ay tutulmalarında hastalarda görülen şiddetli nöbetlere neden olması gök cisimleri ile insan davranışları arasındaki etkileşimi açıklayan düşüncelerdir¹³⁷.

¹³⁰ Dinçmen 1997: 56.

¹³¹ Herakles’in melankolik mizacına ilişkin bilgi detaylı olarak ilerleyen konularda Homeros ile ilgili olan bölümde incelenecektir.

¹³² Gürel – Muter 2007: 547.

¹³³ Dinçmen 1997: 38.

¹³⁴ Erhat 2011: 196.

¹³⁵ Smith 1870: 839.

¹³⁶ Gürel – Muter 2007: 552.

¹³⁷ Gürel – Muter 2007: 552.

Antik çağlardan itibaren bilinen delilik farklı yöntemler ile tedavi edilmeye çalışılmış ve süreç içerisinde Lunaticler (akıl hastaları) birçok farklı uygulamalara maruz bırakılmıştır. Bu uygulamalardan en kötülerini bağlama, zincire vurma, taş atarak uzaklaştırma, eve hapsedme gibi yöntemlerdir¹³⁸. Bu uygulamaların günümüze gelene kadar tıp ve tedavi yöntemleri gelişmiş olsa da kullanıldığını görmek mümkündür. Özellikle Orta Çağ'a gelindiğinde "Lunatic Asylum" isimli akıl hastahaneleri açılmış ve insanlık dışı davranış ve tutumlar uygulanmaya devam etmiştir.

1.3.1.6. Kaygı-Anksiyete Bozuklukları (Panik Bozukluğu):

Kaygı bozukluklarından biri olan "*Panik Bozukluğu*" dakikalar içerisinde zirveye ulaşan ve aşağıdaki belirtilerden en az dördünün ortaya çıktığı, aniden yoğun bir korkunun veya içsel sıkıntının kişide görüldüğü durumdur¹³⁹. Belirtileri şu şekildedir;

- "Çarpıntı, kalbin küt küt atması ya da kalp ritminin artması
- Terleme
- Titreme ya da sarsılma
- Soluğun daralması veya boğuluyor gibi olma hissi
- Soluğun tıkanıp duyumu
- Göğüste ağrı veya göğüste sıkışma
- Bulantı veya karın ağrısı şikayeti
- Baş dönmesi, ayakta duramama, sersemlik hissi veya her an bayılacak gibi olma
- Titreme, üşüme, ürperme ya da ateş basması
- Uyuşmalar, karıncalanma duyuları
- Gerçek dışılık, ya da kendine yabancılaşma
- Denetimi yitirme ya da 'çıldırma' korkusu
- Ölüm korkusu"¹⁴⁰.

Panik bozukluğu literatüre mitolojik bir karakter olan Pan ile geçmiştir. Pan mitolojide Keçi ayaklı, çift boynuzlu, olarak tasvir edilen, dansı seven ve çimenler

¹³⁸ Graßl 1988: 110-111; Akın 2014: 105.

¹³⁹ APB 2014: 117.

¹⁴⁰ APB 2014: 117-118.

üzerinde perilerle oynamayı seven, çobanların tanrısı olarak bilinmektedir¹⁴¹. Pan, güzel kaval çalmasıyla bilinir ve Hermes'in oğludur. Hermes Pan'ı, tilki postlarına sararak Olympos'a götürdüğünde komik olduğunu gören tanrıların hepsi güler ve ona, 'hepsi' anlamına gelen Pan ismini takarlar¹⁴². Doğal yaşamın, kırların, ormanların, küçükbaş hayvanların ve çobanların koruyucu tanrısıdır. Sürüleri ve çobanları koruyarak bereketi simgelemiştir. Tanrıların hayvan kılığında düşünüldüğü zamanlarda Pan keçi kılığında betimlenirken, zamanla yüzü insan yüzüne dönüşmüş ve sadece boynuzları ile keçi sakalı kalmıştır¹⁴³. Günlerini ormanda, çalılıklar arasında gezerek geçiren Pan, neşeli ve gürültücü özelliğiyle de bilinir. Çoğunlukla flüt çalan, Nympha'lar ile dans eden Pan kendisine ihtiyacı olan insanlara yardım eden iyi niyetli bir tanrı olmasına rağmen, zaman zaman şaka yapmak amacıyla insanları korkutabilecek hareketler yapmaktan da geri durmamaktadır. Bu hareketlere alışan insanlar, aniden düşen taş veya kayaların arasında beliren bir gölge gördüklerinde Pan'ın varlığını anımsamakta ve 'panik korkular' yaşamaya başlamaktadırlar. Panik (Panique), Pan ile ilgili anlamına gelmektedir¹⁴⁴.

Psikoloji literatüründe sık olarak görülen panik bozukluğu, köken olarak Tanrı Pan'a dayanmaktadır¹⁴⁵. Kişisel ve özel durumlarda ortaya çıkan ve belirli sürelerde kendini yineleyen bu bozukluk; nöbet şeklinde kişilere aniden gelen korku, konuşma yeteneğinin kaybolması, zihinsel karışıklık, biyolojik olarak kalp çarpıntısı, yüz kızarması, terleme, üşüme, göğüs kafesinde sıkışma, baş dönmesi, bulantı, ellerde ve ayaklarda uyuşma, sık idrara çıkma, kan basıncının yükselmesi, baygınlık duygusu gibi semptomlara sahiptir¹⁴⁶.

1.3.1.7. Melankoli Rahatsızlığının Belirleyicileri:

Antik dönemde melankoli bilinen ve sık sık vurgulanan bir rahatsızlıktır. Kronos miti ise melankoli hastalığı ile eşdeğerdir. Kronos Gök Tanrısı Uranos ile Yer Tanrıçası Gaia'nın son oğullarıdır. Kronos, Roma mitolojisinde "*Saturnus*" ile özdeşir¹⁴⁷. Titan grubundan olan Kronos, annesinin eline verdiği çelikten yapılmış tırpan ile babası

¹⁴¹ Orph. h.: 10; Cömert 1999: 55.

¹⁴² Cömert 1999: 55.

¹⁴³ Cömert 1999: 55.

¹⁴⁴ Saydam 2008: 22.

¹⁴⁵ Antik dönem metinlerinde geçen bilgilerde ormanda veya ıssız bir yerde Pan'ı gördüğünü veya duyduğunu anlatan kişiler için W. Harris "*Pan'ın aniden ortaya çıkması ve konuşması kişinin halüsinasyon görmüş olma ihtimalini mantıklı kılar*" görüşündedir. Bkz.; Harris 2013: 286.

¹⁴⁶ Öztürk 1995: 266; Gürel – Muter 2007: 557.

¹⁴⁷ Şahin 2017: 50.

Uronos'u erkeklikten yoksun bırakmıştır. Böylece birinci kuşak tanrıların egemenliğine son verip ikinci kuşak tanrıları başa getirmiştir¹⁴⁸. Yeryüzüne iyiliği ve bereketi getiren ilk tanrı olarak bilinir. Kendi oğlu Zeus tarafından alt edilene, Olymposlu tanrılar dünyaya egemen olana dek Altın Çağ boyunca hüküm sürmüştür¹⁴⁹. Kronos isminin zaman anlamına gelen “*khronos*” kelimesiyle bir bağlantısı olmamasına rağmen, sonraki efsane ve açıklamalarda bu iki kelime bir tutulmuş ve Kronos tanrının zamanı, zamanın akışını, sembolize edildiği düşünülmüş ve elinde tırpanla betimlenerek sembolize edilmiştir¹⁵⁰.

Melankoli hastalığı, literatürde Kronos'un veya Saturnus'un hastalığı olarak bilinmektedir. Kökeni Yunanca olan melankoli kelimesi, kara ‘*melas*’ ile öfke ve üzüntü anlamlarına gelen ‘*khole*’ kelimelerinden oluşmaktadır. Melankoli özellikler gösteren belirtiler ise DSM 5’de şu şekilde tanımlanmıştır;

- “Bütün etkinliklerden ya da yapılan hiçbir etkinlikten zevk alamama
- Genelde zevk veren uyaranlara karşı tepkisiz kalma (iyi bir şey olduğunda kısa süreli veya geçici ’de olsa kendisini iyi hissetmeme)
- Derin bir bunalım, umutsuzluk, duygusal boşluk yaşama, çökkün duygu durumu
- Depresyon
- Sabahları her zamanki vakitten erken uyanma
- Belirgin bir psikodevinsel kışkırtma
- Yeme isteğinde belirgin azalma ya da kilo verme
- Aşırı ya da uygunsuz suçluluk duyguları hissetme”¹⁵¹.

Bu nedenle melankoli; ilk çağlardan itibaren felsefe, edebiyat, tıp, psikiyatri ve psikanaliz, alanlarında derin bir üzüntü halini, intihara sürükleyen bir depresyon halini ve korku eğilimini açıklamak için kullanılır¹⁵².

¹⁴⁸ Erhat 2011: 182-183.

¹⁴⁹ Erhat 2011: 182-183.

¹⁵⁰ Erhat 2011: 182.

¹⁵¹ APB 2014: 107-108.

¹⁵² Roudinesco-Michel 1997: 240; Gürel – Muter 2007: 550.

1.3.1.8. Nymphomanie Bozukluğu:

Nemfomani kadınlarda görülen hiperseksüel davranışlar ve kadınlarda ortaya çıkan erkeklerle cinsel ilişkiye girme saplantısı olarak tanımlanabilmektedir¹⁵³. Nemfomani mitolojide Nympha' olarak bilinen dişi perilerden gelir. Nympha kırlarda, ormanlarda ve sularda yaşayan doğal ve tanrısal varlıkların dişi olanlarına verilen isimdir. Başı örtülü gelin anlamlarına gelir¹⁵⁴. Zeus'un kızları olan Nympha'lar, doğayı simgeleyen erkek cinler olan Satry'lerin dişil versiyonları olarak düşünülebilmektedirler¹⁵⁵. Homeros'a göre; tanrılar Olympos'ta toplantıya çağrıldıklarında nympha'lar da katılmaktadırlar¹⁵⁶. Nympha'lar, ölümsüz değildir; ama anlatılanlara göre her zaman güzel ve genç kalmayı başararak 9620 yaşına kadar yaşadıkları bilinmektedir¹⁵⁷. Bunun sebebi onlarında tanrılar gibi ambrosia ile beslenmeleridir. Doğurganlığın ve zarıflığın simgesi olan Nympha'lar gelecekte haber vermeyi sevmekte; bazen de hasta sağaltmaktadırlar¹⁵⁸. Çoğunlukla ölümlü erkeklere âşık olan bu genç Nympha'ların Zeus başta olmak üzere diğer büyük tanrılarla ilişkiye girdikleri bilinmektedir¹⁵⁹.

Psikoloji literatürüne Nympha'lar, kadınlarda görülen cinsel taşkınlık ve bozukluk durumuna örnek olarak gösterilmektedir. Bu nedenle "*nymphomanie*"¹⁶⁰ bozukluğunun sebebi tam olarak bilinmese de kaynağının sıra dışı hormon aktivitesi veya psikolojik rahatsızlıklardan kaynaklandığı düşünülmektedir¹⁶¹.

Roma İmparatoru Claudius'un üçüncü eşi Roma'lı Valleria Messalina'da da mevcut olduğuna ilişkin rivayetler nedeniyle 'Messalina Kompleksi' olarak da adlandırılan bu durum, bir ruh bozukluğundan kaynaklanabileceği gibi kalıtım, organik

¹⁵³ Statt 1998: 93; Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁵⁴ Erhat 2011: 219.

¹⁵⁵ Erhat 2011: 219.

¹⁵⁶ Hom. I.: 488. 4-11.

¹⁵⁷ Estin – Laporte 2010: 108.

¹⁵⁸ Estin – Laporte 2010: 108.

¹⁵⁹ Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁶⁰ Hiperseksüalite olarak isimlendirilen nemfomaninin geçmişi Yunan mitolojisine dayanmaktadır. Nymph (Orman Perisi) ve Mânia (Çılgınlık) kelimelerinin birleşiminden meydana gelir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Çetin 2018: 6-7.

¹⁶¹ Nymphomanie DSM 5'de yer almamaktadır. İleride tekrar eklenebileceği düşünülmektedir. DSM 3'e kadar aşırı cinsel aktivite olarak tanımlanırken, DSM 4'de belirleyici net ölçütleri bulunmaması gerekçesiyle çıkartılmıştır. Günümüzde Nymphomanie bozukluğunun kategori olarak Cinsel işlev bozuklukları, Dürtü kontrol bozuklukları ve Davranışsal Bağımlılık bozuklukları altında değerlendirilmesi tartışılmaktadır.

beyin hastalıkları, iç salgı bezleri düzensizlikleri gibi nedenlere bağlı olarak da ortaya çıkabilmektedir¹⁶².

1.3.1.9. Histeri (Pythiatisme) Bozukluğu:

Histeri bozukluğu Freud ile birlikte ilk çalışılan psikonevrotik bir rahatsızlıktır. Ancak günümüzde Somatik Bozukluklar-Konversif Bozukluk olarak geçmektedir. “*Somatik Bozukluklar, bedensel belirtilerle ortaya çıkan ruhsal bozukluklardır. Konversif bozukluk ise; altta yatan organik bir neden bulunmaksızın ortaya çıkan, bayılma, felç olma ve duyu kaybı gibi nörolojik belirtilerdir*”¹⁶³. Histeri antik dönemde bilinen fakat kadınlarla özleştirilen bir rahatsızlıktır. Vücut içinde dolaştığı düşünülen rahimin bu hastalığa sebep olduğu düşünülmektedir. Histeri bozukluğu antik Yunan mitolojisinde ise Pytho ile bilinmektedir. Pytho; Gaia’nın, Python adını verdiği ve kendisinin doğurduğu bir ejderdir. Ve bu ejderi Delphoi yöresinde bulunan Themis bilicilik merkezine bekçi koymuştur. Delphoi’un adı başlangıçta Pytho’dur. Efsaneye göre Apollon, doğduktan dört gün sonra, Hephaistos’un oklarıyla silahlanmış ve Delphoi’ye giderek Python’u öldürmüştür¹⁶⁴. Apollon bütün ejderhalar gibi Gaia’dan doğmuş olan Python’u öldürdüğü yere bilicilik ve kehanet merkezini kurmuş ve buranın ismi bu nedenle Pytho olarak kalmıştır¹⁶⁵. Bu efsane, psikoloji literatüründe yer etmiş ve histeriyi tanımlamak için kullanılmıştır.

DSM 5’de ise histeri bozukluğu “*Bedensel Belirti Bozuklukları ve İlişkili Bozukluklar*” (Dönüştürme-Konversiyon Bozukluğu) başlığı altında yer almaktadır. Buna göre tanı kriterleri şu şekildedir;

- “Bir ya da birden çok, istemli devinsel (motor) ya da duyuşsal işlev değişikliği ile ilgili belirti.

Klinik bulgular, söz konusu belirti ile bilinen nöroloji ya da genel tıp durumları arasında bağdaşmazlık ve uyumsuzluk olduğuna ilişkin kanıtlar sağlar.

Bu belirti ya da eksiklik başka bir sağlık durumu ya da ruhsal durumla daha iyi açıklanamaz. Bu belirti ya da eksiklik, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal,

¹⁶² Gürel – Muter 2007: 555.

¹⁶³ <https://www.populermidikal.com/2000/10/09/1556/>

¹⁶⁴ Cömert 1999: 29.

¹⁶⁵ Erhat 2011: 260.

işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur ya da sağlık açısından değerlendirmeyi gerektirir”¹⁶⁶.

Belirti türleri ise şunlardır;

- “Güçsüzlük ya da inme (paralizi) ile giden
- Olağandışı hareketle giden (örn: tremor, distoni devinimi, miyoklonus, yürüyüş bozukluğu)
- Yutma belirtileriyle giden
- Konuşma belirtisiyle giden (örn: disfoni, sözü geveleyerek konuşma)
- Ataklarla ya da kasılmalarla giden
- Anestezi ya da duyum yitimi ile giden
- Özel duyuşsal belirtiliyle giden (örn: görme, koku alma, ya da duyma bozukluğu)
- Karma belirtilerle giden”¹⁶⁷.

Bu belirtiler Histeri teşhisi almak için kullanılmaktadır. Konversiyon bozukluklardan biri olan Histeri hastalığına yakalanan kişiler, hastalığının sebebinin ruhsal olduğunun farkında olmadıkları için belirtileri kontrol edememektedirler ve bilinçli davranamazlar¹⁶⁸. Babinski, histeri, bozukluklarını açıklarken telkin ile ortaya çıkan ve telkin ile ortadan kalkan bir hastalıktır, tanımını yapar. Bu tanımdan hareketle, telkin yoluyla kehanetleri ve gelecek ile ilgili olan görüşleri aktaran Pytho Tapınağı ile pythiatisme terimi arasında bağ kurulmaktadır¹⁶⁹.

1.3.1.10. Sözde Yetkinlik (Gizli Başarısızlık) Sendromu:

Sözde yetkinlik sendromu mitolojik bir karakter olan Akhilleus (Aşil) ile bilinmektedir. Mitolojide önemli bir yere sahip olan Homeros’un İlyada adlı eserine konu olan Aşil, (Akhilleus) Thetis ve Peleus’un oğludur. Aşil, küçükken annesi Thetis tarafından ölümsüz kılınmak istenmiş ve ölümler ülkesinin ırmağı olduğuna inanılan Styx ırmağına sokulmuştur. Aşil’in tüm vücudu, ırmağın sularıyla temas ederken annesi topuğundan tutarak ırmağa soktuğu için topuk kısmına su değmemiştir. Tüm vücudu

¹⁶⁶ APB 2014: 165.

¹⁶⁷ APB 2014: 165.

¹⁶⁸ Gürel – Muter 2007: 561.

¹⁶⁹ Dinçmen 1997: 90.

zırhla kaplı gibiyken annesinin tuttuğu topuk kısmı en zayıf noktası olarak kalmıştır. Bu nedenle Aşil, Paris tarafından Truva Savaşında topuğundan vurularak öldürülmüştür¹⁷⁰.

Clarkson’a göre bazı kişiler; hayatları boyunca sahip oldukları kusurları, aksaklıkları ve yetersizlik duygularını saklamak için çok büyük bir psikolojik zırh—oluştururlar ve hayatlarını buna adarlar. Sözde yetkinlik, belli bir alanda kişinin kendi hakkındaki ‘düşük’ değerlendirmesi ile başkalarının onun hakkındaki ‘yüksek’ fikirleri arasındaki büyük farkı ifade etmektedir. Psikoloji literatüründe “Aşil Sendromu” (sözde yetkinlik sendromu)¹⁷¹ olarak ifade edilir¹⁷².

1.3.1.11. Medea Kompleksi (Retaliating Mothers -Öç Alan Anneler Sendromu):

“*Medea Kompleksi*”, Psikiyatri biliminde, eşinden nefret eden bir annenin bu durumun acısını çıkarmak ve kocasından hıncını almak için bilinç dışı olarak öz çocuklarına karşı nefret etme hissi ve öldürme arzusu olarak tanımlanmaktadır¹⁷³. Kompleks türüne ismini veren “*Medea*”, Yunan mitolojisinde altın postu arayan Argonoutlar’ın önderi İason efsanesinde geçmektedir ve birçok efsaneye, trajediye konu olmuştur¹⁷⁴. Özellikle Euripides’in “*Medea*” adlı trajedisi bize bilgi vermesi açısından önemli bir kaynaktır¹⁷⁵.

Mitolojik hikayeye göre Medea “*Kolkhis kralı Aietes’in kızı, Tanrı Helios’un torunu ve tanrıça Hekate’nin yeğenidir*”¹⁷⁶. Aynı zamanda bir büyücü olan Medea İason’a ilk görüşte aşık olmuştur ve onun altın postu almasına yardım etmiştir. Bunun karşılığında evlenme sözü almış ve argo gemisiyle kaçarak İason’la evlenmiştir¹⁷⁷. Euripides, Medea’nın ilk zamanlar İason ile evli olarak Korint’te iyi bir yaşam sürdüğünden, kocası tarafından aldatıldıktan sonra duyduğu aşkı hastalıklı bir nefrete dönüşmüştür. Medea, ülkesini, babasını, atalarını İason için terk ettiği için çok pişmandır¹⁷⁸. Bu düşünceler ile baş edemeyen Medea, İason dan intikam almak için kendi çocuklarını öldürüp parçalara ayırmış ve İason’un önüne atmıştır¹⁷⁹.

¹⁷⁰ Erhat 2011: 25.

¹⁷¹ Clarkson 1999: 12; Gürel- Muter 2007: 542.

¹⁷² Clarkson 1999: 12; Gürel – Muter 2007: 542.

¹⁷³ Dinçmen 1997: 45.

¹⁷⁴ Gürel – Muter 2007: 552-553.

¹⁷⁵ Eur. Med. 1.

¹⁷⁶ Erhat 2011: 201.

¹⁷⁷ <http://ozhanozturk.com/2018/02/02/medea-medea-yunan-mitolojisi/>

¹⁷⁸ Eur. Med. 1.

¹⁷⁹ Dinçmen 1997: 45.

DSM 5’de tanımı bulunmayan Medea Kompleksi için psikoloji ve psikiyatri bilimlerinde genel tanı ve teşhis kriterleri mevcuttur. Bir annenin kendi çocuklarına karşı öldürme hissi duyması olarak tanımlanmaktadır¹⁸⁰. Orban’ın 16 yaşından küçük bir ya da birden fazla çocuğunu öldürmekten veya teşebbüs etmekten hüküm giymiş anneler üzerinde yaptığı çalışmada;

- “Döven anneler (battering mothers): kontrol yitimi, kendini kaybetme
- Mental hastalığı olan anneler (mentally ill mothers)
- Neonatisidler (neonaticides): yeni doğan çocuğunu öldürme
- Öç alan anneler (retaliating mothers): medea sendromu
- İstenmeyen çocuk (unwanted children)
- Acıma hissiyle öldüren anneler (mercy killing) 6 madde şeklinde ifade edilmiştir”¹⁸¹.

Bu maddelerden “Öç alan anneler (retaliating mothers)” maddesi “Medea Sendromu”, olarak ifade edilirken mitolojik hikayeden esinlenilerek isimlendirilmiştir.

1.3.1.12. Mazoşizm Bozukluğu:

Kendisine ruhsal ve fiziksel acı vererek cinsel doyum sağlama tutkusu ya da bu davranışlardan hoşlanma şeklinde ortaya çıkan sıra dışı davranıştır¹⁸². DSM 5’deki tanıma göre ise: “*En az altı aylık bir süre boyunca, düşlemler, itkiler ya da davranışlar olarak kendini gösteren, aşağılanmaktan, dövülmekten, bağlanmaktan ya da başka bir biçimde acı çekmekten, yineleyici bir biçimde, cinsel olarak çok uyarılma*”¹⁸³ durumudur. Mazoşizm bozukluğu mitolojide “Siren”¹⁸⁴ mitine denk gelir. Sirenler, Yunan mitolojisinde var olan efsanevi yaratıklar arasında günümüze dek tutunan ve başka mitolojilerin etkisiyle değişime ve karışıma uğrayan efsanevi deniz kızlarıdır. İlk olarak Homeros’un Odysseia da sözü geçen sirenler; kadın gövdeli, kuş kanatlı ve güzel sesli olarak tanımlanırlar¹⁸⁵. Sonradan Orta Çağ’ın yarattığı etkiyle ve kuzey folklorunda

¹⁸⁰ Gürel – Muter 2007: 552-553.

¹⁸¹ Orban 1979: 560-571.

¹⁸² Öztürk 1995: 328.

¹⁸³ APB 2014: 343.

¹⁸⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Erhat 2011: 268. Orijinal ismi Seiren olan mitolojik yaratıkların isimleri Batı dillerine Siren diye geçmiştir.

¹⁸⁵ Hom. Od.: XII, 215,39-52.

görülen figürlerin etkisi ile sirenler, kanatlı olmaktan çıkmışlar ve yarı insan, yarı balık şekline bürünmüşlerdir¹⁸⁶. Farklı kültür ve mitolojilerin etkileriyle görünüşleri farklılaşan sirenlerin değişmeyen özellikleri ise büyüleyici sesleri ile şarkılar söyleyerek denizcileri etkilemeleri, onları yaşadıkları adalara doğru çekerek gemicilerin ölümüne sebep olmaktadır¹⁸⁷.

Sirenler, doğayı sembolize eden cinler grubuna dâhildirler. Simgesel olarak doğadan gelen bir çağrıya dayanamayıp kendini ölüme atan maceraperest erkek motifine denk düşmektedir. Psikoloji literatüründe siren miti ‘mazoşizme’ denk gelir. “*Sirenlere karşı koyamayan ve her türlü engellere maruz kalan denizciler örneğinde olduğu gibi, insanlarda bile bile haz yaşamak için bazı açılara karşı konulmaz bir arzu duymaktadırlar*”¹⁸⁸.

Homeros’un eserlerinde sirenler de olduğu gibi birçok mitolojik hikaye, farklı davranışlar sergileyen karakterler, mitolojik figürler ve ruh hallerine ilişti bir çok örnek anlatılmaktadır. Mitolojinin Psikoloji bilimine kaynaklık ettiği gerçeğini göz önünde bulundurarak Homeros’un yapıtlarını ruhsal hastalıklar ışığında değerlendirmek ve incelemek antik dönemde yaşamış insanların düşünce yapıları, alışkanlıkları, hastalıklara olan bakışları, farklı kişilik ve karakterdeki insanları nasıl sembolleştirdiğini ve nasıl ifade ettiğini anlamamız açısından önem teşkil etmektedir.

1.3.2. İlyada ve Odysseia Destanlarında Geçen Karakterlere Ruhsal Hastalıklar Işığında Bakış

MÖ. 9. yüzyılda İlyada ve Odysseia destanlarının yaratıcı Homeros’un yaşamı ile ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır¹⁸⁹. Fakat Homeros bıraktığı eserler ile Yunan dünyasında çığır açmıştır. Yunan ilkçağında Homeros’un adı MÖ. 7. Yüzyıldan itibaren geçmektedir¹⁹⁰. Ozanlar, İonya filozofları, tarihçiler ondan bahsetmektedirler fakat yaşadığı yerle ilgili ve hayatıyla ilgili bilgiler kesin değildir¹⁹¹. Homeros İlyada ve Odysseia adlı destanlarında ruhsal hastalıklar ile ilişkili olarak birçok karakterden, olaydan, ruh hallerinden bize bilgi verir. Aşırı çılgınlık, öfke, karakterlerdeki dengesiz

¹⁸⁶ Erhat 2011: 268.

¹⁸⁷ Erhat 2011: 268.

¹⁸⁸ Gürel – Muter 2007: 562.

¹⁸⁹ Hom. I.: 11.

¹⁹⁰ Hom. I.: 11.

¹⁹¹ Hom. I.: 12.

tutum ve davranışları bize örneklemektedir. İlyada'nın I. bölümünde, Tanrı Apollon'nun öfkesiyle gelen savaş ile salgın karşısında Akhalıların çaresizliği; bilicilerden, rüya yorumcularından medet ummaları bu konuya örnektir¹⁹².

Hmeros'un Odyseia'sında hekimlik sanatı ile ilgili önemli bilgiler yer almaktadır. Odyseia'da şarkıcılık, falcılık, yapı ustalığı gibi meslekler para karşılığı yapılır; ayrıca hekimlik de para karşılığı yapılan bir meslektir¹⁹³. Tanrıların gazabı olarak görülen salgın hastalıklar, melankoli gibi ruhsal ve bireysel hastalıklar, dönemin rahipleri tarafından tanrılardan yardım istenerek çözülmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri Odyseia'nın 4. kitabında anlatılır. Zeus'un kızı Helena, Nestor'un oğlu Antilokhos'un ölümüyle ortaya çıkan yası ve öfkeyi dindirmek için misafirlerinin şarabına Mısır'dan gelen bitkilerden hazırladığı ilacı (phármakon, Yun.) katar¹⁹⁴. Hmeros metinde ilk kez şifa veren bir reçeteyi, ilacı tanımlamıştır. “Starobinski bu konuyla ilgili bir başka hususa dikkat çeker: Mitolojide aktarıldığının aksine Hmeros tanrılar tarafından yalnızlığa, acı çekmeye mahkûm edilmiş bir kahraman profilinden ziyade, insana benzeyen ihtiyaçları olan, daha sıradan, insanî, herhangi bir kayıp sebebiyle duyulan üzüntüyü, umutsuzluğu ve tepkisizliği betimler. Sonunda hastalığın çözümü, mistik güçlerden, tanrılardan duayla yalvarmayla talep edilecek büyümlü bir af veya izin değildir. Doğa'da bulunan veya insanlar tarafından yetiştirilmiş şifalı otlar ve zehirli bitkilerden yapılmış karışım, bir ilaç yani phármakon'dur¹⁹⁵.

Ruhsal hastalıkların bir türü olan “melankoli”, Hmeros'un destanlarında terim olarak geçmez; tanımı yapılmaz fakat melankoliye örnek olan bazı kahramanların ruh hallerini ve tutumlarını bize bildirir. Çoğunlukla tanrılar tarafından cezalandırılmış insanlarda görülen mitolojik melankoli/psikoz örnekleri sergilenmekte ve bu durum ruh hastalıklarının en erken devirlerde insanlar tarafından nasıl algılandığını ve nasıl yansıtıldığını anlamamızda önemli ipuçları sunar. Bilinen en eski melankolikler “*Bellerophontes, Aias ve Herakles'tir*”¹⁹⁶.

¹⁹² Hom. I.: 43- 67.

¹⁹³ Neuburger 1906: 135; Akın 2014: 38.

¹⁹⁴ Hom. Od.: IV, 90-91; Akın 2014: 38.

¹⁹⁵ Akın 2014: 39.

¹⁹⁶ Karbay 2015: 8.

Euripides'e göre Bellerophontes, gurur ve kibre kapılarak tanrısal düzene başkaldırdığı için Pegasus üzerinde Olympos Dağı'na giderken¹⁹⁷ Zeus tarafından cezalandırılır ve ölene kadar yalnız yaşamaya mahkûm edilir, elem ve keder içinde ölür.¹⁹⁸ Aias ise, Troya Savaşı'nda yer alan Akhilleus'tan sonraki en yiğit savaşıdır. Bu sebeple, Akhilleus'un da öldüğü Troya Savaşı bittikten sonra Akhilleus'un efsanevi kılıcının kendisine verilmesi gerektiğini düşünür. Kılıcın Aias yerine türlü hilelerle Odysseus'a verilmesi Aias'ı sarsar; kendisini küçük düşürülmüş, ünü, değeri hiçe sayılmış hisseder ve çıldırır. Devamında Akha ordusunu yok etmeyi düşünür ve pusu kurup bekler. Bu sırada daha önce küçümsediği ve meydan okuduğu Tanrıça Athena tarafından hile ile göz yanılsamasına uğratılır. Ordu sanarak saldırdığı bir sığır sürüsüdür. Orduyu katlettiğini düşünüp öcünü aldığını sanan Aias, gerçeği anladığında oldukça komik ve gülünç duruma düşer; gururu incirir. Gülümseyerek kendi kılıcıyla intihar eder¹⁹⁹(Resim: 5). Sophokles, aynı konuyu Aias Trajedisinde anlatır. Farklı olarak onuru kırılan, umutsuzluğa kapılarak deliren Aias için intihar etmeye karar verince, vücudundan kara kan aktığını söyler ama bunun ne olduğunu açıklamaz. Aias'ın öldükten sonra, savaşçılar onun gömülmesine karşı çıkarlar ama karısının çabalarıyla bir gömüte sahip olur²⁰⁰.

Melankolik olduğu kabul edilen bir diğer mitolojik kahraman: Zeus'un yarı ölümlü oğlu olan Herakles'tir. Herakles, Thebai Kralı olan Kreon'un kızı Megaron ile evlenir. Megaron'dan birçok çocuğu olur. Fakat Hera, onun rahat bir hayat sürmesine izin vermez. Hera tarafından Herakles'e bir gün ansızın cinnet gönderilir ve delirtilip bütün çocuklarını öldürmesi sağlanır (Resim 4). Kendine gelip cinayet işlediğini fark ettiğinde büyük bir üzüntüye kapılır. Bu cinayetten sonra Delphoi 'ye, Ptyhia Apollonu Kâhini'ne danışmaya gider. Kâhin ona 12 yıl süreyle Eurystheus'un hizmetinde çalışmasını emreder. Eurystheus'un hizmetine giren Herakles'e on iki görev verilir. Herakles, çile ve keder içerisinde bu on iki görevi tamamlar; sonrasında Olympos'a, Tanrıların diyarına kabul edilir.²⁰¹

¹⁹⁷ Erhat 2011: 72-74.

¹⁹⁸ Karbay 2015: 8.

¹⁹⁹ Karbay 2015: 9.

²⁰⁰ Seven 2018: 37.

²⁰¹ Karbay 2015: 9.

Melankoli literatürüne göre Homeros Dönemi Yunanca'sında, daha sonra melankoli olarak değerlendirilebilecek bazı belirtiler: “*bedenin orta bölgesi*”, “*kararma*” ve “*öfkelenme*” gibi sözcüklerle ifade edilmiştir²⁰². Bahsedilen üç kahraman figürü ile destanlarda geçen kimi betimlemelerde, melankoliklerle ilgili yüzyıllar boyu bahsedilebilecek pek çok konu işlenmiştir: yalnızlık, mutsuzluk, gerçek bilginin arayışı, taşkınlık, narsisizm, öfke, intihar... Melankolik mizacın kendine has özelliklerini anlayabilmemiz için kavramın Yunan düşüncesindeki seyri ile onu mümkün kılan düşünme biçimlerine dönmemiz gereklidir²⁰³. İlyada Destanı'nda ismi geçen diğer melankolik karakterlerden Agamemnon, destanın en renkli ve ilginç kişiliğidir. Agamemnon, sadece Homeros'un İlyada'sında değil tüm Yunan mitolojisindeki eşsiz karakterdir. O, Helene'nin söylemiyle: “*hem iyi bir kral hem de güçlü bir savaşçıdır*”. Agamemnon, kişiliğinde barındırdığı yönleriyle kralların erdemlerini, eksik ve zayıf yönlerini bir arada bulundurmaktadır²⁰⁴. Agamemnon'un sürekli öfkelenmesine, kinlenmesine rağmen, İlyada'da bir zorba olarak değil de şansız bir adam olarak gösterilmesi onun her davranışında bir sakarlık, dengesizlik ve çocuksu bir taraf bulunmasından kaynaklanır. Bir anda öfkelenir fakat çok çabuk da pişman olur. Bu nedenle eleştirilere maruz kalır²⁰⁵.

Yapılan eleştirilere sükûnetle karşılık verir Agamemnon fakat sonra öfkelenir ve köpürür. Manik-melankolik bir mizaç sergileyen Agamemnon, Antik Çağ'ın ünlü hekimi Kapadokyalı Aretaus'un kendisine özgü mani-melankoli yaklaşımını geliştirmesine kaynaklık etmiştir. Aretaus'a göre, bazı melankoliklerin öfkeli ve saldırgan davranışlarda bulunması, üzüntü ve korku duygularını bastırma isteğinden kaynaklanır. Ona göre melankoli, bir anlamda öfke nedeniyle ruhun ve iç organların kararması, bunun sonucunda coşku ve acının birbirine karışmasıdır²⁰⁶.

Homeros'un destanlarında melankoli hastalığı, kahramanların sinirlenip, öfkeye kapılması veya tanrılar tarafından lanetlenip cezalandırılması sonucunda ortaya çıkar. Bu durum kahramanı yalnızlığa iter, sıkıntıya sokar ve bazen de kahramanın intihar etmesine sebep olur. Homeros'un kaleme aldığı destanlarda geçen bu ruhsal mizaçlar ve gerilimler

²⁰² Teber 2013: 90.

²⁰³ Karbay 2015: 10.

²⁰⁴ Hom. I.: 101-104; Erhat 2011: 13; Seven 2018: 38.

²⁰⁵ Hom. I.: 122, 149, 225, 231.

²⁰⁶ Seven 2018: 39.

ilk kez Homeros'ta görülür. Homeros'un yaptığı tespitleri sonraki dönemlerde ruh bilimlerinin kökenini oluşturmaktadır²⁰⁷.

Sonuç olarak; Psikoloji ve Mitoloji bilimi insan kaynaklı olduğu için birbirini tamamlayan bir bütünün parçasıdır. Antik dönemdeki insanların ruhsal hastalıkları, davranış bozuklukları, patolojik bozukluklarından kaynaklanan duygu değişimlerine ilişkin doğrudan tutulan bir kaynak yoktur. Fakat mitolojik evrede ve mitoloji biliminin kendisinde Homeros'a ait İlyada ve Odysseia destanlarında birçok karakter, olay ve hikayede insan zekasının ürünü olan bütün unsurlar mevcuttur. Özellikle ruh halleri, mizaçlar, karakterlerdeki dengesizlikler yaşanan olaylardaki tavır ve tutumlar bugünkü psikoloji biliminin kökenini oluşturmaktadır. Örneğin DSM 5'de mani-melankolik mizaç özellikleri “iki uçluluk (*Bipolar*) hastalığı” ile karşılanmaktadır. Buna göre hastalığın belirleyicileri olarak;

- “Bunalma ya da gerginlik duyma
- Hiçbir şekilde dinginlik sağlayamama
- Kaygılarından ötürü odaklanmakta güçlük çekme
- Özbenliğini yitirecekmiş gibi olma
- Karma Özellikler Gösteren;
- Çökkünlük
- Yineleyici ölüm düşünceleri
- Değersizlik ya da aşırı uygunsuz suçluluk
- Melankolik Özellik Gösteren;
- Hiçbir etkinlikten zevk alamama
- Derin bir bunalım, umutsuzluk ya da duygusal boşluk yaşama”²⁰⁸ vb.

Bu özelliklerden en az iki tanesini taşıyor olması gereklidir. Fakat mitolojide anlatılan karakterler den Agamennon, Aias, gibi birçok karakter bu özellikleri taşımaktadır.

²⁰⁷ Seven 2018: 40.

²⁰⁸ APB 2014: 81-84.

İnsan yaşadığı çevreye her zaman uyum sağlayarak başına gelen kötü olaylarda ve hastalıklarda çözüm bulmaya, sorgulamaya ve durumu anlayarak kontrol altında tutmaya çalışmıştır. Bu sebeple ruhsal hastalıklar terim olarak bilinmese de hastalık ve istenmeyen bir durum olarak görülmüş, farklı mistik sebeplere bağlanmıştır. Tanrılar suçlanmış, hastalığın tedavisi için yine tanrılara dua edilmiş ve tanrılardan medet umulmuştur. İnançların şekillendirdiği yaşam koşullarında insan ruhsal hastalıkların çoğunu tapınak-şifahane olarak tedavi etmeye çalışmıştır. Fakat aynı koşullarda genel olarak farklı davranan insanlarda mevcuttur. Genellikle ruhsal hasta kişiler lanetli sayılmış ve toplumun her kesimi tarafından dışlanmıştır.

Bilimsel evre olan MÖ. 5. yüzyılın ortalarına kadar özellikle Hippokrates'e kadar olan süreçte ruhsal hastalıklara olan bakış değişmemiştir.

1.4. BİLİMSEL EVRE

Bilimsel Evre olarak kabul edilen MÖ. 5. yüzyılın ortalarından MÖ. 4. yüzyılın başlarına kadar olan süreçte hastalıklar ve hastalıkların tedavi yöntemlerine olan bakış açısı değişikliğe uğramıştır. Bu süreçte felsefe temelinde gelişen tıp bilgileri ve önemli tıbbi yazarların katkıları sayesinde hastalıkların sebepleri ile ilgili açıklamalar değişmiş, hastalıkların algılanması ve sınıflandırılmasında değişiklikler meydana gelmiştir²⁰⁹.

Önemli tıp yazarlarından olan Hippokrates, Soranus, Galenos ve benzeri hekimler gelişen tıp bilgisine ve literatürüne önemli katkıları sağlamışlardır. Tıbbi yazarlar çarpıcı bir yenilik olarak hastalıkların sebeplerini mistik koşullara bağlamak yerine insan vücudunda tanımlanabilir sebeplere, hastanın yaşam tarzına ve çevre ile etkileşimine bağlamaktadırlar²¹⁰. Fakat antik dönemde tıbbi yazarlar öncesinde eski İon doğa filozoflarından ve Sokrates'ten önceki düşünürler (Ön-Sokratikler) insanlığa ait olan konularda akılcı ve mantıklı açıklamalar bulma eğilimine yönelmiştir. İnsan doğasının özünü evren ile ilişkisini evrenin ve doğada bulunan elementlerin insan bedeni ve ruh yapısındaki etkileri anlamaya çalışmışlardır²¹¹.

Yunanlı doğa filozoflarının temellerini attıkları öğretiler; sağlıklı olma hali, hastalığa yakalanma durumu ve felsefi düşünce arasında kurulan bağ ve sorgulamaya izin veren tıbbın ilerlemesi açısından çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlardan en

²⁰⁹ Eijk 2013: 310-311.

²¹⁰ Eijk 2013: 310-311.

²¹¹ Pagel- Sudhoff 1915: 45-47.

önemlisi, Akdeniz ve Ortadoğu'nun dış dünyadan kendini izole eden rahip-hekimleri tarafından yürütülen tanrısal şifa kültürüne, teşhis ve tedavi uygulamalarına karşın Antik Çağ'ın Yunan tıbbında fizyoloji, anatomi ve ruhsal rahatsızlıklar ile ilgili çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar çoğunlukla hastalıkların kaynaklarını bulmak ve insan sağlığını iyileştirmek için özellikle tıp hekimlerinden olan Hippokrates ile başlayan ideolojik görüş ışığında yapılmaktadır²¹². Özgür düşünce ortamının etkisiyle sorgulamaya başlayan insanlar hastalıkların sebeplerine ilişkin açıklamaları doğa' da arama eğilimine yönelmişlerdir. Bu görüşün öncülerinden sayılan Hippokrates hem antik dönem Yunan tıbbının kurucusu hem de günümüzdeki tıp bilgilerinin temellerini atan ilk hekimdir²¹³.

1.4.1. Hippokrates Tıbbı ve Bilimsel Tıp Anlayışına Bakış

Doğum, ölüm, hastalıklar her yaştan insan deneyimleridir. İlkçağlardan itibaren insanlar hastalıklar ve yaralanmalar karşısında çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır. MÖ 5. ve 4. yüzyıllara gelindiğinde büyüsel ve mistik tıp bilgileri yerini bilimsel tıp bilgilerine bırakmıştır. Özellikle Hippokrates tıbbı ve Hippokrates'in Corpus'u yüzyıllar boyunca batı tıbbının gelişimine yardımcı olmuş ve batı tıbbında önemli bir yer edinmiştir²¹⁴.

Antik tıp hekimlerinden en önemlisi olan Hippokrates MÖ. 460/459 yılında, Anadolu'nun batı kıyısının yakınında yer alan Kos Adası'nda doğmuştur²¹⁵. Hekim Herakleides'in oğlu olarak dünyaya gelen Hippokrates babasının da yardımıyla MÖ. 4. yüzyılın ilk yarısında Kos'da faaliyete geçmiş ünlü tıp okulunda öğrenim görmüştür. Öğrenimini tamamladıktan sonra Eski Yunanistan'ı dolaşarak, pek çok hastayı tedavi etmiş ve çok sayıda öğrenciye tıp dersleri vermiştir²¹⁶. Fakat kendi döneminde de birçok övgü alan ve ünlü olan Hippokrates hakkındaki bilgiler kısıtlıdır. Yaşlı Plinius, Doğa Tarihi isimli eserinde Hippokrates'i, Asklepîos soyundan gelen Koslu bir hekim olarak tanıtır²¹⁷. Doğrudan Hippokrates'in yaşamı ve kimliği ile ilgili bir bilgi edinilemediği için Hippokrates hakkında birçok hikaye ve efsane ortaya çıkmış ve bu durum Hippokrates'i ünlü ve bilinir biri haline getirmiştir.

²¹² Kleisaris et al. 2014: 1.

²¹³ Jouanna 1996: 28; Kleisaris et al. 2014: 1.

²¹⁴ Craik 2015: ix.

²¹⁵ Uğurlu 1997: 67.

²¹⁶ Uğurlu 1997: 68.

²¹⁷ Plin. nat.: 23, 24-79.

Hippokrates yaşadığı dönemde hastalıkların vücudun bileşenlerinin birleşimindeki bir bozukluktan kaynaklandığını atmosferik ve iklim koşullarıyla bağlantılı olduğunu savunmuştur²¹⁸. Hastalıklara akılcı ve somut açıklamalar getirmiştir. Hippokrates batıda tıbbi kayıt tutma geleneğini ilk başlatan hekimdir. Tedavi ettiği hastaların kayıtlarını tutmuş ve başarısızlıkları ile ilgilide objektif bilgiler vererek bilimsel yöntemleri kullanmıştır²¹⁹. Bu sebeplerden dolayı Hippokrates’in tıbbi bilimsel bir özellik kazanmıştır. Hippokrates doğayı incelemiş ve kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için çevre koşullarına uyum sağlamasının gerekliliğini savunmuştur, mevsimlerin vücut sıvıları üzerindeki etkisinden bahsetmiş, bu vücut sıvılarındaki dengesizliğin sebep olduğu mizaçlara ilişkin bilgiler vermiştir, bu sebeple ortaya “*ortamlar kuramı*” çıkmıştır²²⁰. Hippokrates’e göre insan bedeni dört ana tözden oluşmaktadır. Kalpten gelen ve sıcak olan kan, mideden gelen ve nemli olan kara safra, karaciğerden gelen ve kuru olan sarı safra, beyinden gelen balgam, bu töze “*dört sıvuk kuramı*” adı verilmektedir²²¹.

Hippokrates, sıvuk teorisinin (kan, balgam, sarı safra, siyah safra) zihinsel ve fiziksel hastalıkların teşhisi ve tedavisinde etkili olduğunu savunur. Bedene ve beden sıvılarına etki eden koşulların doğa olduğunu ve beynin zihinsel hastalıklarda sorumlu organ olduğunu iddia eder²²².

Hippokrates’in hekimlik anlayışı çoğunlukla deneye dayanır. Hastalıkları insanın kendi bedenindeki güçler iyileştirir. Hekimin ilk görevi, bu güçlerin tersine hareket etmemektir. Etkilerini gösterebilmeleri için bu doğal güçlere yardımcı olunmalıdır²²³. Çünkü kişi çevresine bağımlıdır ve doğada her şey dengeye doğru gitmektedir. Hastalıklar dış çevrenin dengeyi bozması üzerine sağlıklı halin kaybolması durumunda ortaya çıkar²²⁴.

Kara safra (*melaina chole*) sıvısı hastalık teorisinde yerini diğer beden sıvılarına göre daha geç almıştır. İnsanların ruh hallerinin (düşünceli, karamsar, üzgün, içe kapanık,

²¹⁸ Hippokr. Epid. 1,4,16.

²¹⁹ Eijk 2013: 310-311; Arihan 2003: 87.

²²⁰ Craik 2015: Hippokr. Nat. Hom. Salubr.: 208; Akdur 2013: 111.

²²¹ Craik 2015: Hippokr.: 287-290.

²²² Craik 2015: Hippokr. Nat. Hom. Salubr.: 208; Kleisiaris et al. 2014: 3.

²²³ Hippokrates’in hastalıkların tedavisiyle ilgili kişinin bedenindeki güçler olarak tanımladığı etki, günümüzde bilinen hastalıkların iyileşmesi için mücadele eden kendi savunma mekanizmamız ve vücut direncimizdir.

²²⁴ Akdur 2013: 112.

durgun, bıkkın) karakterde yer eden kalıcı özelliği bulunan ve kişilik özelliği olmaya başladığının fark edilmesiyle, kara safra-melankoli hastalığı ilişkisi kültürel bir fenomen haline dönüşmüştür. Kara safra sıvısının bedende artması sonucu ortaya çıkan hastalıkların en sık görüleni ve en önemlisi melankolik mizaçtır. Melankoli hastalığının tedavisi için uygulanan yöntem vücutta biriken kara safra sıvısının bir şekilde vücuttan atılmasıdır. Eğer herhangi bir nedenle vücutta biriken kara safra sıvısı bir şekilde beyinde basınç yoluyla hastalığı ortaya çıkartıyorsa, bu durumdan ancak birikmiş sıvının bedenden tahliyesi ile kurtulmak mümkündür. Bunun için ise en etkili yol bağırsaklar yolu ile vücuttan atılmasıdır. Bağırsak yolu ile zararlı sıvının tahliyesi için kullanılan en yaygın yol müşil kullanımıdır. Ayrıca Antik Çağ'da müşil kullanımı bedendeki bütün zararlı sıvıların vücuttan atılabilmesi için senede birkaç kere kullanılması gereken bir yöntemdir. Fakat kara safra sıvısının artarak kişiyi melankolik yaptığında tedavi için müşil kullanımı zorunludur²²⁵. Hippokrates'in ruhsal hastalıklar ile ilgili açıklamalarına bakmak için *Corpus*'unu incelemek gereklidir. Birçok hastalık ile ilgili geniş yer verdiği *Corpus*'unda ruhsal hastalıklar ile ilgili de gerekli bilgiler mevcuttur.

1.4.2. Hippokrates'in *Corpus*'unda Geçen Ruhsal Hastalıklar

Hippokrates'in çalışmaları *Corpus Hippocraticum* adı verilen başlıkta toplanmıştır. Fakat oluşturulan tıbbi metinlerin sadece Hippokrates tarafından yazılmadığı Kos, Knidos, Sicilya gibi farklı bölgelerden birçok yazarın eserlerini de içerdiği düşünülmektedir. Hangi metinlerin Hippokrates tarafından yazıldığı kesin olarak anlaşılamayacağından, bu eserlerin yazarlarına “*Hipokratist*” veya “*Hipokratikler*” adı verilmektedir²²⁶. Hipokratikler tarafından oluşturulan *Corpus*'da “*anatomi*²²⁷”, “*akut hastalıklar üzerine*²²⁸”, “*Kutsal Hastalık üzerine*²²⁹”, “*zihinsel hastalıklar*²³⁰”, “*eklemlerde kırık ve çatlaklar üzerine*²³¹”, vb. gibi konular yer almaktadır²³².

MÖ. 5. yüzyılda Hippokrates, ilk defa beyni entelektüel düşünceyi üreten ve duygusal davranışlarımızdan sorumlu bir organ olarak *Corpus Hippocraticum*'da da

²²⁵ Akın 2014: 67.

²²⁶ Arihan 2003: 90.

²²⁷ Craik 2015: Hippokr. Anat.: 27-30.

²²⁸ Craik 2015: Hippokr. Acut.: 1-7.

²²⁹ Craik 2015: Hippokr. Morb. Sacr.: 191-196.

²³⁰ Craik 2015: Hippokr. Hum.: 129-135.

²³¹ Craik 2015: Hippokr. Fract. Artic.: 105-113.

²³² Arihan 2003: 93-94; Kleisaris et al. 2014: 1.

göstermiş ve konuyu bilimsel temelde açıklamaya çalışmıştır²³³. Hippokrates'in Corpus'da önerdiği zihinsel ve ruhsal hastalıklarının ilk sınıflandırması: “*melankoli*”, “*mania*”, “*phrenitis*”, “*insanity*”, “*itaatsızlık*”, “*paronaya*”, “*panik*”, “*epilepsi*” ve “*histeri*” dir²³⁴. Hippokrates yaptığı tanımlamalarda akıl hastalıkları için genel olarak “*delirium*” ifadesini kullanır ve Corpus'una aldığı örneklerde birçok hastasında karşılaştığı hastalık belirtilerini anlatırken zihinsel ve fiziksel hastalıkları tartışır²³⁵. İnsan bedeninin (sağlıklı) durumundan uzaklaşmasını “*delirare*” olarak tanımlar. Delirium evresinde olan kişinin çılgınlık halinde bazı durumlarda yüksek ateş de görülebilir. Hippokratesçi tıp anlayışına göre delirium (sayıklama) genellikle akıl hastalığı dışındaki fiziksel ve biyolojik bir hastalığın durumuna göre bir belirti (ruh hali) olarak da görülebilmektedir²³⁶.

Mania, *Corpus Hippocratium*'da çok sık kullanılmasına karşın bir hastalığa işaret etmez, çoğunlukla akıl hastalıklarına ve zihinsel bozukluklara, deliliğe hükmeder²³⁷. Zararlı olmayan akıl hastalarında, kronik beyin rahatsızlığı olanlarda ve epilepsi nöbetleri geçiren hastalarda hastalık sebebi olarak balgam sıvısı dengesizliği gösterilir²³⁸. Vücutta artan balgam sıvısının beyinde yarattığı olumsuz etki sonucu akıl hastaları saldırganlık gösterir ve kuduz hastalığına yakalanır. Kuduz hastalığı kelime olarak Yunanca çılgınlık manasını taşıyan ‘*lyssa*’ ve Fransızca ‘*rage*’ kökenli ‘*deli*’, ‘*delirmiş*’, ‘*kontrolünü yitirmiş*’ ve ‘*kudurmuş*’ anlamlarına gelmektedir²³⁹. Hippokrates'e göre kuduz hastalığı da safra sıvısındaki dengesizlik sebebiyle görülen bir çeşit akıl hastalığıdır²⁴⁰.

Hippokrates döneminde, bahsi geçen örneklerdeki hastalıklar normal olma hali dışında anormal olarak görülmüş akıl zafiyeti olarak tanımlanmıştır²⁴¹. Beyinden kaynaklandığı düşünülmüş ve doğanın insan bedeni ve sıvılarına olan etkisi ile açıklanmaya çalışılmıştır.

²³³ Akın 2014: 107-108.

²³⁴ Kleisaris et al. 2014: 3.

²³⁵ Eijk 2013: 312.

²³⁶ Akın 2014: 109.

²³⁷ Leibbrand -Wettley 2005: 31.

²³⁸ Leibbrand Wettley 2005:

²³⁹ Taşbaş 2017: 498.

²⁴⁰ Leibbrand -Wettley 2005: 27.

²⁴¹ Akın 2014: 110.

Corpus'daki hastalıklardan özellikle üzerinde sıkça durulması gereken üç hastalığa (Phrenitis, Epilepsi, Melankoli) bakmak konunun anlaşılması açısından gereklidir.

1.4.2.1. Corpus Hippocratium da Geçen Phrenitis Hastalığı²⁴²:

Antik Yunan'da Phrenitis (Frenitis), terimi beyin ve bedenin akut iltihaplanması anlamına gelir. Beyin zarı iltihabından kaynaklı bir psikopatolojik durumu temsil ettiği söylenebilir²⁴³. Phrenitis (frenitis)²⁴⁴, antik dünyada sık görülen bir hastalık olmasına karşın *Corpus Hippocratium*'da net olarak bir tanımlı yapılmamıştır. Yüksek ateşin eşlik ettiği delilik, çılgınlık hali olarak bilinmektedir²⁴⁵. Hastalığın beden üzerindeki fizyolojik etkileri dört ve beşinci gününde deride sararma, karnın sağ kısmında diyafram bölgesinde ağrı ve vücut sıcaklığında artmadır. Ruh halinde ise delilik ve çılgınlık halleri görülmektedir²⁴⁶. Hastalığın tedavisinde, bol sıvı tüketilmesi tavsiye edilir. Bunlar su, bal, sirke gibi sıvılardır²⁴⁷.

1.4.2.2. Corpus Hippocratium'da geçen Epilepsi (Sara) Hastalığı²⁴⁸:

İnsanlığın başlangıcından beri var olan ve tüm coğrafyalarda ve farklı kültürlerde görülen Epilepsi (Sara) hastalığı yaşanan toplumlarda kalıcı izler bırakmıştır²⁴⁹. Her kültürde farklı isimlendirilmiş olan hastalık ve hastalığa yakalanma sebepleri, farklı mistik güçlere bağlanmıştır²⁵⁰. Fakat Hippokrates hastalıkların sebeplerine olan mistik, doğaüstü ve kutsal inanca (tanrıdan gelene) karşı çıkmış ve hastalıkların sebeplerini doğayla var olduğunu ve doğa etkisinden dolayı insan bünyesindeki sıvıların dengesizliğinden kaynaklandığını savunarak tıp temellerini atmıştır²⁵¹. Kutsal hastalık²⁵² olarak görülen ve tanrılar tarafından geldiğine inanılan epilepsi hastalığına bakış bu dönemde Hippokrates'in etkisiyle değişmiştir. Hippokrates, epilepsi hastalığının diğer

²⁴² Frenitis, 'Phren' kelimesinden türemiştir Yunanca diyafram anlamına gelir. Hipokrat'ın *Corpusun*'da hastalık tanımı olarak yirmi beş yerde geçmektedir. bkz.: Hippokr. 1897: 13 vd. 149.

²⁴³ <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0957154X9100200606?journalCode=hpya>

²⁴⁴ Leven 2005: 700-701.

²⁴⁵ Akın 2014: 111.

²⁴⁶ Leibbrand – Wettley 2005: 35-37; Leven 2005: 700-701; Akın 2014: 111.

²⁴⁷ Akın 2014: 111.

²⁴⁸ Hippokr. 1897: 547-565; Jouanna 1996: 46-49; Schneble 2003: 21-27; Akın 2014: 112.

²⁴⁹ Arihan 2006: 285.

²⁵⁰ Eski mısırdaki "nsjt" (nesejet), Babil'de "sibtu", Sümerce'de "antasubba", Akadca da ise "mitqu" olarak isimlendirilmiştir. bkz.: Arihan 2006: 285.

²⁵¹ Tzeferakos- Douzenis 2014: 7-8.

²⁵² Hippokr. 1897: 547-565.

hastalıklardan bir farkı olmadığını ve daha fazla tanrısallık içermediğine inandığını belirtmiş ve hastalıkların sebeplerinin iklim ve çevre koşullarının beden üzerindeki etkileri ve bu etkilerden kaynaklanan bozulmaların sonucu olduğunu savunarak rasyonalizme iyi bir örnek oluşturmuştur²⁵³.

Hippokrates, epilepsinin kendi doğasına ve sebeplerine sahip olduğunu söylemiş ayrıca hastalığın kuşaktan kuşağa aktarıldığını²⁵⁴ düşünmüştür²⁵⁵.

Mitolojide Herakles ile özleşen, Roma imparatorlarının²⁵⁶ yaşamlarından bildiğimiz epilepsi hastalığı nörolojik bir hastalık olmasına karşın antik dönemde bir sorun olarak görülmüş ve Corpus'ta üzerinde çok sık durulmuştur²⁵⁷. Corpus'ta epilepsi hastalığının sebebi olarak balgamın beyinde fazla olması gösterilmektedir²⁵⁸. Fazla olan balgamın kişide görülmesinin sebebi olarak kalıtsal özelliklerin kişiye geçmiş olma ihtimali yaygın bir görüştür. Epilepsi hastalarının geçirdiği epileptik nöbetlerin bedenin fizyolojik yapısına bağlı olarak, beyinde hava taşıyan damarlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Epilepsinin klinik resmini oluşturan belirtileri ise şu şekilde açıklanmıştır. Beyin damarlarındaki tıkanıklık da “*çarpıntı ve astım*”, kalbin etrafında balgam birikirse “*ishal*”, balgam karın boşluğunda birikirse “*ağızda köpürme*”, “*dişlerin kenetlenmesi*”, “*ellerin kasılması*”, “*gözlerin kayması*”, “*bilinç kaybı*”, tıkanıklık durumunda ise “*bağırsak kontrolünün kaybedilmesi*” dir²⁵⁹.

Epilepsi hastalığı Antik Çağ boyunca, diğer sorun teşkil eden akıl hastalıklarına göre en çok ciddiye alınanıdır²⁶⁰. Epilepsi hastalığının fizyonomik görüntüye etkisi var mıdır? Sorusunun cevabını kesin olarak cevaplayamamak da Yunan mitolojisinde gücün simgesi kabul edilen Herakles'in, “epileptik karaktere ek olarak, epileptik vücut yapısını da nitelemek amacıyla kullanıldığı, bir zamanlar geçerli bir yargı olmakla birlikte; “*epileptik hastaların vücut yapıları ve yatkın oldukları eretismus durumu nedeniyle,*

²⁵³ Craik 2015: Hippokr. Morb. Sacr. 1.: 191-193; Tzeferakos- Douzenis 2014: 7-8.

²⁵⁴ Epilepsinin Hippokrates tarafından MÖ. 5. yüzyılda hastalığın kuşaktan kuşağa aktarılmasını belirtmesi hala günümüzde bu hastalığın genetik olduğu bilgisiyle geçerliliğini korumaktadır.

²⁵⁵ Arihan 2003: 289.

²⁵⁶ Gaius Iulius Caesar'ın yaşamının son zamanlarında sık sık bayıldığı ve günlük yaşamını sürdürürken iki kere epilepsi krizi geçirdiği, Gaius Caesar Germanicus Caligulanın, çocukluğundan beri epilepsi (sara) hastası olduğu bilinmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Tranquillus 2008: 24-143.

²⁵⁷ Akın 2014: 112.

²⁵⁸ Craik 2015: Hippokr. Morb. Sacr.: 192.

²⁵⁹ Presti 2013: 200.

²⁶⁰ Akın 2014: 113.

saralıların öfkesi -epileptik aggression- semptomu, ‘morbis Heracles’ ya da diğer bir deyimle ‘morbis Herculeus’ olarak adlandırılmıştır’’²⁶¹.

Ayrıca Gaius Caesar Germanicus Caligula’nın, çocukluğundan beri epilepsi (sara) hastası olduğu bilinmesine rağmen, fizyonomik görüntüsünün çirkin olduğu belirtilmektedir. Uzun boylu, soluk yüzlü, iri yapılı, boyun ve bacakları ince, gözleri ve şakakları içine çökmüş, alnı geniş ve sert ifadeli olduğu belirtilerek, korkunç ve iğrenç olan yüzünü daha da çirkinleştirmek için ayna önünde yüz ifadelerine çalıştığı bilinmektedir²⁶². Beden ve Ruh sağlığının yerinde olmadığı, belirtilirken davranışlarında da ciddi anlamda tutarsızlıklar ve sorunlar tespit edilmiştir²⁶³.

Epilepsi hastalığı farklı ruhsal hastalıklar ile görülebileceği gibi melankoli ile epilepsi Antik Dönem’de birbiriyle ilişkilendirilen hastalıklardandır. Corpus Hippocraticum’da bahsedilene göre; epilepsi hastaları genellikle melankolik bir karaktere ve ruh haline sahipken, melankoli hastaları da aynı zamanda epilepsi hastasıdır²⁶⁴. Melankoli ve Epilepsi hastalık türünden hangisinin baskın olacağı, kişinin bünyesinin iki hastalığa olan yatkınlığına bağlı olarak, meydana çıkar²⁶⁵. Antik Çağ tıbbi hekimlerinin epilepsi hastalığı ile ilgili Psikofiziksel tezahürleri çoğunlukla günümüz hekimleri tarafından anlaşılmaktan uzaktır²⁶⁶.

1.4.2.3. Corpus Hippocraticum’da Geçen Melankoli Hastalığı:

Hippokrates’in metinlerinde MÖ. 430-410 yıllarında melankoli sözcüğüne ve tanımlamasına rastlanılır.²⁶⁷ Hippokrates’in tarihinde melankoli kara safra tanımı temelde, “içeride, göğüs içine gömülü, içkin (immanez) bedensel bir sağlık bozukluğu – hastalık durumunu anlatır’’²⁶⁸. Bu durumun sebebi safra kesesinden salgılanan sıvının koyulaşıp bir tür zehirli bir sıvıya dönüşmesi ile ortaya çıkan hastalık halidir. Kara safra bedenin diğer vücut sıvılarının oranını bozarak baş, mide, bağırsak, karaciğer ağrıları gibi fiziksel hastalıklara yol açarken, bilinç bulanıklıkları, uykusuzluk, korku nöbetleri, insanlardan uzaklaşma, dalgınlık, öfke krizleri ve derin bir keder ve üzüntü hali

²⁶¹ Dinçmen 1997: 56.

²⁶² Tranquillus 2008: 143.

²⁶³ Tranquillus 2008: 143.

²⁶⁴ Presti 2013: 210.

²⁶⁵ Akın 2014: 113.

²⁶⁶ Presti 2013: 221.

²⁶⁷ Craik 2015: Hippokr. Iudic. Dieb. Iudic.: 141; Seven 2018: 43.

²⁶⁸ Teber 2013: 99-100.

görülmektedir. Ruh halinde görülen bu belirtiler nedeniyle kişide; kaygı, aşırı yetersizlik hissi, intihar düşünceleri ortaya çıkmaktadır²⁶⁹. Bedensel belirtiler dışında sosyal belirtilerde kişi; çökmüş, öz güveni sarsılmış, umutsuz, üzüntülü, acı çekme, ışıktan ve insandan sürekli kaçma, karanlığı sevmeye gibi belirtiler göstermektedir²⁷⁰. Hippokrates melankolik durumu, bir duygulanım bozukluğundan ziyade bedensel kökenli bir hastalık olarak değerlendirmiş ve bütün melankolik belirtileri korku ve keder ile özetlemiştir²⁷¹.

Hippokrates'in hastalık ile ilgili tanımlamaları Platon'a esin kaynağı olmuş ve Platon'un mani anlayışı ile harmanlanarak Aristoteles'in doğa felsefesi içinde mani/melankoli ilişkisi düşünülmeye başlanmıştır²⁷². Aristoteles melankolinin sadece mitolojide trajik olarak cezalandırılan karaktere özgü olmadığını, bütün üstün değerlere sahip insanların melankolik olabileceği tezine yapıtlarında yer vermiştir²⁷³.

Melankoli hastalığı ile ilgili diğer hekimlere bakacak olursak ilk sırada Celsus dan söz etmek yerinde olacaktır. Celsus, melankoliklerin ve hastalanan kişilerde yüksek ateş ile ortaya çıkan davranış bozukluklarının kimseye zararı olmadığı için kontrol edilmelerine gerek olmadığını savunmuştur²⁷⁴. Celsus planını üç Yunan hastalığı olan frenit, melankoli ve mani üzerine yapmıştır²⁷⁵. Celsus kriterini bu hastalıkları ayırt etmek ve tanımlamak için kullanmıştır. Celsus hesabını, zihinsel ıstırapın analizinde nicel ve fizyolojik çerçeve yerine nitel ve deneysel bir boyut oluşturmak için yapmıştır²⁷⁶.

Psikoloji tedavisi olarak hasta kişinin 'ortalama' akıl sağlığını geri kazandırmak için tiyatroyu ziyaret etmesini önermektedir. Ayrıca felsefi tartışmalara katılmasını tavsiye eder; Filozoflar, korku, üzüntü ve öfkeyi sözleriyle ortadan kaldırırlar ve bu bedensel koşullarda kayda değer bir iyileşme sağlamaya yardımcı olur. Burada, belirli bir süreçte diyalog ortaya çıkmaktadır. Muhtemelen, Celsus, örneğin Roma İmparatorluğu'ndaki Stoic felsefesine özgü duygusal olarak kendisini kontrol etme isteklerini geri kazandırmayı hedeflemektedir²⁷⁷. Celsus, melankoli hastalığının tedavisinde hacamat tekniği, beslenme sağlığı, şarap diyeti gibi birçok yöntemden de

²⁶⁹ Seven 2018: 43.

²⁷⁰ Teber 2013: 101; Seven 2018: 43.

²⁷¹ Seven 2018: 43.

²⁷² Seven 2018: 44.

²⁷³ Binkert 1999: 104.

²⁷⁴ Akın 2014: 127.

²⁷⁵ Thumiger-Singer 2018: 8-9.

²⁷⁶ Thumiger-Singer 2018: 9.

²⁷⁷ Gill 2017: 318-319.

bahsetmiştir²⁷⁸. Celsus'un eserlerinde kederli duyguların melankoli üzerindeki etkilerine rastlanmaktadır. Kapadokyalı Aretaeus (80-138) ise Celsus'tan daha da ileriye giderek melankoli ile mani ruh hallerini aynı hastalık olarak tanımlamıştır²⁷⁹. Melankoli hastalığı diğer hastalıklardan olan mani, epilepsi ve benzerleri gibi sınıflandırmaya tabi tutulmuş ve tartışılan bir akıl hastalığı haline gelmiştir²⁸⁰.

Yaşadığı dönemde Roma vilayeti Kapadokya'da yaşayan yerli biri olması dışında hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Aretaeus'un, "*Akut Hastalıkların Nedenleri ve Belirtileri*", "*Kroniklerin Nedenleri ve Belirtileri*", "*Akut Hastalık Terapisi*", "*Kronik Hastalık Tedavisi*", isimli İonya lehçesiyle kaleme aldığı dört kitap elimize ulaşan önemli eseridir²⁸¹.

Aretaeus akıl hastalıklarından en önemli kabul edilen mani ve melankoliyi kronik bir hastalık olarak kabul ederken, akıl hastalıklarından biri olan halüsinasyonları, yüksek ateşe eşlik eden zihinsel bir durum olarak görmüş ve parazit (frenitis) olarak betimlemiştir. Eğer frenitis yoğun olarak ilerlerse hasta gerçek dışı görüntüler görmektedir ve zihin bu görüntülere maruz kalmaktadır, böyle durumlarda hastanın ruh halinin (üzüntülü olup olmadığı) kontrol edilmesi gerektiğini düşünmektedir²⁸².

Celsus kara safra sıvısının vücutta artmasını hastalık olarak değerlendirirken, akıl sağlığı üzerindeki etkisinden emin değildir. Buna rağmen Aretaeus, kara safrayı insanlarda, melankolik kişiliklerde öfke hali yaşatması, kişinin giderek saldırganlaşması sebebiyle önemli bir kriter olarak tutar. Aretaeus'un yaklaşımı Hippokrates'in hastalıkları tek bir sebeple açıklama eğiliminden de zamanla uzaklaştığını göstermektedir. Aretaeus mani ile melankoli hastalığı arasındaki farkı davranışlardaki aşırı taşkınlık ve hasta kişinin aşırı duygu durumu ile belirler. Melankoli hastası derin bir üzüntü ve keder halindeyken, mani hastası çok çabuk kızan, sinirlenen aşırı neşeli bir haldedir. Kapadokyalı Aretaeus'un önemi psikopatolojik anlamda sadece melankoli halinin, depresif mizacını açıklaması değil, mani hastalığının dengesizliğe varan çok aşırı neşeli haline de dikkat çekmesidir. Bu sebeple tıp tarihinde ilk kez mani ile melankoli hastalığı arasındaki ilişkinin varlığı açıklanmış, melankoli hastalığının tamamen

²⁷⁸ Starobinski 2011: 56-59; Akın 2014: 128.

²⁷⁹ Leibbrand-Wettley 2005: 110; Akın 2014: 128.

²⁸⁰ Flashar 1966: 75; Dols 2013: 38; Akın 2014: 128.

²⁸¹ Thumiger 2013: 65, Dipnot: 21.

²⁸² Harris 2013: 305.

psikolojik sebeplerden kaynaklandığı ortaya konmuştur²⁸³. Aretaeus'un açıklamasına göre melankoli hastaları kişiden kişiye değişiklik gösterir. Kötü ruhların ve demonların tutsağı gibi davranır, kişilerden nefret eder, yalnız kalmaya dikkat eder. Hastalığın başlangıç aşamasında aşırı derecede sakin, yorgun ve bitkin hastalık ilerledikçe ruh halleri ve davranış şekilleri değişerek duyarsız ve kötü davranışlar sergileyen insanlar haline gelirler²⁸⁴. Kara safradan kaynaklı melankoli hastalığı, erişkin kişilerde görülen bir hastalıktır fakat sanguik melankolikler olarak adlandırılan tiplerde melankoli ve mani birbirini takip eden süreçte ortaya çıkar. Mani ruh halindeki insanın enerjisinin sınırı yoktur, yorgunluk hissetmez, sürekli gece gündüz güler, oynar, dans eder. Girdiği ortamdaki insanların önündeki davranışları özgüvenlidir. Sanki her zaman bir zafer kazanmış gibidir²⁸⁵. Bu tip manikler zararsızdır, fakat diğer grubu oluşturanlar cinnet geçirmeye, çılgınlık nöbetlerine daha yatkındır; çok çabuk kızarlar, öfkelenirler, elbiselerini parçalarlar, kendisini veya çevresindeki birini öldürebilirler²⁸⁶.

Melankoli hastalığının ilerlemesi halinde hastalığın geleneksel yöntemler ile tedavisi mümkün değildir. Aretaeus'un aktardığına göre her hastalık da tedavi edilemeyeceğinden hekimin bu durumlarda görevi hastanın acılarını hafifletmektir. Genelde hastaya böyle durumlarda uygulanan yöntem safra ve bağırsakların temizlenmesi için vücudu kuvvetlendiren takviyeler verme, kükürt, şap yönünden zengin termal banyolar ile hidroterapi tedavisi önermektir²⁸⁷.

Aretaeus, manik-melankolik kişilik travmalarını keskin bir gözlem gücüyle ortaya koymakla kalmamış, Likantropi²⁸⁸ hastalığını melankolinin bir türü olarak görmüş ve ayrıntılı bir tanımını yapmıştır²⁸⁹. Ayrıca R. Burton da likantropi'yi "Melankolinin Anatomisi" isimli kitabına dahil etmiş ve delilik olarak saymaktadır²⁹⁰.

"Her kim Kynanthrophie veya Lykanthropie'ye yakalanmış ise geceleri dışarı çıkar, kurtları ve köpekleri taklit ederek gün ağırana kadar mezarlıklarda dolaşır. Bu hastalığa yakalanmış olanlar şu

²⁸³ Akın 2014: 129; Flashar 1966: 77; Jackson 1986: 39-41.

²⁸⁴ Akın 2014: 130.

²⁸⁵ Antik dönemde tanımlanan "mani" hali, günümüzde "bipolar" hastalığının manik evresini temsil etmektedir. Belirtiler kişiden kişiye küçük değişiklik gösterse de mani hastalığı ile birebir uyumludur.

²⁸⁶ Leibbrand – Wettley 2005: 112-113; Akın 2014: 130.

²⁸⁷ Akın 2014: 130.

²⁸⁸ Likantropi: Kendini kurt adam sanma hastalığıdır. Aretaeus'un çağdaşı olan Sidon'lu Marcellus ilk kez Likantropi'yi tanımlamıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Peuckert 1996: 100-117; Dinzelbacher 2000: 271-272.

²⁸⁹ Akın 2014: 131.

²⁹⁰ Burton 2018: 91.

belirtileri gösterirler: Renkleri solgun, dikkatleri zayıf, gözleri kurumuştur; ağlayamazlar. Gözleri çukuruna kaçmış, dilleri kurumuştur ve tükürük salgıları yoktur. Derileri saydamlaşmış, bacaklarında köpek ısırtıkları nedeniyle zor tedavi edilebilecek yaralar vardır. Böyle belirtileri olan hastalığın bir tür melankoli olduğu bilinmelidir”²⁹¹.

Aretaeus’un geleneksel beden sıvıları öğretisine dayanan melankoli teorisi, birçok yeniliği ve farklı bakış açısını içinde barındırarak tıp tarihi açısından çok önemli bir konuma gelmiştir²⁹².

Melankoli hastalığı ve tedavisi üzerine en özgün düşünce ve katkılar Efesli Rufus dan gelmiştir. Efesli zengin bir ailede dünyaya gelen Rufus, İmparator Traianus döneminde (98-117) yaşamış ve Galenos’un doğduğu yıllarda (129?) hayatını kaybetmiştir²⁹³. Rufus’un tıp eğitimini nereden aldığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur ancak doğduğu kentte ve İskenderiye kentinde aldığı düşünülmektedir. Rufus anatomisttir. Galenos’ dan sonra Roma İmparatorluğu’ndaki en etkili hekim olarak anılır²⁹⁴. Efesli Rufus Yunanca orijinali kayıp melankoli üzerine yazdığı iki cilt hacmindeki eserinde hastalığın tanımını ve tedavi yöntemini anlatmaktadır²⁹⁵. Porman’ın, ‘Abü Bakr Muhammed ibn Zakariya ar-Razi’den yapmış olduğu çeviriye göre Rufus; “Mükemmel doğası olan insanlar melankoliye yatkındır. Çünkü mükemmel doğa hızlı hareket eder ve çok düşünür” açıklamasında bulunmuştur²⁹⁶. Rufus bu açıklamasıyla mükemmel doğa ile hızlı düşünme eylemi arasında nedensel bir bağlantı kurmaktadır²⁹⁷. Aynı şekilde Rufus doğanın kendisinin tedavi edici mucizevi bir gücünün olduğuna inanır²⁹⁸. Bunun yanı sıra şarabın da melankoli hastalığının tedavi edilebilmesinde gerekli bütün şifayı barındırdığını savunur fakat ölçülü içmek ve yavaş yavaş içmek koşuluyla - şayet şarap önerilen dozda alınırsa depresyonu tedavi eder- akıl olarak yetkinlik kazandırır²⁹⁹.

Antik Yunan’da, Hippokrates ile başlayan bilimsel evre ve ruhsal hastalıkların kökenlerine dair araştırmalar diğer hekimlerin, filozofların görüşleri ve çalışmaları ile

²⁹¹ Leibbrand -Wettley 2005: 114; Akın 2014: 131.

²⁹² Flashar 1966: 78; Akın 2014: 131.

²⁹³ Akın 2014: 134.

²⁹⁴ Pormann 2008: 4; Akın 2014: 134.

²⁹⁵ Akın 2014: 134.

²⁹⁶ Pormann 2013: 224.

²⁹⁷ Pormann 2013: 224.

²⁹⁸ Akın 2014: 138.

²⁹⁹ Akın 2014: 138; Flashar 1996:102.

günümüz tıp bilgilerinin kökenlerini oluşturmaktadır. Fakat Roma İmparatorluk döneminde de ünlü hekim Galenos Hippokrates den sonra gelen en ünlü ve belirleyici hekim olmuştur.

1.4.3. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Galenos ve Bilimsel Tıp Anlayışına Bakış

Antik Yunan dünyasında tıp geleneğinin kökleri Hippokrates'e kadar dayanırken Romalıların sağlık alanında özellikle Antik Çağ'da belirleyici oldukları söylenememektedir³⁰⁰. Helenistik Dönem'de hekimlik mesleği çok saygın bir konumdadır. Hekim-Doktor anlamına gelen “*Medicus*” kelimesi Latince kökenli, olmasına rağmen, Romalılar tarafından hekimlik mesleğine önem verilmemektedir³⁰¹. Fakat zamanla Romalılar küçük gördükleri Helenlerin tıp alanındaki yeteneklerini ve bilgilerini kabul etmek durumunda kalmışlardır. Bu durumun örneği, Yunan tıbbının Latince konuşan dünya tarafından asimile edilmesinde başta gelen ülkenin İtalya olması, zamanla bu ülkeden Batıya ve Alplerin kuzeyinde kalan orta Avrupa'ya yayılmasıdır³⁰².

Roma İmparatorluğu'nda göçmen hekimlerin su götürmez üstünlüğü söz konusudur: 1. yüzyılda hekimlerin %90'ı Yunanlıyken 2. yüzyılda %75'i ve 3. yüzyılda %66'sı Yunanlıdır³⁰³. Romalılar, Yunanlı göçmen hekimleri küçük görmüşler ve onlara düşmanlık beslemişlerdir³⁰⁴. Fakat bu duruma istinaden Romalıların teşhis ve tedavi yöntemleri ilkel ve büyü pratiklerine dayanmaktadır; hurafeler ve büyü formülleriyle hazırlanan iksirlerden, kutsal sayılan şifalı bitkilerden³⁰⁵ medet ve şifa beklenmektedir³⁰⁶.

Romalılar, sağlıklı yaşama konusunda şaşırtıcı bir şekilde gelenek ve alışkanlık oluşturmuşlardır³⁰⁷. Roma soyluları arasında moda haline gelen sağlıklı yaşam idealinin içeriğini beslenme, egzersiz, spor yapmak, aşırı yemek yememek, oluşturunuyordu. Celsus'a göre sağlıklı ve zinde bir yaşam sürdürebilmek için her türlü aşırılıklardan kaçınılması ve hayatın her alanında uyumlu ve dengeli olmak gerekir. Celsus sağlığın anahtarını öz disiplin ile açıklar³⁰⁸. Romalıların sağlık konusunda içe dönük tavırlarının

³⁰⁰ Akın 2014: 81.

³⁰¹ Bergdolt 1999: 76; Akın 2014: 81.

³⁰² Nutton 2004: 157; Akın 2014: 81.

³⁰³ Ferngren 2009: 22; Akın 2014: 82.

³⁰⁴ Jackson 1986: 2; Bayat 2003: 107; Magner 2005: 114; Porter 2007: 70; Akın 2014: 84.

³⁰⁵ Magner 2005: 115.

³⁰⁶ Akın 2014: 84.

³⁰⁷ Akın 2014: 85.

³⁰⁸ Jackson 1986: 26; Akın 2014: 85.

sürdürülebilirliği olmadığı için Yunan tıbbı ve hekimliği üzerine duyulan güvensizlik ve nefret zamanla ilerleyen yüzyıllarda yerini anlayış ve güven ortamına bırakacak ve durum tam tersi yönde değişecektir. 1. yüzyıla gelindiğinde ise Batı Roma İmparatorluğu'nda ve özellikle Roma'da hekimlerin çoğu Yunan kökenlidir³⁰⁹.

Romalılar için beden ve akıl sağlığı; gençlik, güzellik ve sportmenlikten kaynaklanan bir şey olarak görülür³¹⁰. Genç olmak, sağlıklı yaşamın ön koşuludur. Yaşlılıkta ortaya çıkan sağlık sorunlarından büyük endişe duyulur³¹¹. Antik dönemde ortalama yaşam süresi ile ilgili beklenti yirmi üç yıldır, şehirde yaşayan köleler ile ilgili beklenti bu sürenin altındadır. Nüfusun ancak %6'sını kırk yaş ve üzeri insanlar oluşturmaktadır³¹². Roma toplumunda salgın hastalıklardan olan veba hastalığı dışında gut, tetanos, cüzzam gibi hastalıklardan ölümler çok yüksektir. Bu hastalıkların haricinde çok az hastalık tedavi edilebildiğinden, çok sayıda insanın yaşamını kısıtlayan biyolojik ağırlı hastalıklar ve zihinsel bozukluklardan kaynaklı rahatsızlıklar insanların yaşam kalitesini büyük ölçüde düşürmektedir³¹³. Antik Yunan tıbbının çok gerisinde kalan Roma tıbbında daha çok bireysel sağlık projeleri geliştirdiklerini söylemek mümkündür fakat Roma İmparatorluğu sınırları içerisindeki Bergama'da doğan ve tıp tarihinde Hippokrates' ten sonraki en büyük ve önemli hekimi olan Galenos, Roma tıbbına önemli katkılar sağlayacaktır³¹⁴.

1.4.3.1. Galenos ve Ruh Hastalıklarına Bakış:

Yunanlı Galenos MS. 129 yılında, Bergama'da doğmuştur³¹⁵. Roma İmparatorluğu'nun, Anadolu topraklarında bulunan Ege Denizi kıyılarına bakan Bergama, kültürel zenginliği ile ön plana çıkmaktadır.

Galenos tıp eğitimine gençlik yıllarında 16-17 yaşlarında başlamıştır. Babasından matematik eğitimi almış ve dönemin felsefi akımlarını incelemiş olan Galenos önce Bergama'da ünlü bir hekim olan Satyros ile çalışmıştır. Daha sonra *Symrna*'da (İzmir) anatomi eğitimi almıştır. Sonraki yıllarda tıp eğitimi için İskenderiye'ye gitmiştir.

³⁰⁹ Jackson 1986: 51; Akın 2014: 85.

³¹⁰ Akın 2014: 88-89.

³¹¹ Bergdolt 1999: 81.

³¹² Bergdolt 1999: 86; Akın 2014: 89.

³¹³ Jackson 1986: 169; Akın 2014: 89.

³¹⁴ Akın 2014: 89.

³¹⁵ Akın 2014: 89.

Galenos'un tıp eğitimi, on iki yıl sürmüştür³¹⁶. Yirmi sekiz yaşında başladığı gladyatör hekimliği mesleğini önce Bergama'da sonra Roma'da sürdürme imkânı bulmuştur. Bu tecrübesi ona anatomi bilgisini geliştirme imkânı vermiştir³¹⁷.

Roma'daki ilk yılları MS. 161-166 yılları arasına denk gelir fakat veba salgını sebebiyle MS. 166 yılında Bergama'ya geri döner. Burada uzun süre kalamayan Galenos, yaşamının geri kalanını geçirmek üzere Roma'ya MS. 169 yılında tekrar döner³¹⁸. Roma'ya döndüğünde İmparator Marcus Aurelius ve Lucius Versus'un özel doktoru olarak çalışmaya başlamıştır. Bu özel konum ona maddî-manevi rahat bir yaşam sürme imkanı sağlamıştır³¹⁹.

Galenos, hayatı boyunca ruh hastalıklarından hacamat tekniklerine kadar birçok hastalık ve sağlıklı yaşam konusunda bizzat derlediği ve yazdığı 350 den fazla eseriyle Antik Çağ'da en üretken ve verimli hekimdir³²⁰. Yunanca olarak yazdığı birçok eseri mevcuttur. İçerik olarak ön plana çıkmış olanlar, *Anatomik Araştırmalar*, *Organların Yararları Hakkında*, *Hippokrates ve Plâton'un Doktrinleri Üzerine*, *Bedenin Hastalıklı Organları Hakkında*, *Sağlık Bilgisi*, *İlâç Bilgisi* isimli eserleridir³²¹.

Galenos, Hippokrates'in beden sıvıları teorisini benimsemiştir. Hippokrates'in beden sıvılarındaki öğretisine bağlı kalarak duygu ve davranış bozukluklarının tedavisinde terapötik³²² yöntemleri uygulamaktadır. Harris'in aktardığına göre Galenos, Deneyim ve tecrübelerinden yola çıkarak zihinsel rahatsızlıkların diğer hastalıkların yan etkileri olarak ortaya çıkabileceğini bilmektedir ve sunmuş olduğu çözümler diğer hekimlerin çözümlerinden çok daha ayrıntılıdır³²³. Hastaları ruh hallerine kötü gelen duygulardan uzaklaştırmak için onlara iyi gelebilecek, keyif veren, her şeyi yapmalarını (avcılık, müzik dinlemek, tiyatroya gitmek, güreş maçı, hatta alkol tüketmek) önermektedir³²⁴.

³¹⁶ Jackson 1986: 56; Akın 2014: 90.

³¹⁷ Akın 2014: 90.

³¹⁸ Akın 2014: 91.

³¹⁹ Krug 1993: 64; Akın 2014: 91.

³²⁰ Akın 2014: 91.

³²¹ Akın 2014: 93.

³²² Terapötik yöntem ile kastedilen, danışan (hasta) ile terapist (doktor) arasındaki ilişkidir. Bu ilişkiye terapötik ilişki denir. bkz.; <https://www.senasoysal.com/terapotik-iliski-nedir/>

³²³ Harris 2013: 9.

³²⁴ Nutton 2013: 126-127.

Galenos, akıl hastalıklarının beyin üzerinde beynin işlevini bozan birtakım etkileri olabileceğini savunurken, vücutta meydana gelen hüморal değişiklikleri kabul ederken bazı farklılıklar sunmaktadır. Bu farklılıklardan dikkat çeken nokta, hastalıklarda ateşin varlığı veya yokluğudur³²⁵. Yüksek ateş ile ortaya çıkan zihinsel hastalıklar aşırı sıcak bir mizaç'a sebep olur ve bu durum vücutta sarı safra sıvısının artmasından kaynaklanır. Vücuttan buhar çıkar ve beyni etkiler. Ateşin görüldüğü veya görülmediği mizaçlarda hastalıklar genel olarak melankoli, delilik ve çılgınlıktır³²⁶. Ayrıca Galenos ruh yapısındaki değişikliklerin (korku, öfke, utanç) vücut üzerinde fiziksel bir etkiye sahip olabileceğini düşünmektedir³²⁷.

Galenos akıl hastalıklarının tamamen beyinden kaynaklandığını savunmaktadır. İlk defa akıl sağlığı bozukluklarının, akıl hastalıklarının kaynağı beyin olarak gösterilmiştir. Bu görüş tıp tarihi açısından çok önemlidir. Aslında Antikçağ tıbbında bilindiği gibi, Galenos, *phrenitis*, *lethargus* gibi psikopatolojik hastalıkları, hastalık sınıfına sokmaz, bunlar herhangi bir hastalık süresince ortaya çıkan psikolojik anomalilerdir. Ona göre yüksek ateş, düş görme, düşük nabız, bilinç kaybı gibi belirtiler farklı hastalıkların yan etkileridir³²⁸.

Galenos modern bir hekim olmasının yanında tıbbi atalarından haber verir ve kendi görüşlerine örnek gösterir³²⁹. Galenos özellikle Hippokratesi kendi düşüncelerine örnek göstermektedir³³⁰.

Galenos'un psikopatolojik hastalıklar içine aldığı *phrenitis* (frenitis) hastalığının sebebi beyindeki sümüksü sıvının fazla olmasından kaynaklanır. Sümüksü sıvı yoğunsa hastalık ağır, daha az ise hastalık hafif geçer. Hastada yüksek ateş varsa hasta anlamsız el kol hareketleri yapar ve bilincini kaybeder. Hastada hayal görme gibi psikolojik belirtiler ortaya çıkarmışsa bu durum ateşin düşmesiyle birdenbire yok olmaz. Hastalığın sonraki evrelerinde hasta nefes almakta zorlanmaktadır, burun kanaması, bilinç kaybı görülür. Galenos, *Phrenitis* hastalığından kaynaklanan belirtilerin diğer hastalık belirtileri ile karıştırılmaması gerektiğini söylemektedir. Bu hastalıktaki saçma sapan konuşmalar ve

³²⁵ Nutton 2013: 123.

³²⁶ Nutton 2013: 123.

³²⁷ Nutton 2013: 121.

³²⁸ Neuburger 1906: 391; Akın 2014: 97.

³²⁹ Nutton 2013: 120.

³³⁰ Nutton 2013: 120.

çılgınca davranışlar yüksek ateşe bağlı olarak görülür, ateş düşünce hasta normale döner³³¹.

Melankoli hastalığı üzerine ise Galenos, melankolinin kara safra artışından kaynaklanan bir hastalık olduğunu, endişeli ve hüzünlü ruh halinin devam etmesi ile hastanın teşhis edilebileceğini söyler³³². Galenos melankolinin tedavisi konusunda yeni bir şey söylemez³³³. Yazdıklarının 18. yüzyıla kadar etkisi göstermesi melankoli tedavisinde, o güne kadar yazılmış olanları kapsamasıdır. Melankoli hastalığının üç farklı sebeple ortaya çıkmasına ilişkin görüşü, 1621 yılında Robert Burton ve birçok çağdaşı tarafından kullanılabilmektedir³³⁴.

Galenos'un önem verdiği bir diğer psikopatolojik bozukluklardan birisi olan epilepsinin de üç farklı çeşidi vardır ve hastalık tümüyle beyni etkilemektedir³³⁵. Galen, Hipokrat'ın Salgın Hastalıklar VI adlı eserinde yer alan melankolinin saraya, saranın da melankoliye yol açabileceği düşüncesine katılır³³⁶.

Epilepsi hastalığı, Antik dünyada sıkça vurgulanan, korkulan ve önlem alınmak için levhaların üzerine koruma duaları yazılmasına sebep olan bir hastalıktır. Örneğin, J. Paul Getty Müzesi lamel koleksiyonunda bulunan altından yapılmış ince bir levha üzerine Yunanca olarak epilepsi hastalığından korunmak için dua yazılmıştır. MS. 200'lere tarihlenen levha Geç Roma (Bizans) döneminde de epilepsi hastalığından korunmak için önlem alınmaya çalışıldığını bize kanıtlayan bir örnektir³³⁷ (Resim: 6).

Galenos'un mani ve histeri üzerine düşünceleri ise Hippokrates'in yazdıklarıyla örtüşür, farklı bir söylem içermez³³⁸. Kendinden sonraki tıp anlayışına yön veren büyük bir hekim iyi bir doğa filozofu olan Galenos'un, ruh hastalıkları ile ilgili yazdığı metinler, diğer hastalıklar ile ilgili yazdığı metinler içerisinde çok küçük bir orana sahiptir. Kendisinden önceki dönemde ruh hastalıklarının teşhis ve tedavisinde var olan

³³¹ Leibbrand – Wettley 2005: 118-119; Akın 2014: 98.

³³² Flashar 1966: 105; Leibbrand – Wettley 2005: 122; Dols 2013: 46; Akın 2014: 99.

³³³ Galenos, delilik için tıbbi bir tedavi önermez çünkü delilik fizyolojik olarak açıklanabilmesine rağmen etkin bir tedavi yöntemi bulunmadığından yapılan açıklama sonuca ulaşmada yetersiz kalıyordu. Tedaviye kayıtsız kalan Galenos, Roma kanunlarında deliliğin aklın yitirildiği bir durum ya da yetersizlik olarak görüldüğü halini benimsemiş bir tavır sergiliyordu. Bu durum ne tıbbi bir tedaviyle ilgili ne de ahlaki bir durum ile ilgiliydi. Ayrıca bkz.: Dols 2013: 59-60.

³³⁴ Starobinski 2011: 69; Akın 2014: 100-101.

³³⁵ Akın 2014: 101.

³³⁶ Gal. 1604; Dols 2013: 50; Akın 2014: 102.

³³⁷ <https://brewminate.com/byzantine-amulets-and-jewelry-status-and-protection-from-evil/>

³³⁸ Leibbrand – Wettley 2005: 123-127; Dols 2013: 50-51; Akın 2014: 102.

yöntemlerden farklı olarak ruhsal hastalıkların tamamen beyinden kaynaklandığını savunmuştur. Uzun yaşamanın sırrını ise zihin-beden değişikliklerine ver ruh hallerinin yarattığı davranışlara bağlamaktadır. Bedenin davranışını hümorale sıvı dengesinin bozulmasına, rasyonel, irrasyonel değişimlere ve ahlaki ölçütlere bağlamaktadır³³⁹. Bu savunmasıyla psikopatoloji ve nörobiyolojinin kurucusu sayılabilmektedir.

Bilimsel evre olarak incelenen bu bölümde Hippokrates den başlayarak Galenos'a gelene kadar ki süreçte hem tıp bilgilerine hem de hekimlerin eserlerinde geçen ruhsal hastalıklar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bilimsel tıp anlayışının nasıl geliştiği üzerinde durulmuştur. Her ne kadar ruhsal hastalıkların sebebine ilişkin görüşler ve açıklamalar değişse de toplum gözünde ruhsal hastalıklar farklıdır. Hasta olan kişiler ve kusurlu insanlar her zaman toplumdan dışlanmış ve bu kişilere hoşgörü gösterilmemiştir. Bu sebeple Antik dönem toplumlarında ruhsal hastalıkların nasıl algılandığı ve değerlendirildiği de önem arz etmektedir.

ESERİN SAHİBİ	ESERİN İSPAT DÖNEMİ	ESERİN YAPISI	RUHSAL RAHATSIZLIKLAR İLE İLİŞKİSİ
Hippokrates	MÖ. 1. MS 1. yüzyıl	Yunanca kaleme alınmıştır. Epistolar şeklinde anlatılır.	Karakterlere ve Melankolik davranan kişilere tıbbi yorum getirir.
Celsus	MÖ.? MS. 1. yüzyıl	Latince kaleme alınmıştır. İçerisinde ilaçlar ile ilgili ansiklopedik bilgiler içermektedir.	Uykusuzluk gibi birçok hastalık pasajlarda tartışılır ve tedavi yöntemlerinden bahsedilir.
Kapodokyalı Aretaeus	MS. 2. yüzyıl	Yunanca kaleme alınmış Akut ve Kronik Hastalıklar üzerine yazılmıştır.	Belirli zihinsel özelliklerle tanımlanan bazı hastalık türlerinden bahseder.
Efesli Rufus	MS. 1.-2. yüzyıl	Yunanca kaleme alınmış 2 cilt eser. Orijinali kayıptır. Bu eserle ilgili bilgiler, tanıklardan ve sonraki dönem yazarlarından öğrenilmektedir.	Hastaların sorgulanması konusunda ele alınmış bilimsel bir eser.
Galenos	MS 2.- 3. yüzyıl	Yunanca kaleme alınmış çok sayıda felsefi ve tıbbi metinden oluşmaktadır.	Platonik etik, fizyoloji çalışmalarında malzeme, psikişik problemler, Hippokrates'in yorumları konusunda felsefi ve tıbbi açıdan görüş vermektedir.

³³⁹ Nutton 2013: 121.

Tablo I: Hippokrates'ten, Galenos'a kadar olan süreçte Hekimler ve Ruhsal Rahatsızlıklar ile ilişkisi.

1.4.4. Antik Dönemde Ruhsal Hastalıkların Toplumsal Yapıya Etkisi

Antik Çağ'ın erken dönemlerinde hastalıklar doğaüstü alana hitap ederken MÖ. 9. ve 6. yüzyıllara gelindiğinde hastalıkların, tanrısal güçlerin etkisinde gerçekleştiği inancı yaygınlaşmıştır. MÖ. 5. yüzyılda bilimsel tıp alanında Hippokrates'in çalışmaları ile hastalıkların doğaüstü güçler veya tanrıların gazabı olarak gönderilmesi görüşü yavaş yavaş kırılmış, bunun yerine felsefenin ışığında gelişen bilimsel tıp ve beden sınırları öğretisi önem kazanmıştır. Asklepios ve tanrısal şifa kültürünün de toplumda yer ettiği ve Antik Çağ toplumlarının hastalıklar ile ilgi farklı görüşleri potasında eritebildiği bir gerçektir. Fakat söz konusu evsizler, yaşlılar, fakirler, psikiyatrik tedavi görmüş olanlar... olduğunda toplum bu kişileri kabullenmemiş ve dışlamıştır³⁴⁰. Antik Çağ'da marjinal³⁴¹ kimliğin oluşmasında farklı meslek gruplarından çok fiziksel özelliklerin ve sosyal statünün etkili olduğunu söylemek mümkündür³⁴². Fiziksel güçsüzlük, kusurluluk hali ve normal dışı davranışlar dışlanmanın nedeni olarak görülmektedir. Erken döneme ilişkin en çarpıcı marjinal kimlik örnekleri ise Homeros'un destanlarında³⁴³ karşımıza çıkmaktadır³⁴⁴.

Dışlanmanın ve ötekileştirmenin önemini anlamak için çoğunlukla Helenistik dönemde yapılan bedensel özürlerin ve kusurların tasvir edildiği sanatsal üretimdeki artışa³⁴⁵ bakmak gereklidir³⁴⁶. Farklı olarak algılanan marjinal gruplar, kendi içlerinde de çeşitlilik göstermektedir: çocuklar, gençler, çok çocuklu aileler, yalnız yaşayanlar, fiziksel engelliler, hastalar, yaşlılar, fakirler, çalışan kadınlar, işsizler, eğitimsiz işçiler, yaşlı işçiler, yabancı işçiler, evsizler, göçmenler, sürgüne gönderilenler, savaş ve felâket mağdurları, uyuşturucu bağımlıları, yerleşik olmayanlar, psikiyatrik tedavi görmüş

³⁴⁰ Bellebaum 1988: 51; Akın 2014: 104.

³⁴¹ Marjinal: Farklı, Aykırı anlamlarına gelir.

³⁴² Akın 2014: 103.

³⁴³ Homeros destanlarında ruhsal hastalıkların tanımını yapmaz, ruh hastalıklarının sınıfına giren mizaçlar ile ilgili detaylı bilgi verir.

³⁴⁴ Wickert-Micknat 1988: 59-71; Ulf 1988: 73-79; Akın 2014: 103.

³⁴⁵ Şakar 2015: 170-183.

³⁴⁶ Krierer 1988: 339-348; Lorenz 2004: 349-355; Neumann 2005: 27 v.d.; Akın 2014: 103.

olanlar³⁴⁷. Bu gruplara yaklaşım tarzı dönemler itibariyle farklılık arz etse de akıl hastaları ve doğuştan ağır sakatlığı olanlara karşı hoşgörü gösterilmediği bilinmektedir³⁴⁸.

Antik dünyada akıl hastasının kaderi ailesinin elindedir. Akıl hastalarının bakımı “Oniki Levha Yasası”³⁴⁹ ile de ailelerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Hasta ailesinin ve akrabalarının sorumluluklarını yerine getirememelerinden kaynaklanan bir durum olduğunda, bu duruma müdahale edilmez çünkü hasta olan kişiyle ilgilenmek onlar için yeterli bir cezadır. Antik Çağ toplumlarında, etkisini kaybetmeyen düşünce yapısına göre kökeni kötü ruhlardan kaynaklanan hastalıklardan özellikle akıl hastalarından (delilerden) uzak durulması zorunluluğunu vardır. Aileden olmayan başka bir akıl hastası, etrafta görüldüğünde veya topluma karıştığı zaman, deliye dokunmadan, taş atarak uzaklaştırma geleneği bu inancı desteklemekle kalmaz; aynı zamanda taş atma stiline göre hastayı tedavi edeceğine inanılan bir ritüele dönüşmüştür³⁵⁰. Antik Çağ’ın komedi yapıtlarında da örnekleri görülen bu sıra dışı tedavi yönteminde amaç, ruh hastasını yaralamak veya öldürmek değil; onu tedavi etmektir³⁵¹. Ancak sonuç olarak, deliye taş atarak onu kendinden uzak tutmak; ilahî düzene karşı gelmiş, adeta suç işlemiş bu varlığa karşı bir duruş ve onu reddedmiştir³⁵².

Antik dünyada ruh hastaları ve bedensel engelliler ve farklı olarak algılanan marjinal gruplar veya kişiler toplumun geri kalanı ve sağlıklı olarak görülen kısmı için bir yük olarak görülür ve dışlanırdı³⁵³. Zihinsel bir hastalığa sahip olmayan bedensel bir kusurla yaşayan insanlar da aynı tepkiye maruz kalırlardı. Sosyal bir ortamdan veya toplumdan dışlanan kişilerin sonrasında ruh sağlıklarını veya zihinsel durumlarını koruyabilmeleri günümüz şartlarında ne kadar zor ise Antik Çağ toplumları için de o denli zordur. Antik Çağ toplumlarında akıl hastaları için veya ruhsal hastalık yaşayan kişiler

³⁴⁷ Bellebaum 1988: 51; Akın 2014: 103.

³⁴⁸ Akın 2014: 103.

³⁴⁹ Oniki Levha Yasası’nda bulunan ‘Aile hukuku’ IV. Maddesi için Bk. <https://www.imperium-romanum.info/wiki/index.php?title=Zwölftafelgesetz>

³⁵⁰ Hatta günümüzde Anadolu’nun bazı kırsal kesimlerinde bile akıl hastası kişiler, sağlıklı bireylere yaklaştığında ya sopayla kovalanır ya da taş atılarak gitmesi sağlanır. İnsanlar akıl hastalarından çok rahatsız olurlar ve bu kişilerin, kendilerine zarar vereceği endişesi taşılır. Antik dönemdeki kişiye taş atılarak uzaklaştırma eylemi günümüze kadar gelmiş ve uygulanmaya devam etmiştir. Fakat taş atılarak akli dengesi bozuk kişinin iyileşeceğine olan inanç değişmiş, yerini sadece kendinden uzaklaştırma eylemi almıştır.

³⁵¹ W. Harris’ de “*Thinking about Mental Disorders in Classical Antiquity*” isimli makalesinde antik dönemde delilere taş atıldığının doğruluğundan bahsetmektedir. Taş atmanın deli insanlara verilen Yunan tepkisi olduğunu söylemektedir. bkz.; Harris 2013: 2-3.

³⁵² Akın 2014: 106.

³⁵³ Akın 2014: 107.

için ayrıca özel olarak oluşturulmuş bir kaynak ve günümüze ulaşmayı başaramamış bir arkeolojik materyal söz konusu değildir. Fakat Hellenistik Dönem’e tarihlenen Smyrna kökenli figürinlerin “Patolojik Figürinler” (Grotesk) olarak adlandırılan örneklerinde: “*pot hastalığı, kifoz, skolyoz ve lordoz gibi iskelet sistemi hastalıkları, skofosefali, akrosefali, mikrosefali, gibi kafatası bozuklukları*”³⁵⁴ ve farklı grotesk figürinler de kusurlu, sakat ve özürlü olan insanlar tasvir edilmiştir.

Her ne kadar fiziksel hastalıklar ve kusurlar, figürinler üzerinde yapılan incelemeler sonucunda anlaşılabilse de ruhsal hastalıklara ait izler anlaşılamamaktadır. Bu örnekler Antik Dönem’de var olan fiziksel kusurlu insanların dışlanmasına örnek gösterilebilir. Bu sebeple Antik dönem toplumları için kusurlu olmak dışlanmanın en büyük sebebidir demek yanlış olmayacaktır.

Sonuç olarak; Antik Yunan ve Roma medeniyetleriyle sınırlı olan ruhsal hastalıklar buraya kadar olan bölümde “Mitolojik evre” ve “Bilimsel evre”, başlıkları adı altında incelenmiştir. Mitolojik evre olarak hem hastalıkların kökenlerine değinilmiş hem de inanç ilişkisi kurularak verilmiştir. Ayrıca psikoloji bilimine kaynaklık eden mitolojinin kendisine bakılmış ve ruhsal hastalıklara dahil edilebilecek karakter mizaç ve ruh hallerine ilişkin birçok örnek anlatılmıştır. Bilimsel evre de ise gelişen tıp bilgilerine yer verilmiş, Hippokrates ile başlayıp, Galenos ile devam eden hastalıkların kökenlerine dair bilimsel ve biyolojik kökenli yaklaşım incelenmiş, son olarak ruhsal hastalıkların antik dönemdeki toplum tarafından nasıl algılandığı üzerinde durulmuştur. İlk bölümde anlatılan konu ikinci bölümde Arkeolojik olarak belirli bir malzemesi olmamasına karşın konuyu destekleyecek örnekler ışığında değerlendirilecek ve arkeolojik malzeme olarak desteklenmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde hedeflenen ise soyut olan ruhsal hastalık kavramına ilişkin somut örnekler verebilmektir.

³⁵⁴ Şakar 2015: 172.

2. ARKEOLOJİK MALZEMELER IŞIĞINDA RUHSAL HASTALIKLARA BAKIŞ³⁵⁵

Tezimizin konusunu oluşturan “*ruhsal hastalıklar*” bu bölümde arkeolojik malzemeler ışığında incelenecektir. Antik Dönem’de, ruhsal hastalıklar ile ilgili doğrudan tutulmuş bir kaynak veya oluşturulmuş bir belge mevcut değildir³⁵⁶. Fakat Antik Çağ toplumlarına baktığımızda mitolojide, epik şiirlerde, tiyatrodan, vazo resimlerine işlenmiş mitolojik ve konulu sahnelerde, taş ve mermerden yapılmış yazıtlarda ve birçok farklı malzeme türünde, ruhsal hastalıkların kapsamına dâhil olan hal, durum ve mizaçlarla ilgili çok fazla karakter ve olay görmek mümkündür.

İlk bölümde ruhsal hastalıklar antik kaynak, ağırlıklı olarak incelenmiştir. Tam olarak bir kronolojik ayırım söz konusu olmasa da ilk çağlardan itibaren Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde ruhsal hastalıkların nasıl anlamlandırıldığı, nasıl geliştiği ve toplumları nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Hastalıklar ile İnanç ilişkisi kurulmuş ve inançların hastalıkların sebeplerine dair açıklamalarda ne kadar etkili olduğu vurgulanmıştır. Bu bölümde yer alacak malzeme grupları konunun içeriğini yansıtmaları açısından örnek teşkil etmektedir.

2.1. YAZITLAR

Yazıtlar incelendiğinde konunun içeriğini yansıtmaları açısından iki tane örnek seçilmiştir. Bunlar: Lydia ve Phrygia bölgesinde karşılaşılan, MS. 1 ve 3. yüzyıllara tarihlenen, içerik ve anlatım bakımından diğer adak yazıtı gruplarından ayrılan kefaret yazıtlarıdır³⁵⁷. Kefaret yazıtlarının çoğunlukla bir günahın bedelini ödemek için ve bunu halk önünde ilan etmek için yapıldığı³⁵⁸ söylene de kapsam olarak ait oldukları toplumun inançlarını, sorunlarını, hastalıklarını yansıtmaları bakımından çok daha fazla önem arz etmektedir³⁵⁹. Ruh hastalıklarının ifade biçimlerinden olan “*delirmek*”, “*çıldırma*”,

³⁵⁵ Ruhsal hastalıklara arkeolojik malzemeler ışığında bakılacaktır. Bu bölümün amacı somut olarak bulunan arkeolojik malzemeleri yorumlarken, soyut kavramlar üzerine daha fazla fikir verebilmektir.

³⁵⁶ Bu durumun sebebi hastalıkların ayırımının yapılmaması ve bütün hastalıkların sebebini kötücül güçlere, tanrılara ve mistik sebeplere bağlamalarıdır. Kusurlu ve anormal davranış sergileyen kişilerin toplumda yerinin olmaması ve farklı olarak nitelendirilip toplumdan dışlamalarıdır. Genel yargı dışlayıcı, aşağılayıcı ve kabul edilemez olduğu için doğrudan tutulmuş bir kaynak bulmak mümkün değildir.

³⁵⁷ Özlem 1998: 6.

³⁵⁸ Özlem 1998: 6.

³⁵⁹ Antik Dönem’de Yunan ve Roma’da hastalıkların (ruhsal ve fiziksel) tanrıların gazabı olarak geldiğine olan inanç çok yaygındır. Kişi herhangi bir tanrıyı kızdıracak bir suç işlese veya tanrının hoşuna

“*aklını yitirmek*” gibi kelimeleri kefarete yazıtlarında görmek mümkündür. Ayazviran da bulunmuş olan, MS. 118-119 yıllarına tarihlenen, yazıtta bu ifadeler şu şekilde geçmektedir;

“Ἐτους σγ’ , μη(νός) Ἀρτεμεισίου ς’. ἐ-
πί Τροφίμῃ Ἀρτεμιδώρου Κι
κιννάδος κληθείσα ὑπό τοῦ
4 θεοῦ ἰς ὑπηρεσίας χάριν μή
βουληθούσα ταχέος προσελ-
θεῖν, ἐκολάσσετο αὐτήν καί **μα-**
νήναι ἐποίησεν ἡρώτησε οὖν Μη-
8 τέρα Ταρσηνὴν καί Απόλλωνα Τάρσι-
ον καί Μήνα Ἀρτεμιδώρον Ἀζι-
οττηνόν Κορεσσα κατέχοντα,
καί ἐκέλευσεν οἱηλογραφῆ-
12 θῆναι νέμεσιν καί καταγρά-
ψαι ἑμαυτήν ἰς ὑπερεσίαν
τοῖς θεοῖς”³⁶⁰.

“203 yılının Artemisios ayının 6. günü. Tanrı tarafından hizmetle görevlendirilen Artemidoros Kikinnas kızı Trophime, hemen işe gitmeyi istemediği için (Tanrı) onu cezalandırdı ve onun felç olmasına yol açtı (aklını başından aldı?). O da, Meter Tarsene ve Apollon Tarsios ve Koresa'ya hükmeden Men Artemidorou Axiottenos'a danıştı. Ve Tanrısal öfkeyi bir stel üzerine yazmamı ve kendimi tanrılara hizmet için adamamı emretti”³⁶¹.

Bir suçun veya bir günahın kefareti için adanmış bu adak yazıtında, Tanrı tarafından hizmet ile görevlendirilmiş olan Trophime'nin, hemen işe gitmeyi istemediği için, Tanrı tarafından cezalandırılması ve bu cezanın son bulması adına, Tanrısal öfkenin bastırılması ve geçmesi için stel üzerine yaşadığı olayları yazıp adadığını ve Tanrılara

gitmeyecek bir şey yaparsa başına gelen hastalık, sakatlık, kusur, akli bozukluk, delilik ve her türlü kusurlu olma hali tanrı tarafından gönderildiği için hemen suçunun kefareti olarak bir yazıt yazdırır ve bunu ilan ederdi.

³⁶⁰ Özlem 1998: 104: No.57.

³⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Herrmann 1962: 24, No.18; Lane 1971-76: I 30, No.47; Petzl 1994: Beichtinschriften, 57.

kendisini hizmet için adaması gerektiğinden bahsetmektedir. Fakat yazıtta suçun cezası olarak geçen hastalıklardan bir tanesi felçtir (muhtemelen kısmi felç) ve kastedilen diğer hastalık ise; aklını başından aldı ibaresi ile ruhsal veya zihinsel bir hastalıktır. Bu ibare kefaret yazıtlarında fiziksel hastalıklara kıyasla nadir olarak geçmektedir. “*Aklını başından almak*”, “*delirmek*”, “*çıldırmaq*”, gibi anlamlara da gelmektedir. Fiziksel olduğu kadar zihinsel olarak da sorun yaşamış bir kişinin varlığını bize gösteren bu yazıt antik dönem insanların zihinsel yapısını ve ruhsal sorunlarını anlamamız adına bize önemli ip uçları vermektedir.

MS. 156-157 yılına tarihlenen Kula bölgesi civarında bulunmuş üzerinde Grekçe yazıt olan taş stel üzerinde de ruh hastalıklarına işaret eden izler görmekteyiz (Resim: 2).

“Ετους σμά , μη(νός) Πανήμου β΄,
Μεγάλη Αρτεμις Αναει-
τις καί Μείς Τιάμου. Ἐπὶ
4 Ιουχοῦνδος ἐγένετο ἐν
διαθέσι **μανικῇ** καὶ ὑπὸ πάν-
των διεφημίσθη ὡς ὑπὸ
Τατίας τῆς πενθερᾶς αὐ-
8 τοῦ φάρμακον αὐτῷ δεδόσ-
θαι , ἡ δὲ Τατίας ἐπέστησεν
σκῆπτρον καὶ ἄρὰς ἔθηκεν
ἐν τῷ ὡς ἱκανοποιου-
12 σα περὶ τοῦ πεφημίσται αὐ-
τήν ἐν συνειδήσι τοιαύτη,
οἱ θεοὶ αὐτήν ἐποίησαν ἐν
κολάσει, ἣν οὐ διέφυγεν ὁ-
16 μοίως καὶ Σωκράτης ὁ υἱὸς
αὐτῆς παράγων τὴν ἴσοδον
τὴν ἰς τὸ ἄλσος ἀπάγουσαν ,
δρέπανον κρατῶν ἀμπελοτό-
20 μον ἐκ τῆς χειρὸς ἔπεσεν
αὐτῷ ἐπὶ τὸν πόδαν καὶ οὗ-
τως μονημέρῳ κολάσει ἀ-
πηλλάγη. Μεγάλοι οὖν οἱ θε-
24 οὶ οἱ ἐν Ἀζιττοῖς ἐπεζήτησαν
λυθῆναι τὸ σκῆπτρον καὶ τὰς
ἄρὰς τὰς γενομένας ἐν τῷ

ναῶ. ἃ ἔλυσαν τὰ Τοκοῦνδου
28 καὶ Μοσχίου, ἔγγνοι δὲ τῆς
Τατίας, Σωκράτεια καὶ Μοσχᾶς
καὶ Τοκοῦνδος καὶ Μενεκρά-
της κατὰ πάντα ἐξείλασάμενοι
32 τοὺς θεούς, καὶ ἀπὸ νοῖν εὐλογοῦ-
μεν στηλλογραφήσαντες τὰς δυ-
νάμεις τῶν θεῶν”³⁶².

«241 yılının Panemos ayının 2. günü: (Tanrıça) Artemis Anaeitis ile (Tanrı) Men Tiamou yücedir! Iucundus çıldırınca, etrafa kaynanası Tatias tarafından ona büyü (zehirli ?) bir ilaç verildiği söylentisi yayıldı. (Bunları duyan kaynana) Tatias, tapınağa tanrının bir asasını (skeptron) dikti ve (bu söylentiye yayanlara karşı) tapınağa birçok beddua (ara) yazıp koydu ve -yaptığının pekala farkında olduğu halde- iftiraya uğradığını söyleyerek kendini savundu. Bu nedenle tanrılar ona kaçıp kurtulamayacağı bir ceza verdiler. Ayrıca oğlu Sokrates de, bir gün ormana giderken elindeki asma bıçağını ayağına düşürdü ve bir günlük acıdan (cezadan) sonra öldü. Azitta'nın Tanrıları büyüktür! Onlar, (Tatias tarafından) dikilen asanın ve bedduaların indirilmesini istediler ve Iucundus ile Moskhion'un çocukları olan Sokrateia, Moskhas, Iucundus ve Menekrates ile Tatias'ın torunları tanrıların bu isteğini yerine getirdiler ve her yola başvurarak onları hoşnut ettiler. Ve biz, tanrıların gücünün ne kadar büyük olduğunu bu taşın üzerine yazdırdık ve onlara dua ediyoruz»³⁶³.

Yazıtta geçen “Iucundus çıldırınca” ifadesi bize Iucundus adlı bir kişinin aklını kaybettiğini, delirdiğini veya ruhsal olarak sorunlar yaşadığı bilgisini vermektedir. Iucundus’un bu durumuna sebep olarak kayınvalidesi olan Tatias adındaki kadın suçlanmış ve bununla ilgili söylence çıkmıştır. İddia olarak Tatias’ın damadına büyü, zehirli bir şey verdiği söylenmiştir. Bu ifadeden de Antik Dönem’de büyü’nün ruhsal hastalıkların sebebi olarak kullanımı olabileceğini çıkarabiliriz³⁶⁴.

H. Malay dan bilgilerini öğrendiğimiz, Kula civarında ele geçen yazıtta, Tatias isimli bir kadın damadı olan Iucundus isimli kişiye (büyü) bir ilaç verip onu delirtmekle suçlanmıştır. Suçlanan kadın Tatias bu iftiradan kurtulmak için bölgede bulunan bir tapınağa giderek tanrıların adaletine sığınmıştır. Fakat anlaşılan, tapınakta bir yargılama yapılmış ve Tatias haksız bulunmuştu. Bu sebeple Tatias ile oğlu Sokrates tanrılar

³⁶² Özlem 1998: 113, No. 69.

³⁶³ Versnel 1991: 75-9; Graf 1994: 184-5. bkz.: <http://www.hasanmalay.com/index.php/din/damadn-zehirleyen-bir-kadnn-tanrlar-tarafndan-cezaladrılması>

³⁶⁴ Kötücül güçlerden gelen her türlü hastalık, büyü yapılarak istenilen kişiye yönlendirilebilirdi. Bu sebeple kötü enerjiden ve kötücül güçlerden gelen etkiyi kırmak için koruyu özelliği olan *amulet* ve *talisman* gibi nesneler kullanılmıştır.

tarafından cezalandırılmışlardı. Tatias'ın tapınağa giderek Ay Tanrısı Men'in gücünü simgeleyen bir skeptron (asa) dikmesi, tanrısai bir adalete başvurmasını ve dinsel bir yargılamanın başlaması anlamına gelmektedir. Kutsal kabul edilen asa'nın tapınağın bir yerine dikilmesi şüphesiz rahiplerin göreviydi (Bazı rahip betimlemelerinde elinde bir asa tuttuğu görülen örnekler mevcuttur). Yapılan törende sonrasında asanın dikilmesine sebep olan olaylar anlatılmakta ve bu olayların suçluları bulunmaları ve cezalandırılmaları için tanrılara dua edilmekteydi. Ayrıca Tatias, kendisine iftira atanlara karşı tapınağa beddualar bırakmıştı. Tatias'ın amacı, tanrıları suç işleyenlere karşı en kısa sürede ve en ağır şekilde cezalandırmaya yönlendirmektir. Fakat Tatias'a kaçıp ta kurtulamayacağı bir ceza verildiğine göre ve kendi oğlu da ölümle cezalandırıldığına göre, yaşanan olayda tanrısai adalet onu suçlu veya haksız görmüş olmalıydı. Bu sebeple olması gerek, Tatias'ın bıraktığı bedduaların (ara'ların) kaldırılmasında kendi torunları da yardımda bulunmuşlardı³⁶⁵.

Bu metinde geçen büyü'nün kullanımı şüphesiyle suçlanan Tatias ve onun ruhsal hastalık yaşayan, deliren damadı konumundaki Iucundus, bize antik dünyada da insanların zihinsel ve ruhsal hastalıklar ile baş etmeye çalıştıklarını göstermesi açısından çok önemlidir.

2.2. ASKLEPIEİOS'A ADANMIŞ MERMER ADAK KABARTMASI

Şifa kültürünün hâkim olduğu Asklepieionlarda insanlar hastalıkları ile ilgili birçok adak adarlardı. Hastalıklarının sebebi hangi organlarından veya uzuvlarından kaynaklanıyorsa onu temsil eden bir adak adarlardı. Adakların çoğunu anatomik adaklar oluşturmaktadır. Fakat MÖ. 4. yüzyıla tarihlenen mermerden yapılmış adak kabartmasında inkübasyon, rüya tedavisi sahnesi betimlenmiştir³⁶⁶.

Yunanistan'daki Pire Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bu mermer adak üzerinde, bize göre bakıldığında- ortada yatar pozisyonda bir kadın gösterilmiştir. Kadının sol tarafında hasta yakınları, sağ tarafında Asklepieios ve arkasında Hygeia betimlenmiştir. Asklepios, kadına doğru eğilmiş onun sol omzuna dokunarak tedavi etmektedir³⁶⁷. Adak

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.hasanmalay.com/index.php/din/damadn-zehirleyen-bir-kadnn-tanrlar-tarafndan-cezalandrmas>

³⁶⁶ Lamont 2015: 43.

³⁶⁷ Lamont 2015: 43. Ayrıntılı bilgi için bkz.:

https://www.artres.com/C.aspx?VP3=ViewBox_VPage&VBID=2UN3658HB4AF&IT=ZoomImageTemplate01_VForm&IID=2UNTWAIER9FJ&PN=30&CT=Search&SF=0

kabartmasında anlatılan konu hem rüya tedavisine örnek olmakta hem de inanç psikolojisinin hastalıklar üzerinde etkisini göstermektedir. Burada anlatılan konu bize Abaton adı verilen kutsal alanlarda tapınak uykusuna yatmanın kişileri tedavi edeceği ve rüyalarına Tanrı Asklepios'un girip onları iyileştireceğinin telkin edildiğini gösterir³⁶⁸. Telkin işlemi Rüya'ya yatılmadan önce Asklepiad adı verilen rahipler tarafından yapılır. Bu işlem sırasında hastaya daha sonra rüyaya yattığı zaman gerçekleşebilecek olan kehanetlerden bahsedilir ve hasta bu kehanetlere inandırılır. Söylenilen kehanetlere göre hasta rüyaya yattığı zaman, Asklepios tarafından ziyaret edileceğine ve tedavi edileceğine inandırılır. Hatta bu inancı pekiştirmek için daha sonrasında hasta birçok hazırlık aşamasından geçirilir. Bu sebeple hasta uyuduğunda gerçekten tanrı Asklepios'u rüyasında görür ve hastalığı ile ilgili gerekli bilgileri edinir veya tanrı tarafından tedavi edildiğini söylemektedir. Psikoterapinin kullandığı yöntemlerden biri olan telkin ile tedavi, antik dönemde de benzer şekilde kullanılarak fiziksel hastalıkların tedavisinde ve yönlendirmeler ile ruhsal hastalıkların da tedavisinde kullanılmaktadır³⁶⁹ (Resim: 3).

2.3. FİGÜRLÜ SAHNELERİN BETİMLENDİĞİ SERAMİK VAZOLAR

Mitolojik sahnelerin, karakterlerin ve kahramanların betimlendiği seramik vazolar bize antik dönemde yaşamış insanlar ile ilgili günlük yaşamlarını, inanışlarını, adet ve alışkanlıklarını, savaşlarını, aile yaşamlarını vb. gibi konularda çok fazla bilgi verir. Mit kavramı genel olarak, antik dönemde insanlar tarafından uydurulmuş hayal ürünü öyküler olarak bilinse de o dönem insanların hayal ve gerçek olaylar arasındaki kurgu gücünü, zihin yapısını, olaylara bakış açısını, insanların olaylar karşısındaki tepkilerini, psikolojik tahlil yapabilecek kadar net bir profil çizmektedir. Mitoloji her zaman psikoloji, din, felsefe, astroloji, arkeoloji gibi bilimlerle yakın ilişkili olmuş ve bu bilimlere kaynaklık etmiştir³⁷⁰. Özellikle psikoloji, psikiyatri literatüründe geniş bir kullanım alanına sahip olan psikomitolojinin temelini teşkil eden mitsel öğelerden yola çıkılarak yapılmış olan tanımlar mevcuttur (Panik atak-Pan, Aşıl Sendromu, Daphne Miti, Elektra Kompleksi

³⁶⁸ Trubshaw 2015: 23-24.

³⁶⁹ Adak kabartmasında işlenen konu rüya ile tedavi sahnesini canlandırmaktadır. Fakat hastaların gerek rüyaya yatırılmadan önce rahipler tarafından konuşma ve telkin yoluyla iyileşeceklerine inandırılmaları gerekse rüya esnasında tanrı Asklepios'un onları tedavi edeceğine olan inancın kendilerine söylenmesi sebebiyle rüyalarında Asklepios'u görmektedirler. Ve Asklepios onları tedavi etmekte, tedavileri için yapılması gereken işlemleri söylemektedir. Bu adak kabartması hem Rüya tedavisine hem de Psikoterapi yöntemlerinden biri olan telkin ile tedavi yöntemine somut bir örnek oluşturmaktadır.

³⁷⁰ Göcen 2018: 70-71.

vb.)³⁷¹. Psikiyatri ve psikoloji bilimleri bugün de aynı rahatsızlık ve belirtiler gösteren kişilere teşhis koymak için hastalıkların kökenini araştırdıklarında karşılıklarına mitsel hikayeler çıkmaktadır³⁷². Bu sebeple mitsel hikayelerin anlatıldığı seramik eserler, konunun anlatılabilmesi ve örneklendirilebilmesi için seçilmiştir.

2.3.1. Herakles'in Delirme Sahnesinin Betimlendiği Kalix Krater

MÖ. 4. yüzyıla tarihlenen, Asteas ressamına ait olan Madrid, Ulusal Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Kalixs Krater üzerinde Herakles'in Deliliği betimlenmiştir³⁷³. Asteas imzalı Kalix Kraterde iki katlı bir sahne betimlenmiştir. Üst katta bize göre soldan sağa üç büst görülür. Herakles'in yeğeni olan Iolaos ilk büste, devamında Toleos ve kahramanın yaşlı annesi Alkmene üçüncü büste görülmektedir. Hepsisi kendi yönüne bakar vaziyette görülmektedir, Başları orta boşlukta görülmektedir. Alt sahnenin ortasında Herakles betimlenmiştir. Başında yüksek tüyleri olan bir kask, kollarında küçük oğlunu bir kütük ateşine atmak isterken betimlenmiştir. Kütükler, evinde kırılmış ve parçalanmış mobilyalardır. Bize göre bakıldığında ortada bulunan Herakles'in sağ yanında karısı Megare, kapı önünde kaçarken betimlenmiştir³⁷⁴. Bu konunun anlatıldığı sahnede Tanrıça Hera tarafından Herakles'e gönderilen bir cinnet anı anlatılmıştır (Resim: 4).

Homeros tarafından melankolik bir mizaca sahip olan Herakles, psikoloji literatüründe epilepsi (sara) hastalığının *eretismus* durumunu tanımlar³⁷⁵. “Epilepsinin eretismus durumu nedeniyle, saralıların öfkesi *-epileptik aggression- semptomu*, ‘*morbus Heracles*’ ya da diğer bir deyimle ‘*morbus Herculeus*’ olarak adlandırılmıştır”³⁷⁶.

Herakles'in delilik hali ile ilgili farklı görüşler olsa da (cinnet, delilik, mani, melankoli ya da Epilepsi hastalığının kriz anlarını tanımlayan eretismus hali) ortak görüş ruhsal ve zihinsel bir hastalığının olduğu yönündedir. Asteas imzalı Kalix Krater üzerinde betimlenen konu büyük ihtimalle, Euripides'in tiyatro oyununa konu olan Herakles'in deliliği sahnesidir. Kısa psikotik atak ile açıklanabilir olan bu sahnede kişileştirme yapılması ve tiyatro oyununu anlatan evin hali, bu düşüncüyü güçlendirmektedir. DSM

³⁷¹ Göcen 2018: 108-109.

³⁷² Göcen 2018: 109.

³⁷³ Kalixs Krater'e erişmek için bkz.:

<https://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/painters/keypieces/paestan/asteas.htm>

³⁷⁴ Marconi 2004: 117; Carpenter 2016: 140. Fig. 172.

³⁷⁵ Gürel – Muter 2007: 547.

³⁷⁶ Dinçmen 1997: 56.

5'e göre davranım bozukluğu olan kişilerde görülen “İnsanlara ve hayvanlara karşı saldırganlık”, “Eşyaları kırıp dökme” kriterlerini sağlayan sahne, bu duruma örnek teşkil etmektedir³⁷⁷.

2.3.2. Aias'ın (Ajax) Betimlendiği Siyah Figürlü Amphora

MÖ. 530 yılına tarihlenen Exekias'a ait olan Attika Siyah Figürlü Amphora üzerinde Aias'ın intihar sahnesi betimlenmektedir³⁷⁸. Şimdiki buluntu yeri Fransa'daki “Boulogne-sur-Mer Müzesi” olan Siyah Figürlü Amphora üzerinde işlenen konunun mitolojik olarak hikâyesi şu şekildedir: Troya Savaşı'nda ölen Akhilleus'un kılıcına sahip olmak için Aias ile Odysseus rekabet eder. Kılıcın Aias yerine türlü hilelerle Odysseus'a verilmesi Aias'ı sarsar. Kendisini küçük düşürülmüş, ünü, değeri hiçe sayılmış hisseder ve çıldırır (Aklını kaybeder). Devamında Akha ordusunu yok etmeyi düşünür ve pusu kurup bekler. Bu sırada daha önce küçümsediği ve meydan okuduğu tanrıça Athena tarafından hile ile göz yanılsamasına uğratılır. Ordu sanarak saldırdığı bir sığır sürüsüdür. Orduyu katlettiğini düşünüp öcünü aldığını sanan Aias gerçeği anladığında oldukça komik ve gülünç duruma düşer, gururu incinir. Gülümseyerek kendi kılıcıyla intihar eder³⁷⁹.

Şair Sophokles'e göre tanrıların kendisine yaptığı bu hileyi bir türlü hazmedememiş olan Aias kendisini boşlukta hissetmiştir. Yaşadığı bu içsel huzursuzluk ve korkular, onun tüm ruhsal ve mantıksal dengesini bozmuş ve intihar kaçınılmaz olmuştur³⁸⁰. Tanrıça Athena, Aias'ın aklını karıştırıp onu çıldırttığı anda, ölümünü sezinleyen Aias'ın yüzünü ironik ve hüznü bir gülümseme kaplamıştır. Amphora üzerinde Aias ortada yere eğilmiş halde kılıcının kabzasını yere gömer vaziyette görülmektedir. Arkasında bulunan palmye ağacı yabancı topraklarda olduğunu göstermektedir. Mızrakları, Gorgon bezemeli Boiotia kalkanının üzerinde duran miğferine dayalıdır³⁸¹ (Resim: 5).

³⁷⁷ APB 2014: 226.

³⁷⁸ Carpenter 2016: 238 Fig. 332. bkz.: https://theshieldofachilles.net/disappearance/the-divine-shield-of-achilles-disappears/exekias_suicide_d_ajax_01_glare-reduced_white-bg

³⁷⁹ Karbay 2015: 8.

³⁸⁰ Teber 2013: 85.

³⁸¹ Carpenter 2016: 238, Fig. 332.

Aias muhtemelen yaşadığı adaletsizlik ve küçük düşürölme duygusu karşısında çok öfkelenir ve birtakım zihinsel sorunlar yaşamaya başlar. İntikam almak isterken yaptığı eylemler şizofrenik birtakım sorunlar yaşadığını göstermektedir.

DSM 5'e göre şizofreni bozukluklarından “*sanrılar*” ve “*varsanılar*”³⁸² kriterlerini karşılayan Aias, gerçeklik algısının bozularak hayaller görmesi sonucunda sığır sürüsünü Akha ordusu zannederek saldırması bu duruma örnektir. Yine DSM 5'e göre yeğın majör depresyon kriterlerinden “*Değersizlik ya da aşırı uygunsuz suçluluk*”, “*Yineleyici ölüm düşüncesi*”³⁸³ kriterlerini, intihar eğilimi göstererek kendi canına kıyması, ile karşılamaktadır.

2.3.3. Prokrustes'in Betimlendiği Kırmızı Figürlü Kylix³⁸⁴

MÖ. 440-430 yıllarına tarihlenen, şu an British Museum da bulunan Attika üretimi Kırmızı Figürlü Kylix üzerinde Theseus'un işleri betimlenmiştir³⁸⁵. Üç ana setten oluşan bir desen çemberi içerisinde Theseus'un Minotaur'u katletmesi gösterilirken bize göre bakıldığında sağ üst betimde Prokrustes figürü yer almaktadır. Prokrustes, mitolojide Atina ve Megara yolu üzerinde yaşayan bir hayduttur³⁸⁶. Sinis'in babası Polypemon olarak da bilinir. Öncelikle Procrustes'in miti şu şekildedir; Prokrustes'in evinde biri büyük biri de küçük olmak üzere iki yatak vardır. Yakaladığı yolcuları zorla evine getiren Prokrustes, uzun boylu kurbanlarını küçük yatağa; kısa boyluları ise büyük yatağa yatırmaktadır. Sonra da boylarını yatağa uydurmak için uzun boyluların ayaklarını ve kollarını testere ile kesiyor, kısa boyluların kollarını ve bacaklarını çekiçle döverek uzatıyordu³⁸⁷. “Bu anlatılanlardan farklı olarak bazı tradisyonlarda ise Polypemon'un sadece bir yatağı olduğunu, yakaladığı insanların boylarını onunla eşitlemek için kurbanlarına akla gelmedik işkenceler uyguladığı anlatılır”³⁸⁸. Theseus, Polypemon'u tıpkı yabancılara yaptığı gibi kendi bedenini yatağına uydurmaya çalışarak öldürdü. Bunu yaparken Herakles'e öykündü çünkü bu kahraman ona zorbalıkta bulunanları, her zaman

³⁸² APB 2014: 49.

³⁸³ APB 2014: 93.

³⁸⁴ Theseus'un başından geçen olayların anlatıldığı kylixs üzerinde prokrustes ile olan karşılaşması da konu edilmiştir.

³⁸⁵ bkz.: https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=79665001&objectid=399270

³⁸⁶ Güzel 2017: 61.

³⁸⁷ Cömert 1999: 74; Szufnar 1995: 5.

³⁸⁸ Graves 2012: 448; Güzel 2017: 61.

tam olarak aynı şeyi onlara yaparak cezalandırdı³⁸⁹. Kırmızı Figürlü Kylix üzerinde görülen Prokrustes'in betimlendiği sahnede -bize göre bakıldığında- Prokrustes, yatağında sağdan geriye doğru düşerken kendisini sol eliyle desteklemiş vaziyette, sağ el ve ayak kuvvetlice kaldırılmış olarak, Theseus'un çift başlı balta ile yapmış olduğu öldürme hareketinden kurtulmaya çalışırken gösterilmektedir (Resim: 7a-7b).

Prokrustes'in yoldan geçen masum insanları öldürmek için kullandığı yöntem kuralları hiçe sayan ve öldürme hakkını kendinde gören şeklinde ve zalimce olduğu için, yaptığı eylemler DSM 5'de Antisosyal (Toplumdışı) Kişilik Bozukluğu kriterlerinden;

- “Tutuklanmasına yol açan yineleyici eylemlerde bulunmakla belirli olmak üzere, yasal yükümlülüklerle uymama,
- Dürtüsellik ya da geleceğini tasarlamama,
- Başkasını incitmesi, başkasına kötü davranması ya da başkasından çalması durumunda aldırmaçlık gösterme ya da yaptıklarına kendince bir kılıf uydurma ile belirli olmak üzere vicdan azabı çekmeme (pişmanlık duymama)”³⁹⁰ ile karşılanabilir. Masum insanları acımasızca öldüren bir karakterin, mitolojide anlatılan hikâyesinin vazo resim sanatına konu olması, akıllara Antik Dönem’de bu tarz akıl hastası kişilerin gerçek hayatta karşılaşılan temsillerinin olabileceği ihtimalini getirmektedir.

2.3.4. Pentheus’un Parçalanarak Öldürülmesinin Betimlendiği Psykter

Euphronios tarafından yapılmış, MÖ. 510-520 yıllarına tarihlenen, Kırmızı Figürlü Seramik Psykter üzerinde Pentheus’un Baccha’lar tarafından parçalanarak öldürülmesini gösteren bir sahne mevcuttur. Bu sahnenin anlatıldığı mit şu şekildedir: Dionysos Thebai’ye gelir. O dönemde Agave’nin oğlu Pentheus kraldır. Dionysos Thebai de kadınları Kithaeron Dağı’na bakkhik şenlikleri kutlamak için çağırmıştır. Fakat kadınların kendinden geçtikleri, farklı psişik bir evreye girip, çılgınlık atarak kırlarda koşuşturduğu her türlü aşırılıkları yaptıkları ve bolca şiddet içeren bu külte Pentheus karşı çıkmıştır. Devamında Dionysos’u yakalatmış ve zincire vurdurtmuştur. Dionysos ise çok kolay bir şekilde bağlarından kurtulmuş ve kral Pentheus’un sarayını yakmıştır. Bu sebeple çok kızan Pentheus, çıkan ayaklanmayı durdurmak için bir şeyler düşünmeye

³⁸⁹ Güzel 2017: 61.

³⁹⁰ APB 2014: 331.

başlamış ve sonunda silahlanıp dağa çıkmak istemiştir. Dionysos ona kurnazca ve haince bir fikir vermiştir. Bu fikre göre: Pentheus erkek görünümüyle dağa çıkarsa Bakkhaların onu öldürebileceğini, bu sebeple dağa kadın görünümünde ve kadın giysileri ile çıkmasını öğütlemiştir. Dionysos'un amacı, Pentheus'a karşı çok öfkeli olduğu için önce onu rezil etmek sonrada da annesinin elinden ölmesini sağlamaktır. Bu sebeple Pentheus'u kadın kılığına sokarak Thebai halkına rezil etmeyi ve ölümünün annesi Agave'nin elinden olmasını planlamıştır. Pentheus, Kithaeron Dağı'na varmıştır. Kendini bir çam ağacının arkasına gizlemiştir fakat kadınlar onu görmüşler ve gizlendiği çamı kökünden sökmüşlerdir³⁹¹. Bu kadınların başını çeken Agave Dionysos'un onu delirtmesi sonucu, oğlunu bir hayvan biçiminde görerek ona ilk saldırıyı yapmış ve onu parçalara ayırmıştır³⁹². Sonunda oğlunun başını bir thyrsosun ucuna geçirip Thebai'ye dönmüştür. Ancak kendine geldiği zaman yaptığından ötürü dehşete kapılmış ve Thebaiyi terk etmiştir³⁹³. Pskyter'e ait parçalar üzerindeki sahnede iki tane Bakkha Pentheus'u kollarından tutmaktadır³⁹⁴ (Resim: 8). DSM 5 kriterleri düşünüldüğünde kendi oğlunu hayvan biçiminde görmesi gerçeklik algısının bozularak “sanrılar” ve “varsanılar” (şizofreni ile ilgili bozukluklar)³⁹⁵ gördüğüne, davranım bozukluğu “İnsanlara ve hayvanlara karşı saldırganlık”, kriterlerini karşılamaktadır³⁹⁶.

2.4. SMYRNA KÖKENLİ PATOLOJİK FIGÜRİN ÖRNEĞİ

Smyrna da bulunmuş topraktan yapılmış figürinlerin birçok farklı amacı vardır. “Kült işlevi olan figürinler”, “Kadın ve Erkek Figürinleri”, “Grotesk Figürinler”, “Tiyatro ile ilgili figürinler ve Masklar”, “Hayvan Figürinleri” gibi çeşitlere ayrılabilir³⁹⁷. Fakat konumuz açısından önem arz eden grup, Smyrna atölyelerinde kullanılan, ikinci grup içerisinde realist figürinler olarak isimlendirilen eserlerdir. Bunların arasında başlıca tipler “fizyolojik” veya “psikolojik” bozuklukları olan betimlerdir³⁹⁸. Bu tipin örneklerine Smyrna da bulunan tıp okulu sebebiyle rastlanırken, İskenderiye’de de rastlanmaktadır³⁹⁹. Bu örneklerin kente gelen Asklepios ve şifalı

³⁹¹ Pişkin-Ayvazoğlu: 2015: 10.

³⁹² Pişkin-Ayvazoğlu: 2015: 10.

³⁹³ Pişkin-Ayvazoğlu: 2015: 10.

³⁹⁴ bkz.: <https://collections.mfa.org/objects/153856>

³⁹⁵ APB 2014: 49.

³⁹⁶ APB 2014: 226.

³⁹⁷ Şakar 2009: 37-52.

³⁹⁸ Şakar 2009: 11.

³⁹⁹ Rous 2006: 49.

sulardan medet uman hastalar oldukları kabul edilmektedir⁴⁰⁰. Birçok müze koleksiyonunda bulunan Smyrna kökenli patolojik tipler incelendiğinde çeşitli fiziksel hastalıklardan omurga bozuklukları, obezite gibi ve psikolojik rahatsızlıklardan yüz anomalileri ve zafiyet belirtilerinin işlendiği kabul edilmektedir. Ancak bu gruba dahil edilen farklı etnik tiplerde mevcuttur⁴⁰¹.

Patolojik grotesk tanımı İlk kez William Stevenson'un yaptığı çalışmalarda iddia olarak ortaya atılmıştır. Bir hastalığın ve kusurların sanatsal temsili olarak anormal ve deforme olmuş figürleri ifade etmek için tanımlanmıştır. En çok Hellenistik dönemde örneklerine rastlanır⁴⁰². Söz konusu figürlerin herhangi bir mitolojik karakterle bağlantılı olmamaları, açıkça hastalıklı bireyleri ifade ediyor olmaları onları diğer grotesk figürinlerden bağımsız bir kategoride değerlendirmeyi gerektirmektedir. Smyrna kökenli figürinlerin örneklerinde: pot hastalığı, kifoz, skolyoz ve lordoz gibi iskelet sistemi hastalıkları; skofosefali, akrosefali, hidrocefali, mikrosefali gibi kafatası bozuklukları tespit edilmiştir⁴⁰³. Örneğin hidrocefali hastalığı günümüzde “*Genellikle beyinde aşırı su birikmesi olarak bilinmektedir. Burada belirtilen su "beyin-omurilik sıvısıdır. Beynin bazı odacıklarında bulunan bu sıvının miktarının artması kafa içindeki basıncın yükselmesine ve beynin zarar görmesine neden olur*”⁴⁰⁴ şeklinde tanımlanmaktadır. Orta yaşlı yetişkinlerde; “

- Baş ağrısı,
- Uyanmada veya uyanık kalmada zorluk,
- Denge bozukluğu,
- İdrar kaçırma,
- Kişilik bozukluğu,
- Demans (bunama),
- Görmede bozukluk”⁴⁰⁵ gibi fiziksel ve zihinsel bulgular rastlanmaktadır.

⁴⁰⁰ Şakar 2009: 11-12.

⁴⁰¹ Şakar 2009: 12.

⁴⁰² Sayın 2019: 32; Stevenson 1975: 28.

⁴⁰³ Şakar 2015: 172.

⁴⁰⁴ <https://www.turknorosirurji.org.tr/menu/70/hidrocefali>

⁴⁰⁵ <https://www.turknorosirurji.org.tr/menu/70/hidrocefali>

‘İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yunan ve Roma Dönemi Pişmiş Toprak Smyrna Figürinleri Kataloğu’nda yer alan III. Groteskler: Patolojik tipler ve Karikatürvari tipler bölümünde 63 numaralı Minyatür hidrosefal erkek başı figürünü bu duruma

örnektir. Minyatür, boyutlarda kel bir erkeğin cepheden betimlendiği, figürinde başın aşırı büyüklüğü sebebiyle hidrosefali hastası olduğu kabul edilmektedir⁴⁰⁶ (Resim: 9).

Bedensel deformasyonların ve hastalıkların temsilleri olan patolojik figürinler bu hastalıklara bağlı ruhsal rahatsızlıkların da temsilleri olabilmektedir. Ruhsal rahatsızlıklar fiziksel semptomlar kadar somut veriler vermese de yapılabilecek detaylı çalışmalar ile antik dönemde hasta olarak betimlenmiş gerçek insanların temsilleri olan bu örneklerde fiziksel hastalıklar kadar bu hastalıklar ile beraber ruhsal rahatsızlıklarında okunabileceği ve saptanabileceği sonucu kuşku götürmez bir gerçektir.

Bu bölümde anlatılmak istenen ruhsal hastalıklar ile ilgili arkeolojik bir malzeme tespitinin yapılıp yapılamayacağıdır. Antik dönemde bu konu ile ilgili doğrudan tutulmuş bir kaynak mevcut değildir. “*İnsan mit üreten bir varlıksa mit üretmekte psikolojik bir ihtiyaç olarak görülebilir*”⁴⁰⁷. Bu doğrultuda antik dönemde ruhsal hastalıklar ile ilgili bize bilgi veren kaynakların başında vazo resim sanatına konu olmuş mitolojik hikayeler ve figürler gelmektedir. Kefaret yazıtlarında geçen “*çıldırma*”, “*aklını kaçırmak*”, ifadeleri o dönemde yaşamış insanların zihinsel ve ruhsal hastalıklar karşısındaki uygulamalarını ve çözüm arayışlarını anlamamıza yardımcı olmaktadır. Fiziksel hastalıkların temsilleri olan Patolojik figürinler de fiziksel hastalıklar ile beraber ruhsal rahatsızlıklarında okunabildiği, kişilik bozukluklarının da yaşandığı tespit edilebilmektedir. Özellikle inançlar doğrultusunda gelişen hastalıkların sebebini tanrılara bağlama geleneği söz konusu olduğunda yine şifa gücünü elinde tutan tanrıların kendisi olduğundan her türlü hastalığın tedavisi için tanrıların kendisine başvurulmuş, dualar edilmiş ve adaklar adanmıştır. Biyolojik hastalıklar ile ilgili anatomik adak örneklerinin bulunmasına rağmen, ruhsal hastalıklar ile ilgili adanmış adak bu tez araştırması süresince tespit edilememiştir. Bu sebeple Tanrı Asklepios’un betimlendiği, telkin ve rüya sahnesinin konu olduğu mermerden yapılmış adak kabartması, ruhsal hastalıkların sağaltılmasına dair önemli bir kanıt niteliğindedir. Hastalıkların sağaltım yöntemlerine ilişkin uygulamalar antik dönemde çeşitlilik gösterse’ de psikoloji üzerinde etkisi olan,

⁴⁰⁶ Rous et al. 2015: no: 63, 102.

⁴⁰⁷ Göcen 2018: 106.

insanları ruhen rahatlatan tedavi yöntemlerinden en çok bilineni Psikoterapi, sanatsal faaliyetlerden olan “Musicoterapi ve Teatroterapidir”. Günümüzde dahi kendisine uygulama alanı bulan “Büyüsel Tedaviler”, “Fitoterapi (Bitkisel Tedavi)”, “Bibliyoterapi (Okumayla) Tedavi” konuları bir alt bölümde işlenecektir.

3. ANTİK YUNAN VE ROMA'DA RUHSAL HASTALIKLARIN SAĞALTIM (TEDAVİ) YÖNTEMLERİ

Antik Yunan ve Roma toplumlarında tıp yüzyıllar boyunca gelişmiş, değişmiş ve birbiri yerine kullanılmıştır. Başlangıçta hastalıkların hepsi dinsel-büyüsel etkilerden kaynaklanırken ve tedavileri yine dinsel-büyüsel kaynaklı uygulamalar iken zamanla bilimsel tıp anlayışına yerini bırakmıştır⁴⁰⁸. Toplum birçok etkiyi ve inancı bünyesinde barındırdığı için keskin bir hat çizmek imkânsızdır. Bu sebeple uyguladıkları tedavi yöntemleri çok farklı olabilmektedir. Fakat büyük çoğunluğu Asklepieionlarda bulunan Asklepiadlar tarafından tedavi edilmektedir. Tedaviye erişimi olmayan fakir kimseler deneme-yanılma yoluyla, şifalı bitkilerle ve birçok büyüsel uygulamalarla tedavi edilmektedir.

Antik Dönem'de tıp uygulamaları, her yönden gelişmiş ve günümüzün tıp bilgilerinin temelini oluşturmuştur. Fakat bu gelişim biyolojik hastalıklar üzerine olduğunda bilgilerimiz çok daha kapsamlıdır. Ruhsal hastalıklar söz konusu olduğunda tedavi yöntemleri ile ilgili bilgilerimiz çok daha azdır çünkü hastalıkların zihinsel ve bedensel olarak ayrımının yapılmadığı, bütün hastalıkların sebeplerinin büyüye, tanrılara dayandırıldığı, bilimsel dönemde ise hastalıkların sebeplerinin doğa kaynaklı etkiler ile insan anatomisinde bulunan sıvılardan kaynaklı olduğu görüşü hâkimdir⁴⁰⁹.

Bu bölümde özellikle biyolojik hastalıklardan ziyade, insan zihnini ve ruhunu iyileştiren, zihinsel hastalıklarda etkili olduğu günümüzde yapılan çalışmalar ile de kanıtlanmış olan, insan zihninde rahatlatma sağlayan, insanları bütünleştiren tedavi yöntemleri incelenecektir.

3.1. PSİKOTERAPİ (PSYCHOTHERAPY) İLE TEDAVİ⁴¹⁰

Günümüzde Psikoterapi: köken olarak Yunanca'dan gelir, ruhsal terapi, ruhsal tedavi anlamına gelmektedir. Konuşma yoluyla ve profesyonel bir ilişki ile bazı yöntem ve metotlar kullanarak kişide olumlu değişiklikleri hayata geçiren yöntemdir. C. Gill' in makalesinde yer alan bilgiye göre, Psikoterapi ile ilgili A. Story tarafından tanımlanan

⁴⁰⁸ Akça 2013: 1.

⁴⁰⁹ Hippokrates'in beden sıvıları teorisi için bkz.: Kleisiaris et al. 2014: 3.

⁴¹⁰ Birinci bölümde işlenen Asklepieionlar ve Asklepios şifa kültüründe konu detaylı anlatıldığı için bu bölümde sadece telkinle tedavi üzerinde durulacaktır.

ifade şu şekildedir, “*Psikoterapi sözcükler aracılığıyla kişisel zorlukları azaltma ve kişisel, profesyonel bir ilişki kurma sanatıdır*”⁴¹¹. İki katılımcıdan oluşan, hasta ve terapisti içeren bu tedavi türü, kişinin sorunlarını analitik ve bireysel olarak tartışmaktadır⁴¹². Psikoloji sözlüğünde yer alan tanım ise; Psikolojik rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan psikoloji tekniklerinin uygulandığı tedavi yöntemidir⁴¹³. Psikoterapinin dört ana kuramı (Davranışsal, Bilişsel, İnsancıl, Psikoanaliz) ve birçok terapi yöntemi mevcuttur⁴¹⁴.

Antik Dönem’de ise modern psikoterapist mesleğine karşılık gelebilecek insan sınıfı mevcut değildir⁴¹⁵. Modern psikoterapiye en yakın sınıfa ulaşabilmek için din, felsefe ve tıbbın sınırlarına girmenin gerekliliği kaçınılmazdır⁴¹⁶. Din ile ilgili sınırlara girdiğimizde karşımıza tapınak tıbbı çıkmaktadır. Psikoterapi yöntemlerinden bazıları (telkin) tapınak tıbbının en yaygın olarak kullanılan tedavi yöntemlerinden bir tanesidir. Asklepieion adı verilen ve tanrı Asklepios adına kurulmuş tapınaklar, Antik Dönem’in şifahaneleridir. Asklepieionlardaki tedavi yöntemleri ile ilgili bilgiler Strabon ve Pausanias gibi antik yazarların aktardıklarına, Aristides’in Bergama Asklepieionu’ndaki deneyimlerine ve Asklepieionlarda ele geçen yazıtlara ve votivlere dayanmaktadır⁴¹⁷.

Asklepieionlarda uygulanan tedaviler çok çeşitli olmasına rağmen, en önemli tedavi yöntemi “inkübasyon” olarak adlandırılan “tapınak uykusu” eylemidir⁴¹⁸. Tapınak uykusunda görülen rüyalar kutsal sayılmaktadır⁴¹⁹. Rüyalar vasıtası ile Tanrı Asklepios tarafından tedavi edileceğine olan inanç için tapınak uykusuna yatılmaktadır. Görülen rüyalar aracılığıyla Tanrı Asklepios ile iletişime geçileceği ve tanrı tarafından hastalığının tedavisinin telkin edileceğine (söyleneceğine) inanılmaktadır. Bazı rüyaların mesajı çok açıkken bazı rüyalarda mesaj algılanamadığı için bu karışık ve şifreli rüyaları rahipler yorumlamış ve tedavi bu duruma göre şekillenmiştir⁴²⁰. Rüya uykusuna yatılmadan önce

⁴¹¹ Gill 2017: 307.

⁴¹² Gill 2017: 307.

⁴¹³ Statt 1998: 111.

⁴¹⁴ Statt 1998: 111.

⁴¹⁵ Gill 2017: 308.

⁴¹⁶ Gill 2017: 308.

⁴¹⁷ Straten 2000: 247-290; Retief- Cilliers 2005: 841-844; Akça 2013: 21.

⁴¹⁸ Akça 2013: 81.

⁴¹⁹ Antik Dönem’de rüyalar birçok insan için kutsal ve yol gösterici sayılmıştır. Çünkü rüyaların geçmiş ve gelecekte işaretler verdiğine inanılmaktaydı ve doğru bilginin bu işaretlerin doğru yorumlanmasıyla oluşacağı düşünülüyordu.

⁴²⁰ Akça 2013: 21.

gerek asklepiadların telkinleri gerekse rüyaya yatıldığında tanrı Asklepios'un telkinleri ile iyileşeceğine inanan hasta psikolojik olarak rahatlama yaşamaktadır. Burada uygulanan yöntemler hem psikoterapinin kullandığı telkin yöntemine hem de rüya tedavisine örnek gösterilebilir.

Aelius Aristides den öğrendiğimiz bilgiler doğrultusunda hasta olan kişi kutsal alan (abaton) sınırları içinde uyutuluyordu. Uyandığında ya iyileşmiş oluyor ya da rahiplere anlatacağı bir düş görmüş oluyordu. Görülen rüya kesin değilse Asklepiadlar tarafından yorumlanıyor ve dünyevi tedavi yolları öğütleniyordu⁴²¹.

İnkübasyon'a sebep olan faktörlerin başında önce rahipler tarafından hastalarla yapılan birebir görüşmeler yer almaktadır. Rahipler hastalar ile ilgilenip rahatsızlığının ne olduğunu öğrendikten sonra tanrı Asklepios tarafından iyileştirileceğine inandırılır ve diğer bütün hazırlıklar bu inancı desteklemektedir. Uzun süreyle uygulanan diyet, kişinin ortamdaki ve çevresinden soyutlanarak izole edilmesi ve ihtimaller göz önünde bulundurulduğunda kişiye yapılan hazırlıklar sırasında bazı halüsinojen maddeler kullanılarak etkili olduğu bilinmektedir. Hastalar Asklepios'un resminin veya heykelinin bulunduğu bir yerde, hayvan postunun üzerinde uyutulurdu. Bu yöntem bütün Asklepieionlarda uygulanan genel bir uygulamaydı. Bazı hastalar Tanrının dokunmasıyla ve tapınaklarda beslenen kutsal hayvanların yalamasıyla birdenbire iyileştiklerini söylemişlerdir. Şanslı olduklarını düşünen hastalar Asklepios'un rüyalarına bizzat kendisinin "geldiğini" öne sürmüştürler⁴²². Gerçek bir tedavi sağlanamasa bile, dini ritüellerin ve rahiplerin önerileri (telkinleri) ile rüyada gerçekten tanrı asklepios'u görüp, sonrasında kişinin iyileşeceğine olan inanç sayesinde, gerginliğin ve anksiyetenin ortadan kalkmasına bağlı olarak bazı psikosomatik şikâyetlerin geçmiş olabileceği kabul edilebilecek bir görüştür⁴²³.

Ayrıca asklepieionlarda uygulan ritüellerin yanı sıra uygulanan başka dini yöntemlerde mevcuttur. Bu yöntemlerin hepsi ruhsal rahatsızlıklar ile ilgili olmasa da özellikle antik dönemde su ile arınma ritüeli ve Korybantik (corybantic) ayinler duygusal bozukluklarda iyileştirici etki gösterdikleri bilinmektedir⁴²⁴. Korybantik ayinler ile

⁴²¹ Durmaz 2010: 143.

⁴²² Akça 2013:81.

⁴²³ Akça 2013:81.

⁴²⁴ Gill 2017: 309-310.

modern psikoterapi arasında çok fazla benzerlik yoktur. Çünkü antik dönemdeki ayinler bireylerin sorunlarını keşfetmeye ve güvenlerini yeniden inşa etmeye yönelik değillerdir, fakat yine de günümüzde bazı psikoterapistler hastanın duygusal olarak serbest kalmasına sebep olan fiziksel eylemler (çığlık atma vb.) ile grup terapileri düzenlemektedirler. Bu terapiler “*Korybantik tipi*” terapilerdir. Bu durumdan da anlaşılabilceği üzere günümüz modern psikoterapistleri antik dönem pratikleri ile ilgilenmekte ve hastalıkların iyileştirilmesinde etkili olduklarını düşünerek, kullanmaktadırlar⁴²⁵.

3.2. MÜZİKLE (MUSICOTHERAPY) TEDAVİ⁴²⁶

Müzik, evrensel bir dil olarak ilk insan var olduğundan beri çeşitli sorunlarda çözüm olarak kullanılan, doğaüstü bir güç olarak kabul edilmiştir. İlkel insan, kendi varlığının farkında olabilmek için çevresindeki bütün sesleri, yağmur, rüzgâr, hayvan seslerini taklit etmiştir⁴²⁷. Aynı sesler taklit yoluyla tekrar edilerek, bu seslerin kaynağı üzerinde hâkimiyet kurma çabası insanın yaratıcılığını geliştirmiş ve yeteneklerini arttırmıştır. Ritimsel ezgiler ile veya taklit edilen seslerin çıkardığı melodiye güç atfedilmiş ve bu melodi doğaüstü güçlerle bağlantı kurmak amacıyla kullanılmıştır. Var olan hastalıkların tedavisinde doğaüstü güçler, hastalıkların kaynağı görüldüğü için her türlü hastalığın tedavisinde bu güçler ile iletişim kurma yollarından en güçlüsü müzik olmuştur. “*Söylenen şarkılar, çalınan müzik ve ritmi, yapılan danslar, yakılan tütsülerden maksat, kötü ruhları etkileyerek hastanın vücudunu terk etmesini*⁴²⁸ *sağlamaktır*”⁴²⁹. Bu inanışlar Antik Çağ toplumlarına gelene kadar küçük değişikliklere uğramış olsalar dahi Mısır’da, Babil’de, Sümer’de, İbranilerde ve daha birçok toplumlarda kendine yer etmeye devam etmiştir.

Antik Yunan ve Roma toplumlarına gelindiğinde hastalıkların kökeni dini inanışlar çerçevesinde değiştiği ve tanrılara dayandırıldığı için tedavi yöntemlerinin büyük çoğunluğu tanrılar ile ilişkili uygulamalar ve ritüeller çerçevesinde gelişmiştir. “Antik Yunanlılara göre müzik tanrılar tarafından kendilerine gönderilmiş anlamlı bir

⁴²⁵ Gill 2017: 311.

⁴²⁶ Müzik Terapi: Psikolojik tedavilerde ve psiko-sosyal tarafı olan hastalıklarda, çeşitli davranış bozukluklarında müziğin sistematik olarak kullanılmasıyla yapılan bir uygulamadır.

bkz.: Şahin Ak 2006: 222.

⁴²⁷ Şahin Ak 2006: 16.

⁴²⁸ Kötü ruhların sebep olduğu hastalıklar ve bedenden kovma faaliyetleri ilkel kabilelerde çok yaygın bir inanıştır. Uygulanan Trepanasyon işlemleri de aynı inanış sonucu yöntem olarak kullanılmaktadır.

⁴²⁹ Şahin Ak 2006: 17.

armağandır ve bu sebepten çalgı aletleri tanrılara atfedilmiştir. Antik Yunanlıların hayatında dans, şiir ve dinsel tören birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. İlk olarak İlyada ve Odysseia’da müzik, tanrısal bir uyarı ve insanları etkileyen bir güç olarak belirtilmektedir. Mitolojide Hermes Lir ile, Pan Syrinx ile, Athena Aulos özdeşleştirilmiştir. Özellikle zihinsel sorunların tedavisinde, Yunan mitolojisinde güzel lir çalmasıyla ünlenen Apollon lir veya (kithara) çalarak insanların üzüntülerini ve sıkıntılarını gidermiştir⁴³⁰ (Resim: 10). Antik dönem müziği dinsel özelliklidir. Symposiumlarda, dini ayinlerde, festival ve şenliklerde, savaşlarda, cenaze törenlerinde ve hayatın her alanında kullanılır. Arkeoloji biliminde müzik ile ilgili tedavi yapıldığını betimleyen birebir örnek tespit edemesem de müziğin tedavide kullanıldığını anlatan birçok kaynak mevcuttur. Apollon kültü ve birçok dini kültlerin bulunduğu kazı alanlarından arkeolojik olarak müzik aleti ve müzik aletlerinin betimlendiği seramik eserler günümüze gelmeyi başaramıştır. Ayrıca antik dönem müziğinin özellikleri arasında, sosyopolitik ve ritüel işlevlerin yanı sıra, kültürün etkisini arttırmak, katılımcıların, coşku seviyesini yükseltmek ve kontrollü olarak transa, ekstazi durumuna girmesini sağlamaktır. Bu durumu en güzel açıklayan örnek ise Dionysos kültüründe, Euripides’in Bacchae’sinde de gösterildiği gibi, auloi, davul ve zillerle yapılan müzikte kendinden geçmiş bacchae’lardır⁴³¹(Resim: 11-12).

MÖ 5. yüzyıllara gelindiğinde Tıbbi hekimlerin ve filozoflarında müziğin hastalıklarda kullanımı ile ilgili görüşleri mevcuttur. Örneğin; MÖ. 585-500 yılları arasında Pythagoras, umutsuzluğa düşen, derin üzüntü halinde olan kimseleri veya çabuk öfkelenen vuran, kıran hastaları bazı melodilerle tedavi edebilme imkanını araştırmıştır⁴³². Seslerin harmonisinin bir sonucu ve seslerin birbirine uyumu olan müzik, Pythagoras’a göre vücuttaki harmoninin bozulduğu durumlarda en etkili devadır⁴³³.

Hipokrat, bazı hastaları iyileşemedikleri durumlarda tedavileri için ilahilerle tapınağa götürmüştür. Hipokrat’a göre tıbbın diğer vasıtalarının faydasız kaldığı durumlarda müziğin denenmesi önem arz etmektedir⁴³⁴.

⁴³⁰ Birkan 2014: 37.

⁴³¹ Kubatzki 2016:12.

⁴³² Şahin Ak 2006: 24.

⁴³³ Birkan 2014: 37.

⁴³⁴ Tıbbın yetersiz kaldığı hastalıklar olarak vurgulanmak istenen bazı biyolojik rahatsızların tedavi edilmesi olarak düşünülebileceği gibi ruhsal olarak sorunlu anormal davranış sergileyen kişiler de kastedilmiş olabilir.

Sokrat'ın öğrencisi Platon (Eflatun) MÖ. 400 yıllarında müziğin ahenk ve ritimle ruhun derinliklerine etki ederek kişiye bir hoşgörü ve rahatlık verdiğini belirtmiştir.

Antik Yunan'da müziğin birçok hastalığın tedavisinde kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar (mani, melankoli, epilepsi, depresyon, sıla hastalığı, cinnet, somnambulizm, letarji, katatoni, histeri, felç, afazi, tarantizma, korea, gut, ateşli hastalıklar, romatizma, veba, kızamık, kuduz) gibi hastalıklardır⁴³⁵.

Antik Dönem'de şifahane olarak kullanılan Asklepieionlarda da müzikle tedavi uygulamalarının da var olduğu bilinmektedir. Özellikle Bergama'da bulunan Asklepeion'da Tanrı Asklepios, kızı Hygelia ve diğer hekimlerin müziği kullanarak son derece etkin tedaviler yaptıklarına dair bilgiler günümüze ulaşmıştır. Bergama Asklepieionun da hastalara uygulanan tedavi yöntemlerini yazılı kaynaklardan, yazıtlardan ve özellikle MS. 2. yüzyılın ortalarında burada on üç yıl kalan Hatip Aelius Aristides'in yazıtlarından öğrenmekteyiz⁴³⁶. Aristides'ten öğrendiğimize göre, sağlık yurdunun yanındaki tiyatrodaki törenler yapılıyor, müzik eşliğinde hastalara ruhsal tedavi uygulanıyordu. Müziğin rahatlatıcı etkisi fiziksel hastalıklarında bazı psikolojik yan etkilerini geçirmek için kullanılıyordu. Asklepieion da, şifanın Asklepios dan geldiğine inanılıyordu. Bu nedenle, Asklepieion da ki her şeyin kutsal (kutsal) olduğu kabul ediliyordu. Ege medeniyetinde ve diğer medeniyetlerde de müzik terapi amaçlı kullanılmaktaydı. Günümüzde de dünyanın pek çok ülkesinde ruhsal ve bedensel sorunu olan hastaların psikiyatrik sorunlarını gidermede müzikoterapi uygulanmaktadır⁴³⁷. Ayrıca Aristides'in musiki hakkında yazmış olduğu "*İhtirasları Tedavi Etmek İçin Musiki*" adlı kitabında, Antik Dönem'de bilinen ruhsal hastalıklardan, melankoliyi ele almakta; üzüntü ve sıkıntının büyük akıl bozukluklarına sebep olabileceğini belirtmektedir⁴³⁸.

⁴³⁵ Birkan 2014: 37.

⁴³⁶ Durmaz 2010: 210.

⁴³⁷ Durmaz 2010: 211.

⁴³⁸ Şahin Ak 2006: 29.

Xenokrates, delileri at kemiklerinden veya içi oyularak yapılmış bitki saplarından hazırladığı aletlerle müzik çalarak tedavi ediyordu⁴³⁹. Çiçero ve Celsus da müziğin akıl hastaları üzerindeki etkisinden bahsetmektedir. Celsus, akıl hastalıklarının tedavisi konusunda şöyle söylemektedir⁴⁴⁰:

“Saldırganlıkların kamçılanarak kontrol altına alındığı akıl hastalarında olduğu gibi, diğerlerinin de saldırganlıklarını sınırlamak lazımdır. Bazı hastalarda yetersiz gülmeler, azarlamalar ve tehditlerle engellenmelidir, diğer bazılarındaki melankolik düşünceler yok edilmelidir ki, bu amaç için müzik ve gürültüler kullanılabilir”⁴⁴¹.

Celsus’un ifadelerinden anlaşıldığı üzere zihinsel hasta olan kişilerde tedavi amaçlı yöntem olarak müziğin ve gürültülerin kullanılması söz konusu olmaktadır.

3.3. TİYATRO İLE (TEATROTHERAPY) TEDAVİ

Tiyatro; insanların inançlarını, değer yargılarını, sorunlarını, kültürel özelliklerini taklit etme yolu ile oluşturulan konular ve metinler dâhilinde çeşitli kıyafetler, aksesuarlar ve fonlar kullanılarak belirlenen bir mekânda insanlara anlatma biçimidir. Psikiyatri ve Psikoloji bilimleri, ruhsal ve sinirsel hastalıkları, ile kişideki olumsuz ruh hallerini ve sağlığını etkileyen olumsuz her türlü etkiyi iyileştirme, sağaltma ve tedavi etmeyi amaçlayan bilim dalıdır. Fakat tiyatrodan sanatsal yoldan aynı şeyleri yapan bir sanat dalıdır. Antik dönemlerden itibaren tiyatro, binlerce yıldır sürekliliği olan fakat insan hayatı üzerindeki iyileştirici ve insanları birleştirici etkisi fark edilmeyen bir sanattır. Yaşamın birçok döneminde karşılaşılan sorunlar, tehlikeler, istekler ve kargaşalar içinde, insanın kendinden bir şeyler bulduğu, kendi karakterini tanıdığı, hayattaki amacının nedenlerini anladığı ve öz benliğini koruduğu bir sanat dalı olmuştur. Tiyatro, kökeninde dini ritüeller vasıtasıyla insanlara ve toplumlara moral kazandırmış, insanların doğa karşısında kendi bilinç ve benliklerini ortaya koymasını sağlamıştır⁴⁴². Tiyatro’nun kökeni olarak çıkışı, Antik Yunan’a dayanır. Antik Yunan’da tiyatronun çıkışı dini kökenlidir, ve halk için son derece önem arz etmektedir⁴⁴³. MÖ. 7. Yüzyılda Dionysos onuruna düzenlenen gösteriler giderek hem edebi hem de dini bir tür olarak gelişti. Yunan toplumunda tiyatronun öncüsü, şarap, bereket ve Bitkiler Tanrısı Dionysos’u kutsamak

⁴³⁹ Grebene 1978: 20; Şahin Ak 2006: 29.

⁴⁴⁰ Şahin Ak 2006: 30.

⁴⁴¹ Şahin Ak 2006: 31.

⁴⁴² Durmaz 2010: 211.

⁴⁴³ Üstün 2007: 6.

için yapılan Bacchanolia Şenlikleri'nde elli kişilik korolar tarafından söylenen 'dythriambos'lar (dinsel ezgiler) ilk tiyatro metinleridir. Tiyatro'nun insanların zihinlerini arındıran ve tedavi eden etkisine değinmeden önce, Antik Yunan'da tiyatro metinlerine bakmak ruhsal hastalıklar kapsamında ipucu bulmak için önemlidir. Antik Yunan tiyatrosunu oluşturan metinler çoğunlukla mitlerden besleniyordu. Bu sebeple hastalık kapsamında değerlendirilebilecek bir çok durum, hal, mizaçlarla ilgili bilgi tiyatronu'nun konusu olarak seçilen türler(tragedya, komedya, dram) ile insanlara aktarılıyordu. Örneğin Euripides'in metinlerinde anlattığı konularda Herakles'in deliliğinden bahsedilirken, Bacchanolia Şenlikleri'nde Dionysos tarafından delirtilen, Baccha'lar tarafından canlı bir şekilde parçalanan, Pentheus'u görmek mümkündür⁴⁴⁴(Resim: 8). Euripides konularını mitoslardan seçmesine karşın, konuları işlerken kendi felsefesine ve toplumsal sorunlara değinmiştir⁴⁴⁵. Fakat bizim için önemli olan kısım; *"O, nörotik kişilikleri iyi anlayabilmiştir; bu da, o çok sevdiği patetik karakterleri işleme imkânı vermiştir"*⁴⁴⁶. Böylece tiyatro metinlerine konu olan kişiler ve olaylar üzerinden ruhsal hastalıklı bireyleri görme, değerlendirme ve teşhit etme imkanı elimize geçmektedir. Tiyatronun iyileştirici ve tedavi edici özelliğine baktığımızda karşımıza ilk olarak Aristoteles'in (MÖ. 384-322) dram sanatı üzerine yazdığı "Poetika" ve oyunculuk sanatı, konuşma tekniği üzerine yazdığı "Retorika" eserleri çıkar. Tiyatro'nun arındırıcı, iyileştirici özelliğinden söz eden ilk düşünürdür⁴⁴⁷.

Aristotelesin dram sanatı üzerine görüşlerine değinmek gerekirse O dram sanatını katarsis ile açıklar. Katarsis insan hayatı için gerekli olan bir arınma ve tedavidir. Aristoteles dram sanatını, acıma ve korku duygularıyla insanı tedavi eden bir araç olarak görür⁴⁴⁸.

Fiziksel ve zihinsel hastalıkların tedavisinde müziğin olduğu gibi tiyatronun rolüde esastır. Eski trajediler hastalar için psikoterapi görevi üstlenmektedir. Epidauros Antik Tapınağı'ndaki Epidauros Tiyatrosu, "katarsis" veya performans yoluyla duyguların serbest bırakıldığı yerd⁴⁴⁹. Nitekim tiyatrodaki katarsisin tıbbi alanda

⁴⁴⁴ Gill 2017: 314.

⁴⁴⁵ Üstün 2007: 12.

⁴⁴⁶ Allardyce-Harrap 1949: 76; Üstün 2007: 12.

⁴⁴⁷ Üstün 2007: 12.

⁴⁴⁸ Durmaz 2010: 213.

⁴⁴⁹ Kleisaris et al. 2014: 4.

kullanılması da Antik Dönemde başlamıştır⁴⁵⁰. Bergama'daki Asklepieion o dönemdeki diğer Epidauros ve Kos kentlerindeki Asklepieionlar gibi ünlü bir ruhsal terapi merkeziydi. Buradaki hastalar tiyatro oyunları, müzik dinletileri ve telkinler yoluyla iyileştirilmeye çalışılıyordu. 3500 kişi kapasiteli Asklepieion tiyatrosunda her gün hasta kişilerin terapisine yardımcı olacak oyunlar sergileniyordu. Burada dinsel törenler ile terapi bir arada yürütülüyordu⁴⁵¹. Satiros ve Galenos gibi ünlü hekimler burada hem hastaları tedavi ediyorlar hem de öğrenci yetiştiriyorlardı.

Antik dönemde uygulanan psikoterapik yöntemler bugün için bile geçerliliğini korumaktadır. Antik dönemde en önemli psikoterapi uygulaması tiyatro ile gerçekleştiriliyordu. Bugünkü grup terapisini andıran uygulamada, hasta olan kişilerin, sahne üzerinde, belirli bir müzik eşliğinde, bir ritüele katılır gibi, kendilerini ifade etmeleri ve rahatlama sağlanıyordu. Tiyatro, psikodrama'lardaki gibi, hastaların sahne üzerinde birbirleriyle iletişime geçebildikleri bir alandır. Fakat günümüzdeki gibi hastalar önce kendileri ile iletişim kurmalıdırlar. Tiyatrodaki terapi uygulamasından önce tanrı tarafından iyileşeceklerine olan inanç tam olduğu için tiyatro sahnesi hastalar için kutsal bir yerdir⁴⁵². Sonuç olarak ruhsal hastalıkların sağaltılmasında bir çok yöntem söz konusu olsada bunlardan en önemlileri inanç, telkin ve zihinsel rahatlama. Tiyatroterapi zihinsel rahatlama sağladığı kişinin moral ve motivasyonunu yükselttiği için Antik Dönem'den günümüze kadar olan süreçte kendine yer edinmeyi başarmıştır.

3.4. BÜYÜSEL TEDAVİLER

Akıl hastalıklarını tedavi etmenin tarihi, ilkel çağlara kadar uzanmaktadır. Doğa ile iç içe yaşayan insan topluluklarına liderlik eden büyücü-şamanlar aynı zaman da mistik uygulamalar ile hastalıkları tedavi eden ilk hekimlerdir. Çok tanrılı (politeist) inançlardan önce doğada her şeyin bir ruhu olduğu düşüncesi ilkçağ insanlarında hakim bir inançtır. Bu inanca animizm denmektedir. Animizm inancında ruhsal hastalıkların sebepleri kötü ruhlar, şeytanlar, kötü cinlerdir. Şamanlar hastalıkları tedavi ederken, ayin yapmaktır. Vecd haline geçerek yaptığı bir ayin sırasında şaman “mit” ve “rit” uygulayıcısı olarak, doğa ve doğaüstü güçlerle bağlantı kurmaktadır ve burada elde ettiği kazanımları topluluğun yararına kullanmaktadır. Ruhsal ve bedensel hastalıkların

⁴⁵⁰ Durmaz 2010: 214.

⁴⁵¹ Durmaz 2010: 214.

⁴⁵² Durmaz 2010: 214.

tedavisi için tören ve ayinleri yönetmektedir⁴⁵³. Şamanlar ve rahip hekim ünvanına sahip bilge kişiler halk hekimi rolünü de bünyesinde barındırmaktadırlar⁴⁵⁴. Gerekğinde hastalarına cerrahi operasyon uygulayabilen bilge hekimler bilinen trepanasyonların ilk uygulayıcılarıdır. Cerrahi operasyon için uygulanan trepanasyonlar aynı zamanda şiddetli baş ağrıları ve ritüel amaçlı ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde de uygulanmaktadır (Resim 1). Ruhsal rahatsızlıklar için trepanasyon uygulayan ilkçağ insanları aynı zamanda ruhsal rahatsızlıklara sebep olduğu düşünülen şeytanları ve ruhları kovmak için yılanların omurlarından ve hayvan dişlerinden çeşitli ilkel “Amuletleri” (muskaları) yapmışlardır⁴⁵⁵. Bilge hekimlerin kabilede veya yaşadıkları toplumda şifa verebilme, kehanette bulunabilme, büyü yapabilme, fal bakabilme, hastalığa sebep olan kötücül ruhları bedenden kovabilme yeteneği bulunmaktadır. Büyü yapılarak hastalık gönderme inancı yine yapılan kötü büyüden veya hastalığa sebep olan kötü ruhlardan korunma ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyacın ürünü olarak ortaya koruyucu gücü olduğuna inanılan madenler, taşlar⁴⁵⁶ apotropaik gücü bulunan figürinler, koruyu muska (amulet)⁴⁵⁷ ve tılsımlar (talismanlar) çıkmıştır⁴⁵⁸. Günümüze kadar gelmeyi başaramış bu inanç ve inancın yapımına sebep olduğu muskalar antik dönemde de önemini korumuş, nazardan, büyüden, felaketlerden, salgın hastalıklardan, zihinsel ve fiziksel hastalıklardan korunmak için şekil ve form değiştirmiş olarak günlük hayatta kullanılan ev objeleri veya kişilerin üzerlerinde taşıyabilecekleri takı formlarını alarak her dönemde varlığını sürdürmüştür. Bunun sebebi amuletlerin hastalıklardan (fiziksel-zihinsel), nazardan, kötü olaylardan koruyu ve engelleyici olduğuna inanılmasıdır. Resim 13a-b’ de verilen örnekte yaşlı ve çok zayıf olarak betimlenmiş adam figürini gerçek bir kişiyi yansıtmaması bakımından çok önemlidir. Fiziksel deformeleri ve patolojik hastalıkları görülen figürinde, tam başının alt kısmında bulunan, bir yere asmak için oluşturulmuş delik, bu figürinin amulet olarak fiziksel ve ruhsal hastalıklara karşı, kem göze, kötücül güçlere ve

⁴⁵³ Göcen 2018: 336.

⁴⁵⁴ Göcen 2018: 340.

⁴⁵⁵ Millon 2004: 5-6.

⁴⁵⁶ Göcen 2018: 341.

⁴⁵⁷ “Cansız varlıkların pozitif ya da negatif güç taşıdığına duyulan inanç, bu güçle dolu ya da bağlantılı olduğuna inanılan nesnelerin koruyucu özellikleri nedeniyle insanlar tarafından bedenlerinde taşınması uygulamasını doğurmuştur. Bu bağlamda taşıyanı tehlikeli dış etkilerden ve çeşitli zararlardan koruduğuna, büyüü veya dinsel gücü bulduğuna inanılan doğal ya da yapma nesnelere amulet denir”. bkz.; Lenger 2018: 318.

⁴⁵⁸ Uygun 2011: 68-69.

benzeri, istenmeyen etkilerden korunmak için tasarlandığını göstermektedir⁴⁵⁹ (Resim 13a-b).

Bizans döneminde de oldukça yoğun kullanılan amuletler ve tılsımlar bilimsel niteliği olmayan inançlar sayesinde var olmuş bir çeşit koruyucu tedavi yöntemi sayılabilmektedir. Örnek olarak MS. 600-500 tarihine ait olan Bizans döneminde bir çocuğun ruhsal ve fiziksel hastalıklardan korunması için ebeynleri tarafından yaptırılan amulet bilezik gösterilebilir⁴⁶⁰ (Resim 14).

3.5. BİBLİYOTEPİ (HİKAYE ANLATMA) İLE TEDAVİ⁴⁶¹

Günümüzde bibliyoterapi “psikiyatrik veya tıbbi terapötik amaçlar ve bireysel problemlerin çözümünde rehberlik sağlamak üzere seçilen okuma materyallerinin kullanılması ve bireyin terapötik ihtiyaçlarıyla ilgili problemlerini çözmesi, farklı bir bakış açısı kazanması amacıyla yazılı materyalleri rehberlik sağlaması için okuması olarak tanımlanabilir”⁴⁶². Klinik tedavide kullanılan bir yöntem olan bibliyoterapi (hikaye anlatma), İlk çağlarda şamanlar tarafından da kullanılan bir yöntemdir. İlk insanlara sağaltıcı ve destekleyici bir hikaye anlatan şaman farkındalık kazandırma ve destekleme amacı gütmektedir⁴⁶³.

Eski Yunan’da kütüphaneler okuma, düşünme, dinlenme ve iyi vakit geçirilen mekanlar olarak tasarlanmıştır⁴⁶⁴. Yunan tarihçi Diodorus’un anılarında geçen bilgilerde Antik Teb Kütüphanesinin girişinde “*ruhun iyileşme yeri*” ifadesinin yer aldığı bilinmektedir⁴⁶⁵. Antik Yunanda hastahane ve şifahane olarak bilinen Asklepieionlarda kütüphaneler bulunmaktadır. Hastalıkların sağaltımında birçok yöntemin kullanıldığı gibi bibliyoterapinin de kullanıldığı bilinmektedir⁴⁶⁶.

Roma döneminde, Romalılar hastaların kitap okumasının onları iyileştirmesinde katkısı olduğuna özellikle akıl sağlıklarını iyileştirdiğine inanmaktadır⁴⁶⁷.

⁴⁵⁹ Giuliani 1987: 714–718; Varro 1938: 797; Sayın 2019: 45.

⁴⁶⁰ <https://brewminate.com/byzantine-amulets-and-jewelry-status-and-protection-from-evil/>

⁴⁶¹ Bibliyoterapi: Yunanca “biblion” (kitap) ve “therapeo” (iyileşme) kelimelerinden meydana gelmektedir. bkz.; Yılmaz 2014: 173.

⁴⁶² Belen 2016: 10.

⁴⁶³ Göcen 2018: 344.

⁴⁶⁴ Yılmaz 2014: 169.

⁴⁶⁵ Diod. 1933: I.

⁴⁶⁶ Durmaz 2010: 12.

⁴⁶⁷ Yılmaz 2014: 169.

3.6. FİTOTERAPİ (BİTKİLERLE) TEDAVİ

İlk bitkisel tedavinin ne zaman yapıldığı kesin olarak bilinmese de tedavi yöntemleri hastalıkların baş gösterdiği ilk insandan itibaren varlığını sürdürmüştür. Doğa ile iç içe yaşayan insanoğlu çevresini gözlemlemiş, bitkileri kullanmayı öğrenmiş deneme yanılma yoluyla bitkilerin faydalı ve zararlı etkilerini keşfetmiştir. Paleolitik çağlardan itibaren büyücü-hekim ünvanı olan şamanlar bitkiler ile ilaç ve zehir hazırlama konusunda ön plana çıkmaktadırlar⁴⁶⁸. Büyüsel tedavilerde de kullanılan bitkiler sonraki dönemlerde asklepieionlarda, asklepiadlar tarafından hazırlanmış ve şifa arayışında bulunan hastalarda kullanılmıştır. Bilimsel dönem ile birlikte hekimler bitki türleri ile ilgili kitaplar yazmışlar ve farklı bitkilerin karışımlarından olan reçeteleri hastalarına kullanmışlardır.

Antik Yunanda bitkilerle tedavi hem tapınak tıbbı bünyesinde Asklepios kültü ile ilişkilendirilirken hemde doğa gözlemlenmiş ve bu alandaki gelişmeler kaydedilmiştir. Antik Yunan edebi yapıtları incelendiğinde Homeros'un "İlyada ve Odysseia" adlı eserinde Odysseia'nın dördüncü bölümünde Helene'nin şarabın içerisine bitkisel bir ilaç kattığını ve bu ilacın öfkeyi ve yası dindirdiğinden bahsetmektedir⁴⁶⁹. MÖ 5. yüzyıllarda ise, hekim "Hippocrates" ile başlayan "Galenos", "Theophrastos", "Celsus" ve "Yaşlı Plinius, Dioskerides" vb. hekim ve yazarlar eserlerinde bitkisel tedaviden bahsetmişler, bitkileri tanımlamışlar ve çeşitli hastalıkların tedavilerinde kullanmışlardır⁴⁷⁰.

Ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı bilinen en eski bitkiler "Atropa Mandragora (Mandrake, Adam otu, Şeytan şalgamı)", "Helleborus Niger (çöpleme, Noel gülü)" gibi bitkilerdir. Bu bitkilerin sağladığı faydalardan ziyade büyümlü etkileri ritüel olarak kullanılması, onları tercih sebebi yapmaktadır.

Adam otu Patlıcangil ailesine mensup, geniş yapraklı, kötü kokulu bir bitkidir. Kökü, insan şekline benzemektedir. Skopolamin, hyoscyamin, atropin gibi alkaloidler içermektedir (Resim 15). Ağrı kesici, uyuşturucu etkileri vardır. Zehirli bir bitkidir⁴⁷¹. Fakat söz konusu bitki ilk çağlardan itibaren birçok toplumda ve hikayede kendine yer bulmasının sebepleri sadece bunlar değildir.

⁴⁶⁸ Arıhan 2003: 3.

⁴⁶⁹ Hom. Od.: IV, 90.

⁴⁷⁰ Arıhan 2003: 84-155.

⁴⁷¹ <https://www.saglikaktuel.com/bitki-ansiklopedisi-adamotu-nedir-faydalari-nelerdir-1464.htm>

Anadolu'nun Kilikya yöresinde doğan Pedanios Dioskorides MS. 64 yılı dolaylarında Yunanca yazdığı beş kitap halindeki “İlaç Bilgisi Üzerine” adlı eseriyle ünlüdür. Kitap sonra “*De materia medica*” (Tıbbî Maddeler Üzerine) adıyla Latince'ye, çevrilmiştir⁴⁷². Dioskorides, eserinde ameliyat olacak hastalara adam otu kökünün kabuğundan yapılacak olan şarabın verilmesinden bahseden ilk hekimdir. Bu şarabı içen hastaların derin uykuya dalacaklarını ve hiçbir şey hissetmeyeceklerini anlatmaktadır (Resim 16)⁴⁷³. Antik Yunan ve Roma tıbbında adam otu özellikle ameliyatlardan önce anestezi olarak kullanılırdı, bitkinin büyümlü etkilerinden ziyade şifa verici özelliği ön planda tutulmaktadır⁴⁷⁴. Ayrıca melankoliyi , maniyi tedavi etmek için dahili olarak kullanılmaktadır. Ancak, dahili olarak yüksek dozlarda alındığında, deliryum ve deliliği tetiklediği bilinmektedir. Geçmişte, adam otunun genellikle iyi şans getirdiğine, kısırlılığı iyileştirdiğine inanıldığı için, adam otundan muskalar da yapılmaktadır⁴⁷⁵.

Theophrastos, “*Bitkiler Tarihi*” adlı eserinde ilginç bir bilgi vermektedir. Adam otu (mandrake) bitkisinin kökünü kazarken mandrake etrafında birer kılıçla üç daire çizilmesi gerektiğini ve kesen kişinin yüzün batı doğrultusunda olması ve bitkiyi öyle kesmesi kesmesi gerektiği söylenir. İkinci parçanın kesimine gelindiğinde kişi bitki etrafında dans etmeli ve sevginin gizemleri hakkında mümkün olduğunca çok şey söylemelidir⁴⁷⁶.

Hippocrates de *Corpus Hippocratium* da adam otundan melankoli tedavisi için bahsetmektedir. Adam otunun vücutta biriken kara safra sıvısını tahliye ederek melankoli hastalığını tedavi ederken, düş gören, intihara meyilli olan hastalara adamotu köklerinin karıştırıldığı şuruptan aç karnına içirilerek sakinleşmeleri sağlanmaktadır⁴⁷⁷. Celsus Adam otunun elmaya benzeyen meyvesinin delilerin ve melankoliklerin kaygılarını gidererek uyumalarına imkân verdiğini yazmaktadır⁴⁷⁸.

Bir diğer bitki olan Helleborus Niger (çöpleme, noel gülü) antik dönemde ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde kullanıldığı bilinen zehirli bir bitki türüdür (Resim 17). Düşünçiceğigiller familyasına ait olan bu bitki “antik çağda ise mitolojik

⁴⁷² Tez 2010: 52.

⁴⁷³ Diosk. Mat. Med.: V; Tez 2010: 53.

⁴⁷⁴ Randolp 1905: 487.

⁴⁷⁵ <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Mandrake>

⁴⁷⁶ Theophr. h. plant.: 9.8.9.

⁴⁷⁷ Starobinski 2011: 53.

⁴⁷⁸ Cels.; III, 18, 140.

*kahraman Antikyreus'dan sonra Antikyra adını alan Yunan şehri hellebore özellikle de siyah hellebore olarak bilinen Helleborus Niger ve beyaz hellebore olarak bilinen Veratrum Album ile anılır. Bir efsaneye göre antik çağda Antikyreus, Herakles'in deliliğini hellebore ile tedavi etmiştir*⁴⁷⁹. Diğer bir hikâyeye göre şifacı hekim Melampus Proitos'un kızlarının deliliğini Helleborus ile tedavi etmiştir. Hikaye şöyledir; Proitos, Stheneboia ile evlenmiş ve bu evlilikten Lysippe, İphinoe ve İphianassa adlarında üç kız çocuğu dünyaya gelmiştir⁴⁸⁰. Büyüyüp evlilik çağına gelen bu kızlar Dionysos'a yaptıkları saygısızlıktan dolayı gazaba uğramışlar ve delirmişlerdir. Kızlar sineklerden kaçan inekler gibi hiç durmadan sebepsiz yere oradan oraya çılgınca koşmaya, dağlarda yaşamaya ve suçu günahı olmayan yolcuları rahatsız etmeye başlamışlardır. Melampus bu durumu öğrendiğinde Tiryns şehrine gelmiş ve Proitos'a hastalığı tedavi edebileceğini bunun karşılığında ülkenin üçte birini istediğini söylemiştir. Proitos bu teklifi fazla bulup teklifi kabul etmemiştir. Fakat zamanla hastalık ülkedeki diğer kadınlarda da görülmeye başlamıştır. Ülkedeki kadınlar çocukları öldürmeye, evlerini terk ederek dağlara çıkmaya başlamışlardır. Kadınlar yakaladıkları hayvanları parçalara ayırarak çiğ çiğ yemektedirler. Bunun üzerine Proitos teklifi kabul etmiş ve Melampus'u tedavi için çağırmıştır. Melampus teklifini yenileyerek ve yeni şartlar öne sürerek tedaviye başlamıştır. Tek tek yakalattığı kadınları sihirli otlarla hazırladığı karışımı içirerek tedavi etmiştir⁴⁸¹. Burada bahsi geçen sihirli ot Helleborus Niger olduğu bilinmektedir⁴⁸² (Resim 18). Helleborus Niger yüzyıllar boyunca, tarih öncesi dönemlerden beri kullanılmaktadır. Hippokrates'in Corpus'unda Helleborus Niger bitkisi melankoli hastalığına sebep olan kara safra sıvısının vücuttan atılması için kullanılmaktadır. Hazırlanan drog hastaya verildikten sonra hasta şoka sokulur ve hastada ishal başlar. Kullanılan bitkinin rengi ve bağırsağa verdiği tahribat nedeniyle koyulaşmış veya kanlı dışkı safranın bedenden atıldığı bedenin temizlendiği yanılgısını ortaya çıkartmaktadır⁴⁸³. Antik dönemde farklı kullanım alanlarıyla da bilinen bitkiler mevcuttur. Bu bitkilerden biri safrandır. Safran bitkisi, kullanımı ve ticareti çok yoğun yapılan bitkilerdendir. Günlük hayatta kıyafetlerin boyanmasından, parfümlere, diş ağrısı tedavisinden panzehir üretimine kadar safranın

⁴⁷⁹ <http://apelasyon.com/Yazi/87-zehirli-guzellik-hellebore>

⁴⁸⁰ Graves 2012: 307.

⁴⁸¹ Graves 2012: 307-308.

⁴⁸² Vasileiou at al. 2017: 215.

⁴⁸³ Craik 2015: 95.

birçok kullanım alanı olduğu bilinmektedir⁴⁸⁴. Antik yazar Plinius *Naturalis Historia* da safranın Histeri nöbetlerinde de kullanıldığını bildirmektedir⁴⁸⁵.

Antik Yunan ve Roma' toplumlarında bitkilerle tedavi yöntemleri fiziksel hastalıkların tedavisinde, cerrahi operasyonlarda anestezi olarak kullanılırken, keşfedilen etkilerinden dolayı ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde de kullanılmıştır.

⁴⁸⁴ Takmer at al. 2009: 54-74.

⁴⁸⁵ Plin. Nat. 21, 137-139.

SONUÇ

“Antik Kaynaklar ve Arkeolojik Kanıtlar Işığında; Antik Yunan ve Roma’da Ruh Hastalıkları” isimli bu tez çalışmasında ilk bölümde konu antik kaynaklar ışığında incelenmek istenmiş fakat antik dönemde ruhsal hastalık kavramının terim olarak bilinmemesi ve bu konuda doğrudan tutulan bir kaynağın bulunmaması sebebiyle inceleme alanı genişletilmiş, ruhsal hastalıklar ile ilgili bilgi verebilecek hertürlü ikincil kaynaklar da değerlendirmeye alınmıştır. Bunlar mitolojik kaynaklar, Antik yazarların eserleri, Hippokrates, Galen gibi önemli tıp hekimlerinin Corpuslarında geçen bilgilerdir. İlk bölümde ruhsal hastalıkların kökenine dair araştırma yapılmış, Antik Yunan ve Roma öncesi dönemden itibaren konu kendi içerisinde kronolojik olarak anlatılmış, İnançlar doğrultusunda gelişiminden bahsedilmiş, İlkel (Mitolojik) Evresin’de bilimsel temeli bulunmayan hertürlü mistik uygulamalara yer verilmiştir. Mitlere bakılmış ve bu konuda Psikoloji biliminin gelişimine kaynaklık eden Mitolojik figür, karakterlerdeki, mizaç ve ruh halleri üzerine incelemelere yer verilmiştir. Farklı bir bakış açısı olarak günümüzde kullanılan “Amerikan Psikiyatri Birliğinin” yayınlamış olduğu DSM 5 kitabından, sembol yoğunluğu olan mitolojik figürlere teşhis konulmuştur. Modern psikolojik yöntemleri doğrudan çizim, resim ve heykel eserlere uygulamak zordur⁴⁸⁶. Görsel sanatlar⁴⁸⁷ ve eserler, doğaları gereği sembolize edilirler. Görsel sanatlardaki kişilik yorumlanması fiziksel görünüm yoluyla yapılabilir ve zaman unsurunu belirleyebilmek için sürekli eylemlerin doğrudan oluşturulabilmesini sağlamak ve ya bilmek gerekir⁴⁸⁸. Bu sebeple mitolojik hikayelere psikolojik kriterler ışığında bakmak, o hikayenin sahnelendiği eseri veya karaktere ait bir portre, figürin, heykel gibi eserleri yorumlarken zaman olarak o anı, öncesini ve sonrasında gelişecek olay kurgusunu anlamamızı, sembolleştirilmiş anlatıma psikolojik olarak anlam katabilmemizi sağlamaktadır. Aynı zamanda Antik Yunan ve Roma medeniyetlerindeki kültür birikimini anlayabilmek adına, “*kişilik bilimine*”, olan ihtiyacı anlamlandırma, fiziksel görünümünün hikaye ve diğer kaynaklar ile birleştirilerek ruh sağlığı, insan psikolojisi gibi konularda psikolojik analiz ve objektif değerlendirilebilme imkanı sağlamaktadır.

⁴⁸⁶ Hanfmann 1952: 345.

⁴⁸⁷ Görsel sanatlar ifadesi ile bu çalışmada kastedilen arkeolojik eserlerdir. Seramik vazolar, figürinler vb.

⁴⁸⁸ Hanfmann 1952: 345.

Bilimsel Evre’de ise Hippokratik dönem ve Tıp hekimlerinin çalışmalarına var olan kaynaklar ışığında konunun anlaşılabilmesi için yer verilmiştir.

İkinci bölümde Arkeolojik malzemeler ışığında ilk bölümde anlatılan konuyu destekleyecek örneklerin anlatılması ve malzeme ilişkisi kurulması hedeflenmiştir. Bu bölüm tamamen bu tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur. Var olan bilgiler ışığında yapılan araştırmanın sonucu olarak, ruhsal hastalıklar ile ilgili arkeolojik malzeme bulunmamasına karşın, bize bilgi veren birçok görsel eserlerin, mitolojik konulu sahnelerin anlatıldığı vazo resimleri, kefaret yazıtlarında geçen ruhsal hastalıklara ait ifadeler ve Asklepios’a adanmış psikoterapi(rüya) sahnesinin anlatıldığı mermer adak kabarması örnek olarak seçilmiştir. Örnekler kendi içerisinde bütünlük göstermese’de ruhsal hastalıklara ait izler taşıması ve birinci bölümde anlatılan konuyu desteklemesi açısından önem teşkil etmektedir. Seçilen temsili arkeolojik malzemelerin özellikleri ve ruhsal hastalıklar ile nasıl bağlantısının olduğu açıklanmıştır. Bu tezin çalışılma amacı, diğer malzeme odaklı tezlerden farklılık gösterdiği için sadece konuyu yansıttığı düşünülen örnekler temsili olarak bu bölüme dahil edilmiştir. Zamanla yapılacak olan yeni çalışmalarla bu örnekler çoğaltılabilir.

Üçüncü olan son bölümde, özellikle zihinsel hastalıkların tedavisinde veya biyolojik hastalıkların ruhsal sıkıntılarını geçirmek için uygulanmış olan tedavi ve sağaltım yöntemleri işlenmiştir. Günümüz şartlarında bile hala ruhsal hastalıkların tedavisinde başvurulmuş bu yöntemler Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinde yaygın olarak zihinsel ve ruhsal hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır.

Sonuç olarak tez konusu seçtiğim ve araştırılmaya değer gördüğüm bu konu, ilk insan yeryüzünde yaşadığı andan itibaren insanların yaşamlarında kendine yer edinmiştir. Söz konusu Antik Çağlar’da insanların başrolde olduğu toplumları, medeniyetleri, gelenekleri, kanunları, sosyal yaşamları, kültürleri, inançları etkileyen ve bu inançları değiştiren, şekillendiren en önemli şey düşünen bir varlık olan insanın zihin yapısıdır. Ruhsal hastalıklar, Antik Dönem’lerde yaşamış insanları ve toplumları daha iyi anlayabilmemiz adına bize referans olabilir. Bu konuda gelecekte yapılabilecek detaylı çalışmalar, bulunacak arkeolojik malzemelere ruhsal hastalıklar ışığında bakmak antik medeniyetleri daha iyi anlamamız ve daha objektif olabilmemiz adına çok büyük bir önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Çalışmada kullanılan kısaltmalarda Alman Arkeoloji Enstitüsü'nün kurallarına uyulmuştur. Antik kaynakların kısaltmalarında Der Kleine Pauly'nin, Türkçe kısaltmalarda ise Türk Dil Kurumu'nun kuralları dikkate alınmıştır.

Antik Kaynaklar

Cels.	Aulus Cornelius Celsus. <i>Über die Arzneiwissenschaft in acht Büchern</i> (E. Scheller. Çev.), (Braunschweig: 1906).
Diod.	S. Diodorus, <i>The library of history</i> , Loeb Classical Library edition, Vol. I (1933).
Diosk. Mat. Med.	Dioskurides, <i>De Materia Medica</i> , (J. BERENDES, çev.) (Liechtenstein 1902).
Eur. Med.	Euripides, <i>Medea</i> (English), (D. Kovacs ed.) 1.
Gal.	C. Galenus, <i>Epitome Galeni pergameni operum: In quatuor partes digesta : pulcherrima methodo universam illius viri doctrinam complectens</i> . (Spain 1604).
Hippokr.	Hippokrates, <i>Sämtliche Werke</i> , (R. Fuchs, çev.), (Lüneburg 1897).
Hippokr. Epid.	Hippokrates, <i>De Morbis Popularibus</i> , Hippocrates Collected Works I, (W.H.S, Jones, C.D. Adams eds.), 1.4.
Hom. II. I.	Homer, <i>İlyada</i> , A. Erhat – A. Kadir (çev.), (İstanbul 2011).
Hom. Od.	Homer, <i>Odyseia</i> , A. Erhat – A. Kadir (çev.) (İstanbul 2011).
Orph. h.	<i>The Hymns of Orpheus</i> , T. Thomas (çev.) (Pennsylvania 1999).
Ov. met.	Ovidius, <i>Dönüşümler</i> , İ. Z. Eyüboğlu (çev.) (İstanbul 1994).

Paus.	Pausanias, The Description of Greece, W.H. S. Jones - H. A. Loeb Omerod (çev.) (Londra 1918).
Plin. nat.	Gaius Plinius Secundus, Die Naturgeschichte des Gaius Plinius Secundus, G. C. Wittstein (Wiesbaden 2007).
Strab.	Strabon, The geography of Strabo, W. Falconer – H. C. Hamilton (çev.) (London 1903).
Theophr. h. plant.	Theophrastos, Historia Plantarum, 1968.
Vitr.	Vitruvius, Mimarlık Üzerine On Kitap, S. Güven (çev.) (İstanbul 2005).

Modern Kaynaklar

Akça 2013	T. Akça, Bergama Asklepieionu’nun Tıbbi Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış (Doktora Tezi) Adana.
Akdur 2013	R. Akdur, Tıbbi Etik ve Meslek Tarihi, Anadolu Sağlık Meslek Liseleri-Hemşirelik Bölümü, (Ankara).
Akın 2014	H. Akın, Antikçağ’dan Yeniçağ’a Delilik, Melankoli ve Cinlenme. Avrupa’da Aykırı Olma Halleri Üzerine Tarihsel Bir İnceleme, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
Allardyce-Harrap 1949	N. Allardyce, G.G. Harrap, World Drama. From Aeschylus to Anouilh (London).

- APB 2014 Amerikan Psikiyatri Birliđi, Ruhsal Bozuklukların Tanımsal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-5) Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı'ndan, (çev.), E. Körođlu, Ankara.
- Arıhan 2003 S. K. Arıhan, Antik Dönemde Tıp Ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Arıhan 2006 S. K. Arıhan, "Tarih Boyunca Epilepsi", IX. Türk Tıp Tarih Kongresi Bildirileri, 285-297.
- Bayat 2003 A.H. Bayat, Tıp Tarihi (İzmir).
- Belen 2016 F.Z.Belen, "Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Uygulama Örneği: Bibliyoterapinin Algılanan Stres Ve Dini Başa Çıkma Üzerindeki Etkisi", Toplum Bilimleri Dergisi, 10, 9-42.
- Bellebaum 1988 A. Bellebaum, Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum. I. Weiler (Ed.). (47-57).
- Bencan 2007 C. Bencan, Antik Terapi Yöntemleri ile Hastalıkların Sağaltılması (İstanbul).
- Bergdolt 1999 K. Bergdolt, Leib und Seele – Eine Kulturgeschichte des gesunden Lebens (Münih).
- Binkert 1999 D. Binkert, Melankoli Kadındır, İ. İgan, (çev.), (İstanbul).

- Birkan 2014 Z.I. Birkan, “Müzikle Tedavi, Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları”, Ankara Akupunktur ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi, (Ankara) 37-49.
- Bonnard 2004 A. Bonnard, Antik Yunan Uygarlığı I, K. Kurtgözü (çev.) (İstanbul).
- Bonnefoy 2000 Y. Bonnefoy, Mitolojiler Sözlüğü, L. Yılmaz (ed.). Cilt II, (Ankara).
- Bremmer 1983 J. Bremmer, “Scapegoat rituals in ancient Greece”, HarvStClPhil 87, 299-320.
- Burton 2018 R. Burton, Melankolinin Anatomisi, M. Tokmakçioğlu (çev.) (İstanbul).
- Carpenter 2016 T.H. Carpenter, Antik Yunan’da Sanat ve Mitoloji, B. M. Ünlüoğlu (çev.) (İstanbul).
- Clarkson 1999 P. Clarkson, Aşıl Sendromu-Gizli Başarısızlık Korkusunu Yenme, S. Kunt (çev.) (Ankara).
- Craik 2015 E. M. Craik, Hippocratic Corpus, Content and Context, (New York).
- Cömert 1999 B. Cömert, Mitoloji ve İkonografi (Ankara).
- Çağlayan-Takımcı 2016 M. Çağlayan-Takımcı, Antik Çağ’da Bayramlar ve Festivaller (Yunan-Roma), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Çetin 2018 M. Çetin, Cinsel Takıntılar (İstanbul).
- Çiçek 2006 Ü. Çiçek, “Antik Dönem Sağlık Merkezleri”, İzmir Ticaret Odası, 1-7.

- Çoban 2016 H.Çoban,” Roma Dönemi Hastaneleri, Asklepionlar Ve Sarıkaya Roma Hamamı”, Cilt I, 98-109.
- Çolak at al. 2018 B. Çolak, A. Kokurcan, H.H. Özsan, “DSM’ler Boyunca Travma Kavramının Seyri”, 3. 19-25.
- Dadak 2017 N. Dadak, “Anadolu’da İlk Trepanasyon (Kafa Delgi Ameliyatı) Vakaları”, (Aydın), 1-21.
- Dinçmen 1997 K. Dinçmen, Psikiyatri ve Mitos (İstanbul).
- Dinzelbacher 2000 P. Dinzelbacher, Mensch und Tier in der Geschichte Europas. P. Dinzelbacher (ed.).Mittelalter (Stuttgart).
- Dols 2013 M.W. Dols, Mecnun – Ortaçağ İslam Toplumunda Deli, D. G. Dinç (çev.) (İstanbul).
- Durmaz 2010 M. Durmaz, Bergamalı Lokman Hekim Galenos, Bergama Kültür ve Sanat Vakfı, Belleten 18, (İzmir).
- Eckart 2005 W.U. Eckart, Geschichte der Medizin. (Heidelberg).
- Eijk 2013 P. van der Eijk, “Cure And (In)Curability Of Mental Disorders In Ancient Medical And Philosophical Thought”, Mental Disorders in the Classical World, W.V.Harris (ed.), (Boston), 307-338.
- Erhat 2011 A. Erhat, Mitoloji Sözlüğü, 19. (İstanbul).
- Estin - Laporte 2010 C.Estin, H.Laporte, Yunan ve Roma Mitolojisi, 26, M. Eran (çev.) (Ankara).

- Ferngren 2009 G.B. Ferngren, *Medicine & Health Care in Early Christianity* (Baltimore).
- Flashar 1966 H. Flashar, *Melancholie und Melancholiker in den medizinischen Theorien der Antike*, (Berlin).
- Gencer 2015 T. Gencer, “Arkeolojik Bulgular Işığında, Anadolu ve Mezopotamya Coğrafyasında, Semavi Dinler Öncesinde Sağlık Bağlamında Adak Olarak Verilen Kurban İnancı”, *İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, İstanbul.
- Gill 2017 C. Gill. “Ancient Psychotherapy”, *University of Pennsylvania Press, J. Hist. Ideas* , Vol. 46, No.3 307-235.
- Girard 2005 R. Girard, *Günah Keçisi* I. Ergüden (çev.) (İstanbul).
- Giuliani 1987 L. L. Giuliani, “Die seligen Krüppel. Zur Deutung von Missgestalten in der hellenistischen Kleinkunst. *Archäologischer Anzeiger*”, 701-721.
- Göcen 2018 G. Göcen, *Psikoloji Mitoloji ve Din*, (İstanbul).
- Graf 1994 F.Graf, *La Magie dans l’antiquite greco-romaine* (Paris).
- Graf 2009 F.Graf, *Gods and Heroes at the Ancient World* Apollo, S. Deacy (ed.). (London).

- Graßl 1988 H. Graßl, "Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum", I. Weiler (ed.). Zur sozialen Position geistig Behinderter im Altertum, (107-116).
- Graves 2012 R. Graves, Yunan Mitleri "Tanrılar, Kahramanlar ve Söylenceler" U. Akpur, (çev.) (İstanbul).
- Grebene 1978 B.Grebene, Müzikle Tedavi, (Ankara).
- Gurlt 1898 E. Gurlt, Geschichte der Chirurgie und ihre Ausübung – Volkschirurgie, Altertum, Mittelalter, Renaissance. Cilt. 1. (Berlin).
- Gürel – Muter 2007 E. Gürel, C. Muter, "Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması", Sosyal Bilimler Dergisi 1. 537-569.
- Güzel 2017 B.Güzel, Antik Yunan Mitolojisinde Theseus, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın.
- Hanfmann 1952 G.M.A. Hanfmann, "Observations on Roman Portraiture", Societe d Etudes Latines de Brutelles, 337-347.
- Harris 2013 W.V. Harris, "Greek and Roman Hallucinations", Mental Disorders in the Classical World, (Boston) 38. 285-306.
- Harris 2013 W.V. Harris, "Thinking about Mental Disorders in Classical Antiquity", Mental Disorders in the Classical World, (Boston) 38. 1-26.

- Herrmann 1962 P. Hermann, Ergebnisse einer Reise in Nordostlydien, DenkschrWien 80, (Wien)
- Jackson 1986 S.W. Jackson, Melancholia and Depression: From Hippocratic Times to Modern Times (New Haven).
- Jouanna 1996 J. Jouanna, "Die Geschichte des medizinischen Denkens – Antike und Mittelalter". M. D. Gremek (ed.), Die Entstehung der Heilkunst in Westen (Münih), 28-80.
- Karbay 2015 M. Karbay, Deha İle Yas Arasında Melankoli: Antikiteden Günümüze Melankolinin Muhtevaları, Başkalaşimleri Ve Politik İşlevleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Karger-Decker 2001 B. Karger-Decker, Die Geschichte der Medizin – von der Antike bis Gegenwart (Düsseldorf).
- Kavak et al. 2017 S. Kavak, H. Çakan, K.S. Girginer, İ. Uzel, A. Düzenli, "Adamotu'nun (Mandragora sp.) Tarihteki Kullanımına Dair Arkeolojik Kanıtlar: Tatarlı Höyük", Çukurova Üniversitesi, Türk Tıp Tarih Kongresi, (Sivas), 1.

- Kleisiaris et al. 2014
C. Kleisiaris, C. Sfakianakis, I.V. Papathanasiou, "Health care practices in ancient Greece: The Hippocratic ideal", *Journal of Medical Ethics and History of Medicine*, 7. 3-7.
- Krierer 1988
K.R. Krierer, "Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum", I. Weiler (ed.). *Mimik als Stigmatisierungsfaktor in der Darstellungen sozialer 339-348.*
- Krug 1993
A. Krug, *Heilkunst und Heilkult – Medizin in der Antike* (Münih).
- Kubatzki 2016
J. Kubatzki, "Music in Rites. Some Thoughts about the Function of Music in Ancient Greek Cults", G. Graßhoff and M. Meyer (eds.), *Journal for Ancient Studies*, (Berlin), 5. 1-17.
- Lamont 2015
J. Lamont, "Asklepios in the Piraeus & The Mechanisms of Cult Appropriation.", M. M. Miles (Ed), in *Autopsy in Athens: Recent Archaeological Research on Athens and Attica*, 37-50.
- Lane 1971-76
E.N.Lane, *Corpus Monumentorum Religionis dei Menis I-IV* (Epro 19).
- Leibbrand – Wettley 2005
W. Leibbrand, A. Wettley, *Der Wahnsinn. – Geschichte der abendländischen Psychopathologie* (Erftstadt).
- Lenger 2018
D.S.Lenger, "Antikçağda Sikkenin Amulet ve Talisman Olarak Kullanımı", *MCBÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 3, 317-326.

Leven 2005	K-H. Leven (ed.), Antike Medizin – Ein Lexikon (Münih).
Lorenz 2004	S. Lorenz, Wider Alle Hexerei und Teufelswerk – Die Europäische Hexenverfolgung und ihre Auswirkungen auf Südwestdeutschland, J.M. Schmidt (ed.), (Ostfildern).
Lurker 1989	M. Lurker, Lexikon der Götter und Dämonen (Stuttgart).
Magner 2005	L.N. Magner, A History of Medicine (New York).
Marconi 2004	C. Marconi, “Images for a Warrior. On a Group of Athenian Vases and Their Public.” In Greek Painted Pottery: Images, Contexts and Controversies, 27–40.
Meyer-Steineg - Sudhoff 2006	T. Meyer–Steineg, K. Sudhoff, Illustrierte Geschichte der Medizin – Von der Vorzeit bis zur Neuzeit. Paderborn: Voltmedia GmbH.
Millon 2004	T. Millon, “Demythologizing the Ancients Spirits”, Masters of the Mind, Exploring the Story of Mental Illness from Ancient Times to the New Millennium (Canada), 1-42.
Neuburger 1906	M. Neuburger, Geshichte der Medizin 1. c. (Stuttgart).

- Neumann 2005 J.-N. Neumann, Der falsche Körper – Beiträge zu einer geschichte der Monstrositäten. M. Hagner (ed.). Der mißgebildete Mensch – Gesellschaftliche Verhaltensweisen und moralische Bewertungen von der Antike bis zur frühen Neuzeit, (Göttingen).
- Nilsson 1940 M. Nilsson Greek popular religion, (New York).
- Nutton 2004 V. Nutton, Ancient Medicine (New York).
- Nutton 2013 V. Nutton, “Galenic Madness”, Mental Disorders in the Classical World, W. V. Harris (ed), (Boston), 38. 119-128.
- Oliveri et al. 2017 M.F. Oliveri, F. Marzari, A. J. Kesel, L. Bonalume – F. Seattini, “Pharmacology and psychiatry at the origins of Greek medicine: The myth of Melampus and the madness of the Proetides, Journal of the History of the Neurosciences, 26:2, 193-215.
- Özlem 1998 P. Özlem, Lydia ve Phrygia’da Ele Geçen Kefaret Yazıtları (Confessiones), Ege Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- Öztürk 1995 O. Öztürk, Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. (Ankara).

- Özusta 2017
G. Özusta, “Asklepios ve Asklepeionlar: Asklepios’un Tıp Tarihindeki Yeri ve Asklepeionlarda Uygulanan Tedaviler”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü, Sağlık Tarihi, (İstanbul).
- Pagel- Sudhoff 1915
J. L. Pagel, K.Sudhoff, Pagels Einführung in die Geschichte der Medizin – in 25 akademischen Vorlesungen (Berlin).
- Patacı 2016
B. Patacı, “Tanrılaştırma ve Şeytanlaştırma Arasında Mitolojik Bir Figür Olarak Asklepios”, Milet ve Nihal, 13 (2), 154-182.
- Petzl 1994
G.Petzl "Die Beichtinschriften Westkleinasiens", EA 22. RE: Paulys Realencyclopaedie der klassischen Altertums-wissenschaft.
- Peuckert 1996
W.E. Peuckert, Geheimkulte (Münih).
- Pinel 2017
P. Pinel, A Treatise on Insanity: In Which Are Contained the Principles of a New and More Practical Nosology of Manical Disorders Than Has Yet Been Offered to the Public, (<https://books.google.com.tr>).
- Pişkin-Ayvazoğlu 2015
C.Pişkin. Ayvazoğlu, Klaros’ta Dionysos Kültü, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İzmir.
- Pormann 2008
P.E. Pormann, On Melancholy. Rufus of Ephesus’ On Melancholy P. E. Pormann (ed.) (Tübingen), 3-110.

- Pormann 2013 P. E. Pormann, “Medical Epistemology And Melancholy: Rufus Of Ephesus And Miskawayh”, *Mental Disorders in the Classical World* W.V.Harris (ed), (Boston), 38. 223-244.
- Porter 2007 R. Porter, *Die Kunst des Heilens – Eine medizinische Geschichte der Menschheit von der Antike bis Heute* (Berlin).
- Presti 2013 R. L. Presti, “Mental Disorder And The Perils Of Definition: Characterizing Epilepsy In Greek Scientific Discourse (5th–4th Centuries Bce)”, *Mental Disorders in the Classical World*, W.V.Harris (ed.), (Boston), 195-222.
- Randolp 1905 C. B. Randolp, “The Mandragora of the Ancients in Folklore and Medicine”, *Proceedings of the American Academy of Arts on Sciences*, 40, 487-537.
- Retief- Cilliers 2005 F.P. Retief, L.Cilliers, *Medical Dreams in Graeco-Roman Times. SAMJ*, 95(11):841-844.
- Roudinesco-Michel 1997 E. Roudinesco, P. Michel, *Dictionnaire de la Psychanalyse*, (Paris).
- Rous 2006 I. H. Rous, “Pişmiş Toprak Figürin Atölyeleri”, *Smyrna/İzmir Fransız Koleksiyonları Işığında Bir Kent’in Portresi Sergi Kataloğu*, (çev.), G. Şakar, Fransız Kültür Merkezi, (İzmir).48 – 49.

- Rous et al. 2015 I. Hasselin Rous M.E. Çaldıran-Işık, G. Kongaz, Musées archéologiques d'Istanbul catalogue des figurines en terre cuite grecques et romaines de Smyrne Varia Anatolica 29 (İstanbul).
- Saydam 2006 M. B. Saydam, Psiko-Mitoloji: "Bilen İnsan"ın Öyküleri. 15. 20-22.
- Saydam 2008 M.B. Saydam, Acı ve Hışım "Panik" Kavramına Psikomitolojik Değınmeler, Başka Psikiyatri ve Düşünce Dergisi, 22-35.
- Sayın 2019 E. Sayın, "Antik Çağ"ın Grotesk Figürinleri", Journal Of Art, 6, 29-49.
- Schneble 2003 H. Schneble, Heillos, heilig, heilbar – Die Geschichte der Epilepsie von den Anfängen bis Heute (Berlin).
- Sercan 1987 M. Sercan, Depresif Bozukluklarda Bedensel Belirtilerin Önemi, İstanbul Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı, (Uzmanlık Tezi), İstanbul.
- Seven 2018 R. Seven, "Antikçağ Mitolojisinde Melankoli", Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11. 31-53.
- Smith 1870 W. Smith, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology (Boston).
- Starobinski 2011 J. Starobinski, Geschichte der Melancholiebehandlung (Köln).
- Statt 1998 D. A. Statt, The Concise Dictionary of Psychology III(New York).

Stevenson 1975	W.E. Stevenson, The Pathological Grotesque Representation in Greek and Roman Art. University of Pennsylvania, (Pennsylvania).
Szutfnar 1995	E.A. Szunfnar Theseus and the Minotaur: A Question of Iconography in Greek Vase Painting, (USA).
Şahin 2017	D. Şahin, Roma Mitolojisi, Uludağ Üniversitesi Yayınları 1. (İstanbul).
Şahin Ak 2006	A. Şahin Ak, Avrupa ve Türk- İslam Medeniyetinde “Müzikle Tedavi” Tarihi Gelişimi ve Uygulamaları, 2, (İstanbul).
Şakar 2009	G. Şakar, Smyrna Antik Kentinde Bulunan Pişmiş Toprak Figürinler, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
Şakar 2015	G. Şakar, Smyrna Terrakottaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), İzmir.
Takmer et al. 2009	B. Takmer, R.S. Göktürk, Z.K. Elinç, İ. Baktır, Antik Dönemde Safran (Antalya).
Taşbaş 2017	E. Taşbaş, “Osmanlı’da Kuduz Vakaları ve Tedavi Çalışmaları: Antalya Örneği”, TAED, 495-512.
Teber 2013	S. Teber, Melankoli, (İstanbul).
Tez 2010	Z. Tez, Tıbbın Gizemli Tarihi- Semboller, Büyüler ve Ritüeller Eşliğinde Şifa, (İstanbul).

- Thumiger 2013
C. Thumiger, “The Early Greek Medical Vocabulary of Insanity”, *Mental Disorders in the Classical World* W.V.Harris (ed), (Boston), 38. 61-96.
- Thumiger-Singer 2018
C. Thumiger, P.N. Singer, “Disease Classification and Mental İllness: Ancient and Modern Perspectives”, *Mental İllness in Ancient Medicine*, (Boston), 1-32.
- Tranquillus 2008
G.S.Tranquillus, *On İki Caesar’ın Yaşamı*, F.Telatar- G. Özaktürk, (çev.), (Ankara).
- Tuğcu 2010
B Tuğcu, “‘Anadolu’da Canlıda Yapılan İlk Trepanasyon Örneği: Aşıklı Höyük İnsanı’”, *Türk Nöroşirurji Dergisi*, Cilt. 20, 2, 70-75.
- Tzeferakos- Douzenis 2014
G. Tzeferakos, A. Douzenis, “Sacred Psychiatry in Ancient Greece”. *Annals of General Psychiatry*, 13, 1-9.
- Uğurlu 1997
M.C. Uğurlu, “Hipokrat”, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, Cilt. 50, 2, 67-78.
- Ulf 1988
C. Ulf, *Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum*. I. Weiler (ed.). *Die Begründung der Existenz von Außenseitern in der Sicht der homerischen Epen* 73-79.
- Uygun 2011
A.Uygun, “Antik Dönem Büyüsel Tedaviler ve Günümüz Örnekleri”, *SDÜ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, 27, 65-86.

- Üstün 2007 A.Üstün, “Euripides’in Medeia Adlı Oyunu Ve Çağdaş Bir Anlayışla Sahnelenmesi”, Selçuk Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Straten 2000 F.V.Straten, “Votives and Votaries in Greek Sanctuaries. In: Greek Religion”, Buxton RGA (ed.), London, 247-290.
- Varro 1938 M. T. Varro, De Lingua Latina. (R. Grubb, Dü.) London.
- Versnel 1991 H.S. Versnel, ‘Beyond cursing: the appeal to justice in judicial prayers’, in Faraone D (ed.), 60-106.
- Wickert-Micknat 1988 G.Wickert-Micknat, “Soziale Randgruppen und Außenseiter im Altertum”. I. Weiler (ed.). Ursachen, Erscheinungsformen und Aufhebung von Marginalität: am Beispiel der homerischen Gesellschaft, 59-71.
- Yılmaz 2014 M.Yılmaz, “Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi”, Ankara Üniversitesi, DTCF, BBY bölümü, Türk Kütüphaneciliği, 28,2, 169-181.
- Yorulmaz 2019 O. Yorulmaz, Üniversite ile Bağlantılı Ders Notu (yayımlanmamış), Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı (İzmir), 1-15.
- Yörükan 2006 T. Yörükan, Yunan Mitolojisinde Aşk, (Ankara).

İnternet Kaynakları

<http://www.asiklihoyuk.org> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

<https://collections.mfa.org/objects/153856> (Erişim Tarihi: 22.04.2019)

https://theshieldofachilles.net/disappearance/the-divine-shield-of-achilles-disappears/exekias_suicide_d_ajax_01_glare-reduced_white-bg (Erişim Tarihi: 04.02.2019)

https://www.artres.com/C.aspx?VP3=ViewBox_VPage&VBID=2UN3658HB4AF&IT=ZoomImageTemplate01_VForm&IID=2UNTWAIER9FJ&PN=30&CT=Search&SF=0 (Erişim Tarihi: 12.01. 2019)

<https://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/painters/keypieces/paestan/asteas.htm> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=79665001&objectid=399270 (Erişim Tarihi: 18.04.2019)

<https://www.hasanmalay.com/index.php/din/damadn-zehirleyen-bir-kadnn-tanrlar-arafndan-cezalandrılması> (Erişim Tarihi: 08.06.2019)

<https://www.imperium-romanum.info/wiki/index.php?title=Hauptseite> (Erişim Tarihi: 13.02. 2019)

<http://sosyolojisi.com/animizm/452.html> (Erişim Tarihi: 24.07.2019)

<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0957154X9100200606?journalCode=hpya> (Erişim tarihi: 19.08.2019)

<https://www.senasoysal.com/terapotik-iliski-nedir/> (Erişim Tarihi: 30.11.2019)

<https://brewminate.com/byzantine-amulets-and-jewelry-status-and-protection-from-evil/> (Erişim Tarihi: 30.11.2019)

https://www.persee.fr/doc/anatv_1013-9559_2015_cat_29_1_1303#anatv_1013-9559_2015_cat_29_1_T5_0019_0000 (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

<https://phoenixancientart.com/work-of-art/hellenistic-terracotta-statuettes-of-a-grotesque/> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

<https://brewminate.com/wp-content/uploads/2018/03/032518-67-Byzantine-Byzantium-Jewelry-Amulet-Art-History.jpg> (Erişim Tarihi: 02.03.2019)

<https://www.turknorosirurji.org.tr/menu/70/hidrosetali> (Erişim Tarihi: 11.10.2019)

<https://www.saglikaktuel.com/bitki-ansiklopedisi-adamotu-nedir-faydalari-nelerdir-1464.htm> (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

<https://en.m.wikipedia.org/wiki/Mandrake> (Erişim Tarihi: 10.11.2019)

<http://apelasyon.com/Yazi/87-zehirli-guzellik-hellebore> (Erişim Tarihi: 11.10.2019)

<https://www.popularmedikal.com/2000/10/09/1556/> (Erişim Tarihi: 11.11.2019)

<https://sozluk.gov.tr/?kelime=hastal%C4%B1k> (Erişim Tarihi: 08.06.2019)

<https://tip.sbu.edu.tr/Akademik/RuhSagligiVeHastaliklariAnabilimDali> (Erişim Tarihi: 18.10.2019)

<https://www.bilimcini.com/ebers-tip-papirusu-nedir/> (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

<http://tpdyayin.psikiyatri.org.tr/Book.aspx?book=69> (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

<http://ozhanozturk.com/2018/02/02/medea-medeia-yunan-mitolojisi/> (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Aşıklı Höyükte bulunan neolitik döneme tarihlenen bir kadın kafatasına ait Sol oksipital kemikte yapılan trepanasyon olgusu.

<http://www.asiklihoeyuk.org> (Erişim Tarihi: 09.11.2018)

Resim 2: Sokrateia, Moskhas, Iucundus, Menekrates ve Moskhion'un Artemis Anaëitis ve Meis Tiamou'ya Adağı.

<https://www.hasanmalay.com/index.php/din/damadn-zehirleyen-bir-kadnn-tanrlar-tarafndan-cezalandrılması> (Erişim Tarihi: 08.06.2019)

Resim 3: Asklepios'a Adanmış Mermer Adak Kabartması.

https://www.artres.com/C.aspx?VP3=ViewBox_VPage&VBID=2UN3658HB4AF&IT=ZoomImageTemplate01_VForm&IID=2UNTWAIER9FJ&PN=30&CT=Search&SF=0 (Erişim Tarihi: 12.01. 2019)

Resim 4: Herakles'in Çıldırma (Delirme) Sahnesinin Betimlendiği Kırmızı figürlü Kalix Krater.

<https://www.beazley.ox.ac.uk/tools/pottery/painters/keypieces/paestan/asteas.htm> (Erişim Tarihi: 03.02.2019)

Resim 5: Aias'ın (Ajax) Betimlendiği Siyah Figürlü Amphora.

https://theshieldofachilles.net/disappearance/the-divine-shield-of-achilles-disappears/exekias_suicide_d_ajax_01_glare-reduced_white-bg (Erişim Tarihi: 04.02.2019)

Resim 6: Epilepsi hastalığına karşı altın bir levhaya yazılmış dua

<https://brewminate.com/wp-content/uploads/2018/03/032518-70-Byzantine-Byzantium-Jewelry-Amulet-Art-History.jpg>

(Erişim Tarihi: 02.11.2019)

Resim 7a: Prokrustes'in Betimlendiği Kırmızı Figürlü Kylix.

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=79665001&objectid=399270 (Erişim Tarihi:

18.04.2019)

Resim 7b: Prokrustes'in Betimlendiği Kırmızı Figürlü Kylix Detay.

https://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?partid=1&assetid=79665001&objectid=399270(Erişim Tarihi: 18.04.2019)

Resim 8: Pentheus'un Parçalanarak Öldürülmesinin Betimlendiği Psykter

Resim 9: Hidrosefal Erkek Başı figürünü

https://www.persee.fr/doc/anatv_1013-9559_2015_cat_29_1_1303#anatv_1013-9559_2015_cat_29_1_T5_0019_0000 (Erişim Tarihi: 12.11.2019)

<https://collections.mfa.org/objects/153856> (Erişim Tarihi: 22.04.2019)

Resim 10: MÖ. 6 yüzyıl Apollon'un müzik aleti ile betimlendiği kırmızı figürlü Amphora British Museum

www.theoi.com (Erişim Tarihi 20.08.2019)

Resim 11: Bacchae'lerin katılımcıları ecstasy haline getirmek için kullandıkları müzik aletleri ve dans figürlerini gösteren çizim

<https://apolloandartemis.blog/2018/05/02/dionysus-and-the-bacchae/> (Erişim Tarihi 20.08.2019)

Resim 12: Dionysiac Ritüelinin betimlendiği sahne. Bacchae'lar müzik yaparken.

<https://i0.wp.com/shelton.berkeley.edu/175c/gods/1.jpg> (Erişim Tarihi 21.08.2019)

Resim 13a,b: Büyüsel tedavide Amulet olarak kullanılan Çok zayıf ve çirkin olarak betimlenmiş yaşlı adam figürünü.

<https://phoenixancientart.com/work-of-art/hellenistic-terracotta-statuettes-of-a-grotesque/> (Erişim Tarihi 02.03.2019)

Resim 14: MS. 600-500 tarihine ait olan Bizans döneminde bir çocuğun ruhsal ve fiziksel hastalıklardan korunması için ebeynleri tarafından yaptırılan amulet bilezik.

<https://brewminate.com/wp-content/uploads/2018/03/032518-67-Byzantine-Byzantium-Jewelry-Amulet-Art-History.jpg> (Erişim Tarihi 02.03.2019)

Resim 15: De Materia medica ve diğ er tıp kitaplarında resmedilen Adam otu (*Mandragorasp.*) Kavak et. al 2017: 1.

Resim 16: Öğrencisi Dioskorides’e adamotunu sunarken (De Materia edica) resmedilen. Kavak et. al 2017: 1.

Resim 17: Helleborus Niger (Çöpleme, Noel gülü) bitkisi

<http://www.plantmedia.com.tr/view.asp?Id=1441> (Erişim Tarihi 05.12.2019)

Resim 18: Melampus ve iyileştirdiğı Proitos’un kızlarıyla birlikte Dionysos’un bulunduğı bir sığınakta. Oliveri at al. 2017: 195.

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7a

Resim 7b

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13a,b

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

